

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**II. MESRUTİYET'TEN BUGÜNE
MERKEZ SAĞ PARTİLERİ,
MERKEZ SAĞ GAZETELERİ:
YENİ SAFAK İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

İBRAHİM SENA ARVAS

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**II. MESRUTİYET'TEN BUGÜNE
MERKEZ SAĞ PARTİLERİ,
MERKEZ SAĞ GAZETELERİ:
YENİ SAFAK İNCELMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

İBRAHİM SENA ARVAS

Danışman: DOÇ. DR. ATILLA GİRGİN

İstanbul, 2006

GİRİS

Yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkide köprü niteliği taşıyan basın, yapısı itibarıyla homojen bir özelliğe sahiptir. Basın, genellikle yayımlandığı bölgenin siyasal, ekonomik, kültürel ve dinsel yapısının içinde biçimlenir. İletişim kuramcıları olarak tanınan, Fred S. Siebert, Theodore Peterson ve Wilbur Schram, “Basının Dört Teorisi” adlı çalışmalarında, basının yayımlandıkları ülkelere göre sınıflandırılması gerektiğini savunmuşlardır. Kuramcılara göre basın, “Otoriter, Liberal, Sovyet Sosyalist ve Sosyal Sorumluluk” modellerine ayrılarak incelenmelidir. Burada vurgulanmak istenen gerçek, basının yayımlandığı ülkelerin rejimlerine göre değerlendirilmesi gerektiğidir. Gazetelerin, ideolojik tercihlerini ve yayın politikalarını belirleyen etkenlerin incelenmesi için yayımlandıkları ülkenin siyasal geçmişi hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

Eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü; 1945 Kasım’ında TBMM’nin yeni dönem açılış konuşmasında demokrasiyle ilgili şu cümleleri söylemiştir, “Demokrasinin her millet için müşterek prensipleri olduğu gibi, her milletin karakterine göre birçok özellikleri de vardır. Türk Milleti kendi bünyesine ve karakterine göre, demokrasinin kendi için özelliklerini bulmaya mecburdur.” Bu mantıktan hareketle basın için de aynı saptama yapılabilir. Basın da tıpkı demokrasi gibi hitap ettiği toplumun özelliklerine göre biçimlenmektedir. Ülkemizde yaşanan askeri müdahaleler ve iktidar değişiklikleri Türk Toplumunun toplumsal özelliklerini etkilediği gibi, Türk Basını’nın bazı özelliklerinde de değişimlere yol açmıştır. Basın yeni iktidarların, ekonomik ve sosyal politikaları doğrultusunda yeniden biçimlenmek zorunda kalmıştır.

Çalışma, ülkemizde “sağ” olarak adlandırılan “gelenekçi – liberal” görüşün ve bu görüşü destekleyen basın organlarının tarihini içerirken, siyaset ve basın ilişkilerini de sorgulamayı hedeflemektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, basının siyasal kavramlarla ilişkisi incelenmiş ve bu ilişkide basının kimliğine uyan ya da uymayan yönler ortaya konulmuştur. Bu yapılırken, basın ve siyasal ideolojiler ilişkisine mümkün olduğu kadar eleştirel bir bakışla yaklaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ideoloji kavramı üzerinde durulmuş ve dünya üzerinde uzun süre güncelliğini korumuş temel ideolojiler belirlenerek, bunların siyasallaşma süreçleri anlatılmıştır. Buradan hareketle, çalışmanın merkezini oluşturan “sağ” ideolojinin Türk Siyasi Tarihi’nde konumlandırılmasına çalışılmıştır.

Üçüncü bölüme, Türk Siyasi Tarihi’nde sağ ideolojinin kurumsallaşma sürecinin başlangıcı ve ilk somut demokratikleşme girişimi olarak kabul edilen İkinci Meşrutiyet zamanı kurulan, Ahrar Fırkası ile başlanmıştır. Ahrar Fırkası ile başlanmasının bir başka nedeni de günümüzdeki “merkez sağ” anlayışının temellerinin bu dönemde atılmış olmasıdır. Çalışmada ortaya konulmak istenen ana fikir, siyaset alanında, “merkez sağ” olarak nitelendirilen partilerin, basın alanında “merkez sağ basını” olarak adlandırılan oluşumla ortak noktalarını belirlemektir. Merkez sağ partileri olarak bilinen partilerin Türk siyasi yaşamında geçirdikleri evrelerin ortaya konulmaya çalışıldığı üçüncü bölümde söz konusu siyasi partilerin tarihsel gelişimleri de incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, bir önceki bölümde merkez sağ partileri için uygulanan yöntem bu kez merkez sağ gazeteleri için izlenmiştir. Buradaki amaç, siyasal değişimle, basın arasındaki değişimin paralellliğini ortaya koymanın yani sıra, merkez sağ partileri ve merkez sağ gazetelerinin hemen hemen ortak sayılabilecek geçmişlerinin de göz önünde bulundurulmak istenmesidir. Çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı sonuçlardan birisi, merkez sağ partilerinin yaşadıkları evrelerin, merkez sağ gazeteleri tarafından da yaşanmış olduğudur. Bu bölümde ortaya konulmaya çalışılan başka bir sonuç ise, Ahrar Fırkası ile başlayan “sağ” hareketin bazı evrimler geçirerek, Ak Parti ile devam ettiği, bu durumun basın alanında ise, Vatan Gazetesi (1923–1963) ile başlayarak Yeni Safak Gazetesi ile varlığını sürdürüğüdür.

Besinci ve son bölümde, öteki bölümlerde yapılan araştırmaların ışığında Yeni Safak Gazetesi ile AK Parti ilişkisi mercek altına alınmış, bu araştırma için en açıklayıcı dönem olan, 28 Mart Yerel Seçimleri öncesini kapsayan, 10 Ocak – 29 Mart arasındaki süreç seçilmiştir. Bu dönemin ele alınmasındaki en büyük etken, dönemin ülkemizde yapılan en son seçim özelliğine sahip olmasıdır (simdilik). Çalışmanın dördüncü bölümünde gazetelerin partilerle olan yakınlığını kanıtlamak için, gazetelerden alıntı yapılırken seçilen tarihlerin de o dönemlerin seçim sonrası ya da seçim öncesine rastladığı görülecektir. Bu yerel seçim analizinin en önemli yanı, arkasında olduğu partiye resmi bağlılığının olmamasına karşın, o partiyi desteklemede bir ulusal gazetenin ne derece ileri gidebildiğini gözler önüne sermektir.

1. DEMOKRASI ve BASIN

Demokrasi uygulaması içerisinde vatandaşın haklarını korumakla yükümlü olan basın, aynı zamanda devlet ve vatandaş arasında bir köprü vazifesi kurmakla da mükelleftir. Basının asli görevi kamunun sözcülüğünü yapmaktır. Değişen dünyada medya organları, demokrasinin geleceğinin belirlendiği baslıca yerler haline gelmişlerdir. Fakat yeni düzende demokrasinin medyanın ilkelerine değil, medyanın, demokrasinin ilkelerine tâbi olmak zorunda bulunduğuna unutulmuştur. Öncelikle, yakından bilindiği ve çokça söylendiği gibi, yaygın görüş; basının, demokrasinin yerleşmesi ve kurumsallaşması açısından vazgeçilmez unsur olduğunu kabul eder. Bununla birlikte, bir bütün olarak basının da böyle bir işlevi olduğu varsayılır. Hemen ardından basının, halka yönelik olarak bilgi taşıma, haberi oluşturma, görünmeyenleri gösterme gibi noktalardaki işlevleri nedeniyle de demokrasinin eksiksiz işlemesinde vazgeçilmez parça olduğu düşünülür. Burada özellikle demokrasinin yaygınlaşması, tabana yayılmasına yönelik olarak yapılan tartışmalar ve kavramlaştırma çabalarının içerisinde basın basrolü oynamaktadır. Genel olarak şu söylenebilir: Basın:

1) Demokrasinin kurumsallaşip kökleşmesine yardımcı olur.

2) Yurttaşlık bilincinin artmasına da benzer şekilde yardımcı olur.¹

Bilgi ve haber, demokratik toplumun esası ve gidasıdır. Bilgi ve haber sadece olaylara dayanan konular değil, demokrasinin sağlıklı, toplumun özgür ve adil olması için gereken düşünce, yorum, eleştiri, spekülasyon, tartışma ve görüşmeler anlamında geniş olarak anlaşılmalıdır. Demokratik bir toplumun haber ve ifade özgürlüğüne ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç, halkın demokratik vatandaşlar olmak için bilmeleri gereken haber ve bilgileri sağlama konusunda basına hayati bir görev vermektedir. Bu, halkın politik açıdan aktif olmaya zorlanması gerektiği ya da basının yalnızca siyasi bir rolü

¹ Mete Belovacıklı, “ Yerel Medya ve Demokrasi” Seminer konuşmaları CNN Türk - http://www.byegm.gov.tr/seminerler/tunceli_ix/tunceli_8.htm (12 Ekim 2005).

oldugu anlamına gelmez. Basinin rolü sadece siyasi degildir. Siyasetin yani sıra basın, haber verici ve bilgilendirici olduğu kadar eglendirici de olabilir.²

Bütün bunların yani sıra, basının tarafsızlık ilkesi de demokrasinin sürdürülmesi için çok önemlidir. Basında demokrasi ancak tarafsızlıkla gerçekleşmiş olur. (Ancak bazı durumlarda, hedef kitlesini ve yayın politikasını açıklayarak taraf olduklarını kabul eden basın organları, bu durumun dışında tutulabilir.) Kamu yararına hizmet ettiklerini vurgulamalarına rağmen tarafsızlık ilkesinin yanından bile geçmeyen basın organları demokrasinin gelişimi ve uygulanması açısından neredeyse bir engel durumundadırlar.

1.1. Bir Denetleme Mekanizması Olarak Basın

Basın ve kamuoyu, toplumsal yaşamın demokratik yapılanmasını, gelişme, düzey ve biçimini önemli oranda belirleyen öğelerdir. Yönetenlerle yönetilenler arasındaki uyumda ve toplumda sağlıklı duygu, düşünce ve kanaatlerin oluşmasında, basın çok önemli bir iletişim kurumu olarak görev yapmaktadır. Basının işlevlerine uygun olarak kullanılması, sağlıklı ve etkin bir kamuoyunun oluşmasındaki süreci ve gücünü de belirlemektedir. Doğru biçimde bilgilendirilmiş, düşünsel altyapısına katkıda bulunmuş, özgür bir biçimde oluşması sağlanmış bir kamuoyunun, ilkeleri ve işlevleri çerçevesinde, sesi ve tepkisi sayılan bir basın kurumu o ülkenin demokratik kalkınmasının da bas mimari niteliğine kavuşabilir.³

Yasama, yürütme ve yargının yeterli olmadığı ve bu sebeple birilerinin gücü elinde bulunduranları denetlemeleri gerektiği fikrinden, bu üç kuvvete alternatif olarak basın yayın organları da dördüncü kuvvet olarak adlandırılmışlardır. Basın, devlet ve hükümetle ilgili haberleri halka ulaştırarak, ülkede olup bitenle ilgili bilgi verir. Devlet içinde yaşanan olumsuzluklar, hükümetlerin politikaları basının öncelikleridir. Basın,

² Andrew Belsey & Ruth Chadwick, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Nurçay Türkoglu (çev.), Ayrıntı Yayınları, 1998, s.118,119.

³ Atilla Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**, İstanbul: Inkılap Kitapevi, Ekim 2000, s.132.

ülkenin yönetimiyle ilgili konuları halka ulaştırarak, halkın gerekli tepkileri vermesinde etkili olur. Böylelikle devlet basın yoluyla halk tarafından denetlenmiş olur. Bütün bunlara dayanarak basın için 4. kuvvet ya da karsi güç tanımı yapılabilir.

Küresellesmenin ivme kazanmasıyla birlikte zamanla medya, karsi güç olma işlevini kaybetmiştir. Ve artık bu dördüncü kuvveti de denetleyecek bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. İşte bu nedenle Le Monde Diplomatique'nin yayın yönetmeni Ignacio Ramonet, dördüncü kuvvet medyayı denetleyen, gerektiği zaman haber çarpıtmalarını ve eksik bilgilendirmeleri açığa çıkaran bir 'besinci kuvvet' yurttaş kuvvetine olan gereksinimi gündeme getirmiştir. Yurttaş gazeteciliğinde amaç: Haber oluştururken halka da söz hakkı tanınarak demokratik bir tartışma ortamı yaratmaktır.⁴

1.2. Basının Kamuoyu Kanaatleri Üzerindeki Etkisi

Özellikle toplumun tüketim alışkanlıkları üzerinde etkili olmayı hedefleyen medya, "sürekli tüketim" anlayışıyla ekonomik yapıyı da etkilemektedir. Arzı hep medya belirlemektedir. Basın / Medya ne talep edilmesi gerektiği konusunda toplumu kosullandırarak, ne olması gerektiğini ve ne olacağını ortaya koyuyor.⁵ Toplumun yönlendirilmesinde en önemli güçlerden birisi olan basın, okuyucularının nasıl yaşaması gerektiği konusunda yönlendirme gücüne sahiptir. Basın, ne satın alınacağı, nasıl giyinilmesi gerektiği, hangi partiye oy verileceği, nelerin yenmesi gerektiği, hangi kitapların okunacağı gibi hemen hemen yaşamın her alanında son derece etkilidir.

Dünyadaki yaşamımıza ister söz, ister basılı yayın, ister TV kamerası merceğinden bakalım, medya metaforları dünyayı bizim adımıza sınıflandırmakta, bir siraya sokmakta; çizilen bu çerçeve içinde, dünyanın görünümüne ilişkin savlar ortaya atmaktadır.⁶

⁴ Yasemin G. Inceoglu, "Yurttaş Gazeteciliği Sart", **Radikal**, 15 Haziran 2004 s.9.

⁵ Erol Manisalı "Türkiye'de Bankalarla Basının Ortak Yarı", **NPQ Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, Sonbahar 1998, s.55.

⁶ Sengül Özerkan, **Medya, Dil ve İletişim**, İstanbul: Marti Yayınları, s.143.

Basinin kamunun kanaatlerini etkilemedeki gücü geçmiste çeşitli bilimsel araştırmalarla ortaya konmuştur. Basinin toplumun sosyal hayatından, siyasal tercihlerine kadar yaşamın her alanında büyük etkilere sahip olduğu inkar edilemez. Ancak bu etkililik süreci bazı durumlarda toplum tarafından medyaya duyulan güvenle doğrudan orantılıdır. Ünsal Oskay basinin etkisinde toplumun güveninin önemini şöyle açıklıyor; “Haberlesmede bildirimcinin karsısındaki hedef kitle üzerindeki etkisi, kitlenin bildirimciye ya da dayandığı kaynağına atfedeceği güvenilirliğe bağlıdır.”⁷

Alanında otorite ve güvenilir kaynaklara dayalı mesajlar, başka kaynaklara dayalı mesajlardan, hem nitelik ve hem de nicelik bakımından çok daha etkili olmaktadır. Güvenin Kamuoyunu etkilemedeki önemine, yaşanan güncel bir olayla örnek verirsek: Ülkemizde, 2001 yılı Subat ayında ortaya çıkan ekonomik (siyasi ve toplumsal boyutları da olan) kriz ortamında, toplumun ilgisinin ve bireylerin kulaklarının; ekonomiden sorumlu devlet bakanı seçilen ve kısa sürede, alanında uzman bir otorite ve güvenilir bir devlet adamı olarak kendini topluma kabul ettiren Kemal Derviş’in söyleyeceklerine ve onun vereceği mesajlara odaklandığına tanık olmayan yok gibidir.⁸

Güvenin, medyanın toplumu etkileme sürecindeki önemi, genel olarak haber içerikli programlarda ortaya çıkmaktadır. Basinin da içerisinde bulunduğu medyanın toplumu etkileme gücü, güvenin etkili olmadığı medya sunumlarında da (dizi, film, eğlence programları, v.b.) ortaya çıkmaktadır. Medyada yer alan bu tür programların içerikleri de neredeyse haber programları kadar toplumun sosyal yapısını etkilemektedir. Medyayla dinleyiciler-izleyiciler arasındaki bu ilişki oldukça çok boyutlu ve karmaşık niteliklidir. Haliyle, medyanın yapabileceği etkiler, bu etkilerin türleri, derece ve siddetleri birçok faktör tarafından belirlenir. Konu bireyler boyutunda ele alındığında, izleyicilerin toplumsal öz geçmişleri, yaşı, cinsiyeti, mesleği, yaşam biçimi, hayati algılayış şekli, zihinsel özellikleri ve zekası, kişiliği, dini inançları ve öteki bireysel karakteristikleri gibi birçok etken isin içine girmektedir. Bireylerle ilgili

⁷ Ünsal Oskay, **Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş**, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s.237.

⁸ Ali Arslan, “ Medyanın Birey, Toplum Üzerindeki Etkileri”
http://www.insanbilimleri.com/makaleler/sosyoloji/Medyanin_Birey_Toplum.htm#_ftn1 (29 Nisan 2005).

olarak sayılan, bütün bu toplumsal ve psikolojik özellikler, medyanın bireyler üzerinde yaratacağı etkinin türünü, şeklini ve şiddetini belirlemede belirli ölçüde rol oynar.⁹

1.3. Siyaset ve Basın

Dünya üzerinde siyasi iktidarla basının çıkar ilişkisi içerisinde bulunmadığı bir yönetim biçimi yoktur. Basın, monarsi, diktatörlük, demokrasi ve bunlar gibi tarih boyunca devlet yönetimlerine egemen olmuş yönetim biçimleri için vazgeçilmez bir araçtır. Krallardan, cumhurbaşkanlarına, bakanlardan diktatörlere kadar tüm yöneticiler, basının ortaya çıktığı günden bu yana ona ihtiyaç duymuslardır. Siyasal ideoloji, kurumsallasmak ve egemen olabilmek için propagandaya ihtiyaç duymaktadır. Basın halka haber verme özelliğiyle yönetim kavramının vazgeçilmezi olan propagandanın da en temel gereğidir. Hemen hemen tüm siyasi ideolojiler, yayılmak ve kabul görmek için basına ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç sadece tek taraflı değildir. Siyasi ideoloji ya da mevcut yönetimle yakınlaşan basın organı, yakınlık kurduğu söz konusu gücün taraftarlarını okuyucu kitlesi olarak kazanmanın yanı sıra siyasi ve ekonomik yardımlardan da mahrum kalmaz. Burada karşılıklı bir çıkar ilişkisinden söz edilebilir.

Demokratik olmayan yönetim biçimlerinde yönetenle basın arasındaki ilişki dengeli değildir. Bu yönetim biçimleri kendilerine has hukuksal düzenlemeler veya şiddet, baskı gibi çeşitli yöntemlerle, muhalif basın organlarını saf dışı bırakırlar. Sadece kendi politikaları doğrultusunda yayın yapan basın kuruluşlarının yasalarına izin verdikleri için basının siyasi ideolojiyle pazarlık şansı yoktur.

Demokratik yönetimlerde ise basın, kaybedilmesi göze alınamayan yegane güçtür. Gerek iktidardaki gerekse muhalefetteki siyasi oluşum, siyasal yasamları boyunca basına ihtiyaç duyarlar. Demokratik yönetimlerde basın, halkla (seçmenlerle) kurulan iletişimin en temel taşıdır. Bu yönetim biçiminde hemen hemen bütün basın organları taraf olmak durumundadırlar. Genel olarak bakıldığında siyasal kurumlar arasında iletişim ve özellikle kitle iletişim araçları üzerinde en çok denetim kurmaya

⁹ Arslan, a.g.m.

çalisan siyasal aktörler hükümetlerdir. Siyasal partiler iktidara geldikten kısa bir süre sonra kitle iletişim araçlarını kontrolleri altına almak isterler. Amaç bu araçların, kendileri lehine yayın yaparak, siyasal iktidarı süresince, uyguladıkları politikaların halka aktarılmasında olumlu rol üstlenmeleri, böylece başarılı bir iktidar dönemi sürdürmelerine yardımcı olmaları ve bir sonraki seçimlerde partilerinin desteklenerek yeniden iktidar olmalarının sağlanmasıdır.¹⁰

Basının siyasi ideolojilerle yakınlaşması ona sayısız çıkarlar sağlamaktadır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz; basın söz konusu siyasi ideolojinin haberleriyle içerik doldurur, desteklenen güç muhalif ise basın kuruluşu onun seçim giderlerinde basıyı alır, söz konusu güç iktidarda ise basının ekonomik ve siyasal kazancı maksimum düzeydedir. Basının taraf olduğu siyasi ideolojiyi destekleyen halkın çoğunluğu gazetesinin de tüketicisi durumuna gelir, öteki basın organlarıyla rahatça rekabet edebilir ve böylece siyasi yapıya göre seçkin bir konuma da sahip olur. Kısacası Prof. Dr. Yasemin G. Inceoglu'nun da vurguladığı gibi "Medya elitleri resmi ideolojilerin savunucularıdır."¹¹

Bütün bu karşılıklı çıkarlar basının içeriğini doğrudan etkiler. Bu etkileşim, basının tarafsızlık, objektiflik, nesnellik gibi kriterlerini de yok etmektedir.

Konuya genel olarak bakıldığında siyasal ideolojilerin basın ve başka iletişim araçlarıyla kurdukları ilişkiler iletişim etigine aykırı gibi gözükebilir. Bu gibi durumlarda genelde "siyasal iletişim" kavramı göz ardı edilmektedir. Siyasetle ilgili olanın, basınla ilişki kurması her zaman etige aykırı bir durum değildir. Siyasal iletişimin varlığını kabul eden bilim, ona çeşitli tanımlar ve yöntemler de eklemiştir. Siyasal iletişim; belli ideolojik amaçlarını, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılmasıyla yapılan iletişim olarak tanımlanabilir.¹² Siyasal iletişim kendine has yöntem ve uygulamalara sahiptir. Bu yöntem ve uygulamalarda yapılacak en ufak hata ya da yanlış

¹⁰ Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003, ss.63–64.

¹¹ Yasemin G. Inceoglu, **Uluslararası Medya, Medya Eleştirileri**, İstanbul: Der Yayınları, 2004, s.124.

¹² Aziz, s.3.

anlasılma, medyanın propaganda aracı haline dönüşmesine ve etik değerlerini kaybetmesine neden olabilir. Siyasal iletişimle propaganda arasında siki ilişki ve ince bir çizgi vardır. Hatta zaman zaman siyasal iletişimin propaganda olarak tanımlandığı durumlar da görülebilir. Propaganda sözcük olarak, mesajın otoriter bir üslupla tek taraflı ve yoğun olarak hedef kitleye aktarılması olarak tanımlanabilir. Propaganda kavramında, verilen mesajların tartışılması, yorumlanması değil, olduğu gibi, verildiği biçim ve içerikte kabul edilmesi, onaylanması ve buna bağlı olarak da tutum ve davranış değişikliği beklenir. Burada iletişimden çok, tek taraflı mesaj gönderilmesi yani “iletim” söz konusudur. Mesajların içeriğini tartışma olanğı yoktur. Propagandada kullanılan dil de farklı ve düs yaratmaya yöneliktir. Propaganda tüm gücünü mesajları aktarmak için kullanacağı dilden alır.¹³

Haber medyası haberini vermesi gerek iktidar ve ekonomik sistemin bir parçası haline gelmiştir. Objektiflik ilkesini ihlal etmemek için, siyaset ve ekonomiyle siki fiki ilişkiler içinde olmaması gerekirken, tam tersine bu sistem içindeki bir oyuncu gibi davranabilmektedir. Bunu yaparken de süphesiz çıkarlarını gözetmeyi ihmal etmemektedir.¹⁴

Basının objektiflik ilkesinden uzaklaşmasının en önemli aktörleri basının yöneticileri ve sahipleridir. Bu aktörlerin yönlendirmeleri, kendi basın kuruluşlarında çalışan gazetecilerin de mesleki kurallardan uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Gazetecileri taraflı davranmaya iten etkenlerden biri de egemen güçlerdir. Egemen güçler, yani devleti yönetenler, hükümet edenler, holding patronları, büyük iş adamları, çıkar çevreleri, gazetecileri kendilerine yandas yapabilmek için çeşitli çıkarlar önerirler. Karsiligında bazen yayın, bazen de suskunluk isterler. Amaç bu gazetecileri önce susturmak, sonra kendi sözcüleri, daha sonra da propagandacıları haline dönüştürmektir. Bazı gazetecileri davetlere çağırılmakla başlayan, övgülerle, ağırlamalarla, hediyelerle, dış gezilere katılmakla süren ve maddi çıkarlarla sonuçlanan bu istekleri ne yazık ki kabul ederler. Paranın, yeni konumun tadını alan bu gazeteciler

¹³ Aziz, ss. 14–15.

¹⁴ Inceoglu, s. 391.

sunulan olanaklari yitirmemek için süreç içinde daha fanatiklesirler. Artık sagduyu yerine yalnızca itaat vardır.¹⁵

Karsilikli vaatlerle neredeyse bir bütün haline gelen basın kuruluslari ve siyasi kurumlar, zaman zaman birbirlerinin isleyislerine ve içeriklerine dahi müdahale ederler.

Medyayi yönlendirenler kendilerine ve müttefiklerine “kahramanlar ve azizler” olarak nitelendirirken, rakiplerini ise “hain alçak ve aptal” olarak tanımlamaktalar. Burada tek amaç hem heyecani dorukta tutmak hem de güç savasini kazanma kaygisidir.

Olaylari kamuoyuna degistirmeden aktarmayi ve olaylari sadece hükümet yetkililerinin açıklamalariyla amaç edinen bir yayın, gerçeklerin degil, hükümetin kamuoyuna duyurmayi istedigii gerçeklerin yansitici olma tehlikesiyle karsi karsiya kalir. Tarafsiz gazetecilik, ayni zamanda politik bagimsizligin ve farkli görüs açilarinin temsil edilmesini de gerektirir. Iste bu nedenle, gazetecinin siyasi otoriteyle ilişkilerini nasıl kuracağını belirleyen ne bir norm ne de deneysel birikim vardır. Bu nedenle sorun gazetecinin paradoksu haline gelir ve çoğu kez bu sorun politik kosullara bagli olarak çözümlenir.¹⁶

Gazeteler içeriklerinde, destek aldıkları siyasal ideolojiye hizmet edebilmek için deyim yerindeyse çeşitli mesleki cambazlıklara basvururlar. Bunu yaparken aslında hiç haber değeri olmayan bir konuya, ilginçlik ya da önemlilik gibi haber öğeleri ekleyerek siyasi ideoloji hakkında gündem olustururlar. Bu gibi mesleki oyunlar gazetecilikte sıkça görülür. Bu durumu gizli propaganda olarak adlandırabiliriz.

Örneğin, bir geminin ayrilisi ya da gelisi bir bağlamda haber olabilirken, bir baskasında reklam ya da daha baska bir bağlamda da özellikle belirli yolculari dikkate alip ve bir dedikodu sütununun bir parçası olarak yazılmissa eglence haline gelebilir.¹⁷

¹⁵ Emin Çölasan, **Gazeteci Kimdir, Demokrasi Özgürlük ve Basın**, Türkiye gazeteciler Cemiyeti Yayinlari, 1997, ss.89–90.

¹⁶ Inceoglu, s.124.

¹⁷ Anthony Giddens, **Socilogy**, Cambridge, U.K: Polity Press, 1997, s.365.

Basin ve siyasi ideoloji arasındaki iliski hemen hemen hiçbir zaman yalnızca tek basin kurumunun katilimiyla olmaz. Siyasi ideolojinin kurumsallasma boyutundaki gücüne göre, ona destek veren gazete sayisi da artar. Eger siyasi ideolojiye destek veren basin kurulusu büyük sermayeli ve yaygin bir kurulus ise ona baska küçük ölçekli basin kuruluslari da eslik ederler. Bu durumun nedeni “var olma kaygisi” olarak açıklanabilir. Özellikle medya holdinglerinin sayisinin giderek arttigi günümüzde, bu destek holdinge bagli olan tüm basin yayin organlarinin da katilimiyla kuvvetlenir. Basinin siyasi ideolojiye yakinliginda tam bir sürü psikolojisi durumu gözlenebilir. Bu durum sadece belli bir siyasal görüşü destekleyen basin organinin büyüklüğüyle ilgili degildir, bunun yani sıra desteklenen siyasal görüşün taraftarlarinin çoğunluğuyla da ilgilidir. Basinda yasanan sürü psikolojisi durumu aslinda dogada bulunan dogal bir etkilesim sürecidir.

“Sürü psikolojisi kavraminda Erik Zimen, kurtlarin özellikle aksam ava cikmadan önce ve sabahlari güne baslarken uluduklarini açıklar. “Bir kurt için bir baska kurdun ulumasi kendisinin de ulumaya baslamasına neden olan çok önemli bir etkindir. Örneğin sürü içinde koro halinde ulumaya, düşük bir statüye sahip bir kurttan ziyade güçlü bir kurdun ulumasi ön ayak olur. Bu uluma korosuna ezilen ve sürüden dislanan ya da ayrilan kurtlar katilamaz.”¹⁸

Bu durum kamuoyu olusturmada iktidarın gücüne karsi gelemeyerek ona destek vermek biçiminde, basin ve siyasi ideoloji iliskisinde de aynen görülmektedir.

Siyasi ideoloji ve basin iliskileri dünyanın hemen hemen her yerinde benzerlik gösterirler. Fakat bu iliskinin batı toplumlarında, doguya nazaran daha farklı oldugunu savunan görüşler de vardır. Söyle ki;

“Türkiye gibi gelisme yolundaki ülkelerde, basınla hükümetin iliskileri diger demokratik toplumlara oranla daha siki ve daha sicaktır. Bu nedenle de hükümet-basin iliskileri daha fazla önem kazanir. Gelismis toplumlar, bu iliskilerin belli dozda kalmasını ve daha fazla artmamasini isterken, gelisme yolundaki ülke gazetecileri bu etkinin daha çok yükselmesinden mutlu olurlar. Çünkü basının tek ve temel kaynagi siyasi otoritedir. Genelde gündemi siyasi otoritenin aldığı kararlar ve uygulamalar

¹⁸ Elisabeth Noelle–Nuemann, **Kamuoyu Suskunluk Sarmalinin Kesfi**, Dost Kitabevi, Nisan 1998, ss.120–121.

olusturur. Basinin katilimci yaklasimiyla bu denli politika ve politikaciyla iç içe olması mesleki bozulmayı da kimi zaman kaçınılmaz kılmaktadır. Ama Türkiye’de basın mensubu bunun böyle olmasından yanadır. Çünkü toplumdaki rol ve fonksiyonu buna bağlıdır. Bu nedenle katilimcilik dışında bir yaklaşım gazetecilik yöntemi olarak düşünülmemektedir bile. Batılı toplumlarda bu denli iç içelik olmadığı gibi karar vericiler üzerindeki, ya da kamuoyu üzerindeki tek etkileyici güç de basın değildir. Batılı gazeteci, bunun böyle olamaması gerektiğinin de bilincindedir. Bu nedenle gelişmiş ülke yöneticilerinin basını manüple etme sahası, Türkiye kadar geniş değildir. Mesleki yaklaşım ve etik konusunda kurumlaşma da zaten buna engeldir.”¹⁹

Atilla Girgin ise Mim Kemal Öke’nin bu değerlendirmesine atıfta bulunarak; “Burada sözü edilen, içine düşülen yanlışın, kimliksel role ve kişiliksel tatmine yönelik zafiyetin kurumun neredeyse tamamında yapılanma eğilimine girmiş olmasıdır. Bu eğilimin önüne geçmeye çalışan kimi duyarlı basın mensupları da maalesef yeterli ve etkin bir rol oynayamamaktadırlar.”²⁰ Görüşünü belirtmiştir.

¹⁹ M. Kemal Öke, **Gazeteci**, Ankara: Çağdas Gazeteciler Derneği Yayınları, 1994, s.180.

²⁰ Atilla Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etiği**, İstanbul: İnkılap Yayınevi, Ekim, 2000 s.132.

2. SAG IDEOLOJİ – TÜRK SİYASİ TARİHİNE GİRİSİ ve KURUMSALLASMASI

Siyasal ideoloji kavramını kısaca; devlet yönetimiyle ilgili görüş, fikir, prensip ve idealler olarak tanımlayabiliriz. Siyasal ideoloji kavramı, bilinen anlamda ilk devletin kurulduğu zamandan bu yana varlığını sürdürmektedir. Genel olarak düşünüldüğünde bu kavram, devlet yönetimiyle ilgili tüm eylemleri ve düşünceleri kapsamaktadır. Siyasal ideoloji kavramı için, güncel yapısını 1789 Fransız İhtilali ile kazanmıştır denilebilir. Bu tarihten önce de siyasal ideolojiler varlık göstermişler ancak somut, kalıcı doktrinlere ve uygulamalara ulaşamamışlardır. Siyasal ideoloji kavramı hem bireysel, hem toplumsal hem de yönetsel bir kavramdır. Her bireyin, toplumun ve yönetimin mutlaka bir siyasal ideolojisi vardır. Fransız İhtilali ile oluşan yeni yapı, siyasal ideoloji kavramının oluşum sürecine hız kazandırmış ve popüler sosyal bilimler içinde seçkin bir yere oturmasına sebep olmuştur. Bu dönemde insanlar siyasi ideolojilerine göre gruplara ayrılmaya başlamışlardır. Siyasal anlamda “sağ” ve “sol” kavramının ortaya çıkışı da bu dönemde olmuştur.

2.1. Sağ İdeoloji

Siyaset alanında “sağ” sözcüğü ilk kez Fransa’da, dolaylı olarak Kurucu Meclis’in 11 Eylül 1789 tarihli oturumunda kullanılmıştır. Siyasal anlaşmazlıklar, bu meclisin söz konusu toplantısında tarafların oturdukları yerlerin ayrılmasıyla biçimsel bir görünüm kazanmıştır.

Güçlü bir krallık yönetiminden yana olanlar başkanın sağında yer almışlardır. Bu görüşe muhalif olanlar ise meclisin sol tarafında toplanmışlardır. Sol tarafta oturanların amaçları krallığa ve kralın vetosuna karşı çıkmaktır. Bir süre toplantı salonunun yerbetimsel (topografik) bölümlerini belirtmek için kullanılan “sağ yan” ve “sol yan” deyimleri çok geçmeden görüş farklılıklarını da ifade etmeye başlamıştır. Duruma göre ağırlık merkezi birçok kere yer değiştirmiştir. Eskilerin yanı sıra yeni

“saglar” ortaya çikmis ya da eskiden “sol” sayilan görüsler saga geçmislerdir. (örneğin liberalizm ve radikalizm için durum böyle olmustur) Birey – toplum temel karsitligi konusunda sag hem araçlar hem de amaçlar bakımından bireye ayrıcalık tanıyan görüsü temsil etmektedir. Sagin, geçmişe, kurulu düzene ve otoriteye baglilik gibi ögeleri de vardır. Genel olarak sag, birey, liberal iktisat sistemi ve tutuculukla tanımlanırken, sol, topluluk, ilerleme ve esitlik kavramlari ile tanımlanmistir.

Sag kavraminin içerisinde kisisel girişim esastir. Her türlü devlet müdahalesine karsi çıkar, iktisadi anlamda en fazla özgürlüğün bireyin kendisine taninmasi gerektiği savunur. Fransiz ihtilali ile ortaya çıkan bu fikir sistemi Fransizca’da iktisadi girişimciler hedef alınarak; “laissez faire, laissez passer” (birakiniz yapınlar, birakiniz geçsinler) cümlesiyle anlatilmiş ve sag ideolojinin tanımlanmasında popüler olmustur.

Zamanla “sag” görüşün içerisinde, milliyetçilik, muhafazakarlık ve bunların uç noktaları olan, fasizm, ırkçılık, asiri dincilik gibi kavramlar girmiş ve “sag” teriminin içeriği genişlemistir. (Bu genişlemenin belirsizleşme olduğu da belirtilmektedir.) Sonuç olarak, “Sol” ve “Sag”, her iki kavram da zamanla barındırdıkları çeşitli görüşlerin asiriliklerine baslık olmak durumunda kalmışlardır.

Her iki kavram için Fransiz İhtilali ne derece önemli ise, Avrupa’da 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların üretime uygulanması, buhar gücüyle çalışan makinelerin endüstriyi doğurması ve bu gelişmelerin de Avrupa’daki sermaye birikimini arttırması ile oluşan Sanayi Devrimi de bir o kadar önemlidir. Sanayi (Endüstri) devrimi sag ve sol ideolojilerinin derinleşmelerini ve dünya gündeminde bas sıraya oturmalarını sağlamıştır.

Sag ideolojiye ait olan, liberalizm ve milliyetçilik akımları, endüstri devrimine kadar Avrupa ve Amerika dışındaki dünyada büyük bir etkiye neden olamamışlardır. Endüstri devrimi liberalizm ve milliyetçilikle birleşerek, Avrupa’yı o kadar değiştirecek ve büyük ölçüde (endüstrileşmenin ürünü sayılabilecek) emperyalizm kanaliyle tüm

yeryüzüne yayılacaktır ki, bu büyük “patlama”dan etkilenmeyecek toprak parçası kalmayacaktır.²¹

Bu temel siyasi ideolojilerin Türk siyasal yaşamına etkisi Fransız İhtilali’nden yaklaşık 120 yıl kadar sonra olmuştur. Türk siyasal yaşamında İkinci Mesrutiyet’ten önce sağ ve sol çatışması adına somut ve pratik olarak herhangi bir süreç yaşanmamıştır. Mesrutiyet’e kadar olan siyasal çatışmalar genellikle, aydınlar, askerler ve saray arasında yaşanmıştır.

2.2. İkinci Mesrutiyet Dönemi Siyasal Hareketlenmeler

Türk siyasal yaşamında söz konusu siyasal ideolojilerin tam anlamıyla rol oynamaya başlaması ancak İkinci Mesrutiyet ile mümkün olabilmıştır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu’nda sarayın gücünü tartışabilecek ve dengeleyebilecek bir siyasal kipirdama ilk kez İkinci Mesrutiyet ile yaşanabilmıştır.

İkinci Mesrutiyet’le birlikte Türk haklı birçok yeni ideolojiyle tanışmıştır. Bunların başlıcaları; Osmanlıcilik, Türkçülük, Batıcılık ve İslamcılık olarak sayılabilir. Bu dönemde bulunan siyasi ideolojileri gelecekte (Cumhuriyet rejimiyle birlikte) temelde ikiye ayrılacak olan “sağ” ve “sol” kavramları içerisinde konumlandırmak hayli güçtür. Ancak göz ardı edilmeyecek gerçek şudur ki, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki siyasal ayrımın temelleri İkinci Mesrutiyet döneminde atılmıştır. Günümüzde bile partilerin konumlandığı “sağ” ve “sol” hareketler Mesrutiyet döneminde gün yüzüne çıkmaya başlamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun tahtında 1876–1909 yılları arasında 2. Abdülhamit oturmaktadır. Tanzimat fermanının açtığı dönemde temel hak ve özgürlüklere kavusmak, demokratik bir yönetime sahip olmak yolunda, sayısı çok az olan aydınlar arasında bir özlem belirmiştir. 2. Abdülhamit, Mesrutiyeti ilan edeceğini vaat ederek tahta çıkmış, çıkar çıkmaz da tarihimizin ilk anayasasını ilan etmiştir (Kanun-i Esasi 1876). Anayasa ile Birinci Mesrutiyet dönemi açılmış ancak bir süre sonra padişah

²¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih, İlk çağlardan 1918’e**, Ankara: Imge Kitabevi, 2003, ss.207–208.

tarafından yetkilerinin kısıtlandığı öne sürülerek anayasa uygulanmamıştır. O dönemde yetisen birçok aydın, anayasanın uygulanmaması üzerine seslerini yükselterek direnise geçmişlerdir. Sonuçta da Abdülhamit 1908’de parlamentoyu toplayarak İkinci Mesrutiyet döneminin başlangıcına giden yolu açmak zorunda kalmıştır. İkinci Mesrutiyet’in ilanından kısa bir süre sonra 31 Mart Olayı patlak vermiş, sonrasında Abdülhamit tahttan indirilmiştir. Padişahın tahttan indirilmesinde etkin güç, güncel anlamda Türk siyasi tarihinin başlangıcının temel aktörü olan İttihat ve Terakki Cemiyetidir. (İttihat: İlerleme, Gelisme – Terakki: Birlik, Topluluk anlamındadır.) (Mesrutiyetin korunması için Selanik’ten İstanbul’a getirilen Avcı taburlarının 13 Nisan 1909’da çıkardığı isyan. Rumî takvimle 31 Mart 1325’te çıktığı için 31 Mart Olayı denilmektedir. İsyanın sonucunda Sultan Abdülhamit Han tahttan indirilmiştir.)

1908 kapisından geçiş hayli geç olmakla beraber, batının düşünce sablonları ülkeye yerleşmeye başlamış ve bir bayram havası içerisinde demokratik bir rejime kavusma heyecanı yaşayan insanlara kısa bir süre de olsa bir demokrasi provası yaptırmıştır. İkinci Mesrutiyet toplumda ve siyasal yaşamda köklü farklılıklar oluşturmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti İkinci Mesrutiyet’in basrol oyuncusudur. Cemiyet bir siyasal parti şeklini alarak 1920 yılına kadar siyasal hayatta varlığını sürdürmüştür. Ancak Cemiyetin kuruluş tarihi İkinci Mesrutiyet’ten daha önceye dayanır. Cemiyet ilk olarak “İttihad-i Osmanî” adıyla 1889 yılında kurulmuş ve aynı yıl Paris’teki Jön Türkler’in lideri Ahmet Rıza Bey’in katılımıyla “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” adını almıştır. (Jön Türkler: Yeni Osmanlılar: 2. Abdülhamit yönetimine karşı özellikle 1895’den sonra gelişen muhalefet hareketine katılanlara verilen ad.)²² Bütün bunların ışığında, Türk Demokrasi tarihinde gerçek anlamda siyasi muhalefetin ilk örgütlenmesine Jön Türk hareketi yani İttihat ve Terakki Cemiyeti denebilir.

Başlangıçta İttihat ve Terakki’nin ideali, Müslüman ve kapitalist burjuva bir toplum yaratmaktır. Beklentiye göre bu toplum, Anadolu – Türk kökeninden gurur duyacaktır. İrkina ve dinine bakılmaksızın Osmanlı tebaası esit haklardan yararlanacak

²² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, C.1, s.51.

ve merkezi hükümete karşı esit yükümlülükler taşıyacaktı.²³ İttihat ve Terakki oluşum sürecinde yukarıdaki idealleri benimsemis görünse de tarihi boyunca çıkarları doğrultusunda birçok defa bunları terk etmiştir.

Kanun-i Esasi ilan edildikten sonra yönetimin şekli değişmiş ve parlamenter sistem içerisinde farklı ideolojiler kendilerini göstermeye başlamışlardır. İlk bakışta monarşik bir yönetime karşı parlamenter sistem gibi gözükken İkinci Meşrutiyet dönemi, esasında içerisinde birçok farklı ideolojiyi de barındırmaktadır. Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan sağ ve sol kavramları, tamamiyle Türk parlamenter sisteminin pratiğine girmese de bu dönemde ciddi yansımalarını göstermiştir. Türk siyasi tarihinde ideolojik anlamda ilk sağ kiptenim de bu dönemde ortaya çıkmıştır denilebilir.

2.3. Türk Siyasi Tarihinde Sağ İdeoloji

İkinci Meşrutiyetten önce, Abdülhamit'in enistesesi Damat Mahmut Paşa ülke dışına kaçarak, iki oğlu Prens Sabahattin ve Lütfullah Beylerle Paris'e gelmiştir. Beraberinde bu kentteki Jön Türk hareketi canlanmış, fakat anlaşmazlık ve kişisel rekabet de artmıştır. Paris'teki 1902 kongresi, Jön Türkleri birleştireceğine bölmüştür. Ortaya iki cemiyet çıkmıştır. Ali Rıza Bey ve grubu "İttihat ve Terakki" adı altında toplanırken, Prens Sabahattin Bey Grubu "Tesebbüs-ü Sahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti"ni (Kişisel Girişim ve Yerinden Yönetim) kurmuştur.²⁴

Bu iki ayırım ülkede Meşrutiyet dönemi süresince görülecektir. Türk siyasal yaşamında evrensel anlamda "sağ" ideoloji, ilk kez Prens Sabahattin Bey'in kurmuş olduğu "Tesebbüs-ü Sahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti" ile girmiştir. Bütün bunlara dayanarak Türk siyasi tarihinin ilk sağcı hareketi Prens Sabahattin'in, kişisel girişimi destekleyen siyasi hamlesiyle gerçekleşmiştir denilebilir. Prens Sabahattin daha sonra İttihat ve Terakkiye karşı Ahrar Fırkası'ni kuracak, söz konusu fırkanın programı da Tesebbüs-ü Sahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin esaslarına dayandırılacaktır. Bu

²³ Alan Palmer, **Osmanlı İmparatorluğu, Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, Sabah Kitapları, 1997, s.228.

²⁴ Tunaya, s.53.

firkanin esasları, liberalizm, bireycilik, kişisel girişim ve yerinden yönetim gibi sağcı politikalar olacaktır.

Prens Sabahattin'in tesebbüs-ü şahsi-i düşüncesi; muhafazakar karakterli memurların oluşturduğu duragan yapının yerine, girişimci karakterle burjuvazinin temel alındığı aktif bir iktisadi yapının kurulmasını öngörmektedir.²⁵

Prens Sabahattin'in bu görüşünün uygulamaya konulabilmesi için toplumda bir burjuva sınıfının varlığı gerekliydi ancak Osmanlı'da hiçbir dönemde bir burjuva sınıfının varlığından söz edilemez. Bununla beraber İttihat ve Terakki'nin Prens Sabahattin ile birleştiği tek nokta da ülkede bir burjuva varlığının gerekliliğidir.

O dönemde ülkede kurumsal boyutta sol sayılabilecek ciddi bir hareket bulunmamaktadır. Ancak bir sağ partinin kurulduğu ve liberal düşüncenin örgütlü bir biçimde savunulduğu açıkça belirtilebilir. İçerdikleri görüşler dikkate alındığında, sağ hareketin soldan önce ortaya çıkması ve sol hareketin buna tepki olarak oluşması olagandır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, ülkede burjuvazinin yokluğu nedeniyle iki siyasal görüş de sağlıklı bir biçimde savunulamamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni siyasal arenada sol içerisinde konumlandırmak yanlıştır. Çünkü tarih boyunca Jön Türkler, kimi zaman liberal, kapitalist, kimi zaman gelenekçi, sultancı, kimi zaman da sultana karşı, pantürkist, olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

²⁵ Kaan DURUKAN ve Cenk REYHAN, **Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Mesrutiyet'in Birikimi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004 ss.149–150

3. IKINCI MESRUTİYET'TEN GÜNÜMÜZE MERKEZ SAG PARTILERI

Merkez sözcüğünün siyasal çerçevedeki anlamı; uçta olmayan, ilimli olandır. Daha açık bir şekilde, savunulan fikirlerin, (kapitalizm, milliyetçilik, liberalizm, muhafazakarlık gibi) dengeli ve ilimli olması anlamına gelmektedir. Ancak Türk siyasi tarihine bakıldığında merkez sağın tanımı bu şekilde yapılamamaktadır. Geçmisten günümüze Türkiye’de merkez sağ terimi; sağ ideolojiyi savunan partiler arasında en fazla oyu alan parti için kullanılmaktadır. Bu tanımdan, Türkiye’de partiler aldıkları oy oranınca merkezlesirler sonucunu çıkarmak mümkündür.

Tarihimizde ideolojik temele dayalı partiler arasında “devletçi – seçkinçi cephe” ve “gelenekçi – liberal cephe” şeklinde bir ayırım yapılabilir. Bunlardan, devletçi ve seçkinçi cephenin Osmanlı’da merkezi otoriteyi temsil eden, ülkeyi batı modeline göre devletçi ve seçkinçi yaklaşımla biçimlendirmeye çalışan, sivil ve asker bürokratlardan meydana geldiği ileri sürülmüştür. Öte yandan bu cephenin baticılığına karşı, diğer cephenin bu yaklaşıma bir tepki olarak gelenekçi olduğu kabul edilir ki; Genç Osmanlılar, Genç Türkler (İttihat ve Terakki), Kemalistler ve Cumhuriyet Halk Partisi, çizgisi içerisinde beliren cephe “devletçi – seçkinçi” dir.²⁶ Yapılan çözümlere göre, Jön Türkler’in Prens Sabahattin kanadı, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Demokrat Parti olarak “gelenekçi – liberal cephe” içerisinde yer almaktadır.²⁷ Söz konusu gelenekçi ve liberal cepheye daha sonra Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi de eklenmiştir. Gelenekçi ve liberal cephe içerisine konumlandığımız partilerin tümü, Türk siyasi tarihinin “merkez sağ” partileridir. Bu partilere koalisyon hükümetleri döneminde, Doğru Yol Partisi, Refah Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi de eklenebilir.

²⁶ Emre Kongar, “Türkiye’de 1960’dan sonra Sosyal Bilim Araştırmaları’nın Siyasal Bilim Yönünden Getirdikleri”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi** C.VIII, Sayı 2, 1976.

²⁷ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, s.1.

3.1. Ahrar Firkasi

Osmanlı Ahrar Firkasi, 1900'lerde Paris'te olusan Prens Sabahattinci akiminin 1908'de Osmanlı siyasal hayatına girişi olusmustur. İlk girişimciler Nurettin Ferruh Bey'le, 1910 yılında ittihatçılar tarafından öldürülen gazeteci Ahmet Sami Bey'dir.²⁸

Ahrar Firkasi 14 Eylül 1908'de İstanbul'da Nureddin Ferruh, Ahmet Fazili, Kıbrıslı Tefik, Celaleddin Arif, Melih Said, Namik ve Sevkett Beyler tarafından kurulmuştur. Fırka 1908 Eylül'ü basında kurulmuş ve 1908 genel seçimleri öncesinde gerçeğe en yakın partilesme tesebbüsü olmuştur. Bir kadro hareketi olarak değerlendirilen Ahrar Firkasi'nin tüzüğü gereği, demokratik bir içyapıya sahip olduğu söylenebilir.

Prens Sabahattin kendisine önerilen parti başkanlığını kabul etmemiştir. Buna karşılık, partiye kayıtsız kalmamış ve Ahrar Firkasi'ni Paris'teki "Tesebbüs-ü Sahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti"nde yer almış olan ve cemiyetin önde gelen isimleriyle temasa geçirmiştir.

Ahrar Firkasi 1908 seçimlerine yalnızca İstanbul'da katılmış ancak kazanamamıştır. Fakat daha sonra İsmail Kemal, Kırkar Zöhrap ve Dr. Rıza Nur gibi mebuslar Fırkaya katılmışlardır. Ahrar'ın, programında İngiliz siyasal partilerini taklit ettiği de ileri sürülmüştür.²⁹

Ahrar Firkasi'nin, Prens Sabahattin'in Tesebbüs-ü Sahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin temel prensipleri üzerine bina edilmesi onun Osmanlı ülkesinde liberallik ve etnik bir esitliği savunmasını sağlamıştır. Ahrar Firkasi bu açıdan imparatorluğu, bölücülük ve parçalayıcılıkla suçlamıştır. İttihatçılara oranla, Ahrar'ın Türkçülük akimine karşı olduğu söylenebilir. Böylece ve doğru bir gözlemle "kozmpolit yanları, milliyetçi yanlarından daha ağır basmıştır. Bununla beraber, Ahrar Firkasi, İttihat ve Terakki'ye karşı en çetin muhalefet tezini ilk kez siyasallaştıran parti olmuştur."³⁰

²⁸ Tunaya, s.175-178.

²⁹ Tunaya, s.176.

³⁰ Tunaya, s.183.

31 Mart Vakasi, Ahrar Firkasi'nin sonunu hazırlamıştır. 31 Mart Vakasi, Prens Sabahattin grubuna, ittihatçı baskisinin yıkılması için yeşil ışık yakmıştır. Ahrar Firkasi, Ittihat ve Terakki'ye karşı tutumunun faturasını olaylar bastırıldıktan sonra ağır şekilde ve hayatiyle ödemiştir. Takibe uğrayan üyelerin bir kısmı tutuklanmış, yargılanmıştır. Bir kısmı da ülke dışına kaçırılmışlardır. Osmanlı Ahrar Firkasi, Eylül 1908 - Nisan 1908 süresi içinde varlığını sürdürebilmiştir.³¹

3.2. Hürriyet ve İtilaf Firkasi

Hürriyet ve İtilaf Firkasi 21 Kasım 1911'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları; İsmail Hakkı Paşa (Amasya), Dr. Dagavaryan (Sivas) Mustafa Sabri (Tokat) Abdülhamit Zahrevi Efendi (Hama), Volsetrinli Hasan Bey (Pristine), Dr. Rıza Nur (Sinop), Damat Ferit ve Müsir Fuat Pasalar (Ayan Meclisi üyeleri), Ferik mütekeidi Süleyman Paşa, miralay Mütেকaidi Sadık Bey ve Gazeteci Tahir Hayreddin Beyler'dir.

Hürriyet ve İtilaf Firkasi, İkinci Meşrutiyet'in en büyük ve en güçlü muhalefet partisi olmuştur. Ittihat ve Terakki karşısında muhalefetin en büyük aşamasını temsil etmiştir.³²

Hürriyet ve İtilaf Firkasi mensupları, İttihatçıların gitgide Türkçülüğe kayan düşünce yapısının çok uluslu bir imparatorluğun sonu olacağını düşünmüşlerdir. Ademi merkezîyetçi ve Tesebbüs-ü şahsi fikrini savunmuşlardır. 1906'dan beri anti-ittihatçılığın ideolojik temeli olan bu fikir, eski Ahrarcılar kanalıyla yeni muhalefet örgütüne taşınmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi meşrutiyeti savunmuşlar ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bunu soysuzlaştırdığını iddia etmişlerdir. Meşrutiyet döneminin ana muhalefet fırkası da iktidar partisiyle ekonomik alanda benzer düşünceleri paylaşmaktadır. Her ikisi de enternasyonalist ve sosyalist hareketlere karşı olmuşlardır ve dış sermayeye azami kolaylıkların gösterilmesi gerektiğini temel bir politika kuralı olarak belirtmişlerdir.

³¹ Tunaya, s.186.

³² Tunaya, ss.294-295.

Kurulusundan kısa bir süre sonra yapılan ara seçimlerde, Hürriyet ve Itilaf Firkasi adayı, Imparatorlugun baskentinde kazanmistir. Bunun üzerine muhalefet hareketinin ciddiligini anlayan Ittihatçilar, Kanun-i Esasi'de degisiklik yapmaya çalismislar ancak basarili olamamislar ve Meclis-i Mebusan feshedilmistir. Bu sirada Balkan Harbi patlak vermistir. Meclisi olmayan ÷lke sikiyönetimle idare edilmistir. Balkanlilar'in karsisinde alinan yenilgiyi ileri süren bir grup Ittihatçi Babiali'yi basmistir. Bu baskina tepki olarak muhalefet ilk önce iktidari devirmek istemis, daha sonra ise girisilen bir komplo sonucu Sadrazam Mahmut Sevket Pasa öldür÷lm÷stür. Bu olaylar neticesinde Divan-i Harpler kurulmus, idam ve sürgün cezalarına çarptirilan muhaliflerin bir bölümü yurt disina kaçmislardır. Bütün bu olayların sonucunda 1.Dünya Savasi yenilgisine kadar Ittihatçilar muhalefeti sindirmisler ve tek partili bir rejim içinde ÷lkeyi yönetmislerdir.³³

3.3. Terakkiperver Cumhuriyet Firkasi

1.Dünya Savasi ile yenilen ve yikilan Osmanli Imparatorlugu içerisinde yasanan Milli Mücadele, gözden çıkarilmis bir devletten, bagimsiz bir cumhuriyetin kurulmasini saglamistir. Bu Milli Mücadele'nin mimari yikilmadan önce bir Osmanli Pasa'si olan Mustafa Kemal'dir. Mustafa Kemal Milli Mücadele'yi örgütlerken diger bir taraftan yikilan imparatorlugun yerine kurulacak olan bagimsiz cumhuriyetin de temellerini atmistir.

Bütün bu mücadelelerin sonucunda Kurtulus Savasi kazanilmis, vatan topragi isgalcilerden temizlenmis ve milli bütünlük saglanmistir. Silahli çatismaların sona ermesinden sonra Mustafa Kemal önderliginde Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmus, böylece ÷lke adına alinan kararlarda mesruluk saglanmistir. (23 Nisan 1920) Kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde; muhafazakarlardan yenilikçilere, Türkçüler'den Osmanlicilar'a, çeşitli görüşler temsil hakki bulmustur. Bu çeşitliliğin sonucu olarak bazı anlaşılmazlıklar çıksa da, Misak-i Milli ruhu her zaman

³³ Tunaya, ss.299-301.

ortak nokta olmuştur. TBMM’de oluşan bu gruplaşmalar Mustafa Kemal’in istikrarı sağlamasına engel olmuş ve bunun sonucu olarak Mustafa Kemal Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunu kurmuştur. Bu gelişmenin ardından Meclis bünyesinde Mustafa Kemal yanlılarına “1.Grup”, ona muhalif olanlara ise “2.Grup” adı verilmiştir. Mustafa Kemal’in daha sonraki hedefi toplamış olduğu bu grubu TBMM içerisinde siyasi bir parti haline dönüştürmektir. Bu girişim 9 Eylül 1922 tarihinde Halk Firkası’nın (partisi) kurulmasıyla başarıya ulaşmıştır. Bunun sonucu olarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin temelleri üzerinde yeni Türk Devleti’nin ilk siyasi partisi kurulmuştur. Halk Firkası daha sonra 10 Kasım 1924 tarihinde Cumhuriyet Halk Firkası adını almıştır. Türk Devleti’nin ilk siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Firkası halkçılık temeline dayalı olarak birçok inkılabın gerçekleşmesinde dayanak olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi’nin başkanı ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk, düşündüğü yenilikleri ve uygulamak istediği ilkelerini partinin programına koydurmuştur. Siyasi istikrarın sağlanmasıyla bütün vekiller Cumhuriyet Halk Partisi çatısı altında toplanmışlardır.

Siyaset yapılan mekanların tabiatı sonucu ortaya çıkan doğal muhalefet hareketleri, TBMM’de yavaş yavaş kendisini göstermeye başlamıştır. Aslına bakılırsa muhalefet hareketlerin ortaya çıkması siyaset yapılan ortamın sağlıklı olduğuna dair bir kanıt özelliği taşıyor. Siyasetin doğası gereği TBMM’de de Halk Firkası’na karşı giderek bir muhalefet oluşmuştur.

Siyasal otoritenin tek merkezi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, üyelerin hemen hemen tamamı Halk Firkası üyesi olsalar bile, bu henüz meclisin ve partinin türdes bir siyasal topluluk olduğunu göstermemekteydi. Mustafa Kemal’in ısrarlı talebine karşılık bazı ordu mensuplarının siyasi alanda faaliyet göstermeyi tercih edeceklerini açıklamaları, siyasal alandaki çatışmayı açık olarak göstermiş olduğu gibi, aynı zamanda da siyasal çatışmanın büyük oranda ordu mensubu kişiler arasında meydana geldiğini de ortaya koymuştur. Mustafa Kemal’in Cumhuriyet Halk Firkası (Partisi) içinde, mecliste ve hükümette (daha çok tüm siyasal hayatta ve toplum üzerinde) artan siyasi otoritesinin sonunda bir “Tek Adam” yaratacağı endişesi içinde olan muhalif grup, böyle bir eğilimi dizginlemek istemistir. Ayrıca Mustafa Kemal

Pasa'nin yakin bir gelecekte yapmayi düsündüğü ve planladigi önemli siyasal, sosyal ve toplumsal degisimleri bilen ya da sezen muhalif grup, bu tür köktenci hareketlere karsi da tavir almistir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde daha önce kurulmus, fakat Meclis'in ikinci dönemine pek az oranda varlik gösterebilmiş olan 2.Grup'un siyasal görüşleri dikkate alınacak olursa, yeniden dogmakta olan örgütlü siyasal muhalefetin aynı gelenegin devami olarak benzer siyasal görüşler tasidigi anlasilacaktır. Yeniden dogan örgütlü muhalefet hareketi, bir bakima 2.Grup'un yeni dönemde ve yeni kosullar altında filiz vermesi olarak da yorumlanabilir.³⁴

Cumhuriyet'in laiklesmesi dogrultusunda yapılan yeniliklerin Türk Uusu'nu Islam Dünyasi'ndan koparacagi kuskulari da Mustafa Kemal ile ters düsmelerine neden olmustur. Nitekim bu muhalefet 17 Kasim 1924 tarihinde kendini yeni bir çatı altında toplamis ve Terakkiperver Cumhuriyet Firkasi adini almistir. Firka'nin gerici ve Cumhuriyet karsiti olmadigini göstermek amaciyla bu adi aldigi anlasilmaktadır. Partinin programından bu partinin liberalizm ve demokrasi yandasligi görüşlerine sahip olduğu anlasilmaktadır.³⁵

Mustafa Kemal basından beri ülkenin demokratik bir yapıya sahip olmasını istemis ve muhalefet girişimlerine sıcak bakmıştır. Ancak halkın henüz demokratik bir yönetime hazır olmaması Mustafa Kemal'in bu idealini bir hayli geciktirmiştir.

Bir muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Firkasi'nin kurucuları arasında, Mustafa Kemal Pasa'nın Kurtulus Savası'ndaki yakın arkadaşları bulunmaktadır. Bu kişiler arasında, Milli Mücadele sırasında aktif görevler alan; Ali Fuat Pasa, Rauf Orbay, Adnan Adıvar gibi isimler yer almaktadır. Terakkiperver Cumhuriyet Firkasi, Cumhuriyet Halk Firkasi'nden kopan 11 kişiyle dogmustur.

Terakkiperver Cumhuriyet Firkasi Cumhuriyet'in ilk örgütlü muhalefeti olmakla kalmayıp, Cumhuriyet tarihinin liberal temelli ilk sağ partisi olmuştur.

³⁴ Sina Aksin, **Yakınçag Türkiye Tarihi 1908–1980**, Milliyet Kitaplığı, C.1, ss.138–140.

³⁵ Albayrak, s.8–10.

Gerici olmamakla beraber, Türk İslam felsefesine yatkın ve liberal oldukları anlaşılan, İkinci Mesrutiyet dönemi baticilığının temsilciliğini yapan bu muhalefet, daha sonra Mustafa Kemal'in yetkilerini arttırılmasını istememiştir.

İlk muhalefet partisinin ömrü çok olamamış ve TBMM'de çok partili hayata geçiş için beklenen siyasal örgütlenmenin çok zor olacağının ilk sinyali görülmüştür. Nitekim Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası içinde örgütlenen hilafet yanlıları ve yabancı güçlerin etkisi, partinin din konusunu bir propaganda aracı olarak kullanılmasına neden olmuştur. Partinin, "Dini düşüncelere saygılıdır" maddesi, söz konusu kesimlere aradıkları fırsatı sağlamıştır. "Din elden gidiyor" cümlesiyle Diyarbakır'da başlayan Seyh Sait isyanı kısa sürede birçok ile sıçramıştır. Bunun sonucu olarak Takrir-i Sükun Kanunu çıkmış, ardından İstiklal Mahkemeleri yeniden faaliyete geçmiş ve 5 Haziran 1925 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır.

3.4. Serbest Cumhuriyet Fırkası

Demokrasi uygulamasının sağlıklı işleyebilmesi için çok partili sistem zorunluluktur. Türkiye'de toplumun sosyal yapısını ve düşünce tarzını kökten etkileyecek çağdas devrimler hayata geçirildilerse de, benimsenmeleri çok uzun bir zamanı gerektirmekteydi. Söz konusu yapı tamamen oturmadıkça, birden fazla ideolojinin yönetim için mücadele etmesi, yeni kurulan cumhuriyet için oldukça büyük tehditler oluşturmaktaydı. Terakkiperver Parti tecrübesi de çok partili hayata geçişin ne kadar sancılı olacağının bir isaretiydi. Bütün bunların yanı sıra egemenliğin kayıtsız sartsız halkın olduğu bir yapıda halkın tercihlerinin etkin olması ve devlet yönetimini şekillendirmesi de şarttı. Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin halkın seçtiği siyasal partiyle yönetilmesini istemistir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan isyanlar ve kargasanın yanı sıra bir de topluma yeni inkılapları benimsetme durumu ortaya çıkmıştır. Tüm bu zorluklar daha tam anlamıyla atlatılmadan dünyada 30'lar krizi diye bilinen bir ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. New York ve Avrupa borsalarında başlayan bu ekonomik çalkantı, kısa sürede Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu krizin sonucu olarak Türk halkında ciddi bir huzursuzluk bas göstermiş ve doğal bir tepki olarak halk,

yönetimin bu sikintinin asilmasında yetersiz kaldığını düşünerek tepkiler vermeye başlamıştır.

Mustafa Kemal Pasa, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sorunları hükümetin Meclis'te eleştirisiz ve denetimsiz bir konumda kalmasından kaynaklandığını düşünüyordu. Bu açıdan bir muhalefet partisi siyasal anlamda yararlı olabilirdi. Meclis'te bir muhalefet partisi, elestiri ve tartışma içinde hükümeti uyarabilir ve onu harekete geçirebilirdi. Diğer yandan, bir muhalefet partisi aslında gizli olarak var olan, fakat siyasal baskılar nedeniyle görülemeyen siyasal muhalefeti ve bu muhalefetin gücünü de ortaya koyabilirdi.³⁶

Takrir-i Sükûn Kanunu öncesinde Basvekillik görevinden ayrılmak zorunda kalmış olan Fethi Bey (Okyar), 1930 yılının Ağustos ayında Paris Büyükelçiliği görevinden izinli olarak yurda döndüğünde, Mustafa Kemal Pasa'nın talep ve talimatı üzerine bir muhalefet partisi kurmak üzere girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Girişimin basın aracılığıyla kamuoyuna da duyurulması uygun bulunmuş olmalı ki, Fethi Bey yeni bir parti kurulması yönündeki arzu ve düşüncelerini önce basında yayımlanan bir mektupla Mustafa Kemal Pasa'ya bildirmiş ve arzusunun kabul edildiğine ilişkin Mustafa Kemal Pasa'nın cevabi mektubu da yine basında yayımlanmıştır. Basında bu mektuplaşmanın yayımlanmasından hemen sonra, Serbest Cumhuriyet Firkası 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur.³⁷

Serbest Cumhuriyet Firkası'nın kuruluşuyla, Terakkiperver Cumhuriyet Firkası'nın kuruluşları arasında hiçbir benzerlik yoktur. Serbest Firka, Atatürk'ün destek ve direnmesi, hatta güdülmemesiyle kurulmuştur. Oysa Terakkiperver Firka, Atatürk'ün isteklerine karşı bir girişim olarak doğmuştur. Serbest Firka önderleriyle Atatürk arasında ne kişisel ne de ideolojik bir çatışma olmamıştır.³⁸

Serbest Cumhuriyet Firkası, bir program ve "Serbest Cumhuriyet Firkası'nın Yasası" adı altında bir de nizamname kabul etmiştir. Parti ekonomik alanda liberalizmi savunuyordu. Vergilerin indirilmesi, bayındırlık hizmetleri ve demiryolları gibi

³⁶ Cemil Koçak, **Türkiye Tarihi, 1908–1980**, Cem Yayınevi, Nisan, 2000, C. 4, s.147.

³⁷ Koçak, s.147.

³⁸ Emre Kongar, **21.Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, Mart, 2006, s.140.

yatırımların büyük ölçüde tek bir nesile yüklenmemesini, yabancı sermayenin kabul edilmesini, özel girişimin esas tutulmasını, tekellerin kaldırılmasını, bürokrasinin azaltılmasını, tek dereceli seçimle kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasını istiyor, vicdan, fikir ve çalışma özgürlüğünün sağlanmasını talep ediyor, yürütme organının denetlenmesi gereğini vurguluyor, halkın yönetime katılmasını ve yöneticilerini denetlemesini talep ediyordu.³⁹

Programından da anlaşılabileceği gibi söz konusu partinin Mustafa Kemal Atatürk ile ideolojik bir uyumsuzluğu yoktur. Parti programındaki birçok ilke, Atatürk'ün hayata geçirmek istediklerinden oluşmaktadır. Partinin programı, onun temel ideolojiler içerisinde “sağa” ait olduğunu açıkça göstermektedir. Bu durum Mustafa Kemal Atatürk'ün “sağ” ideolojiyi benimsemiş biri olduğunu göstermez. Atatürk için, “sağ ve sol” ideolojilerin üstünde bir siyasi kimliğe sahiptir denebilir.

Partinin siyaset sahnesinden kaybolmasının en temel nedeni, kurucusu olan Fethi Bey'in çıktığı yurt gezilerinde, yenilik ve Cumhuriyet karsiti kişilerin gösterilerinin rahatsızlık verici seviyelere ulaşması olmuştur. Laiklik karsiti zümreler kısa zamanda Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kendilerine bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir. Yukarıda çok partili hayata geçişin zorlukları hakkında belirtilen tehlikeler çok kısa bir sürede Serbest Fırkayı da olumsuz etkileyerek kapanmasına neden olmuştur. Partinin kurucusu olan Fethi Bey partiyi 17 Kasım 1930'da isabetli bir karar alarak feshetmiştir.

Serbest Fırka'nın kendi kendisini feshetmesinden sonra laiklik aleyhtarı ve cumhuriyet karsiti gösteriler hız kesmeden devam etmişlerdir. Partinin kapanması olayları hafifletmemiş aksine bu karışıklığı fırsat bilenlere cesaret vermiştir. 23 Aralık 1930'da Naksî tarikatından Derviş Mehmet adıyla bir kişi çevresinde toplanan laiklik karsiti destekçileriyle birlikte Cumhuriyet'e karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanmada Kubilay adında bir öğretmen de öldürülmüştür. Menemen'de ortaya çıkan ve Menemen Olayı olarak bilinen söz konusu ayaklanma, Türk Ordusu tarafından bastırılmış, sorumluları yakalanmış, sikiyönetim ilan edilerek İstiklal Mahkemeleri'nde yargı süreci başlatılmış ve ağır cezalar uygulanmıştır.

³⁹ Koçak, s.148.

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ikinci çok partili hayata geçiş denemesi de tipki ilkinde olduğu gibi ağır sonuçlar doğurmuştur. Bütün bunların sonucu olarak ne Mustafa Kemal Atatürk ne de Türkiye Cumhuriyeti uzun bir süre çok partili hayata geçiş tesebbüsünde bulunmamışlardır.

3.5. Demokrat Parti (DP)

En son 1930 yılında denenen çok partili hayata geçiş hüsrana uğradıktan sonra ülke yaklaşık 15 yıl muhalefetsiz yönetilmiştir. Hatırlanacağı gibi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasındaki en önemli neden ülkedeki ekonomik bunalımdı. Tek partili iktidar dünyada ortaya çıkan kargasaların ülkeye yansımalarından dolayı zor günler yaşamıştır. Ancak ortada kabul edilmesi gereken bir gerçek vardır, bu gerçek, Türkiye'de ortaya çıkacak, ekonomik ya da toplumsal her türlü problem karşısında eleştirilecek tek bir merci olmasıdır. Bu merci kaçınılmaz olarak tek parti yönetimi olan Cumhuriyet Halk Partisi idi.

1930'lu yılların sonunda patlak veren İkinci Dünya Savaşı, iktidardaki tek parti yönetimini zor durumda bırakmıştır. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın yaralarını henüz kapatmıskın bir başka savaşın içerisinde bulunmamak için elinden geleni yapmıştır.

1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Türkiye hala kapalı bir toplumdur. Cumhuriyet Halk Partisi, tek partili bir sistem içinde muhalefetsiz iktidardaydı. Bu sistemde anlamlı olan sadece bir tek partinin varlığı değildi. Daha da önemlisi, partiyle hükümet arasında bir ayrım olmamasıydı. Gerçekte parti, hükümetti. Bu nedenle birçok durumda partinin il yöneticileri aynı zamanda ilin valileriydi ve neredeyse bütün devlet memurları Cumhuriyet Halk Partisi üyesiydiler.⁴⁰

Tek Parti yönetimi boyunca kendilerini siyasal alanda mesru bir biçimde temsil ve ifade etme olanakları bulamayan değişik anlayıştaki muhalefet akımları, 1945 yılında, gerek uzun zamandır yönetime karşı oluşan birikimlerden ve gerekse İkinci Dünya Savaşı yıllarında izlenen ekonomik politikaların yarattığı ağır ekonomik ve sosyal

⁴⁰ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Hill Yayınları, 1996, s.15.

sorunlardan dolayı kendilerine geniş bir toplumsal taban bulma olanagina sahiptiler. CHP'nin o zamana değin destegini aldığı gruplar da artık partiden uzaklasmaya baslamislardı. Muhalefet ise yeni olmanın verdiği güçle kısa zamanda değişik toplumsal grupların temsilcisi olma durumuna erisme olanagina sahipti. Bu sırada, iktidara karşı olan toplumsal ve siyasal muhalefetin derecesini ölçmek zor olmakla birlikte geniş halk yığınlarına kadar inen, yönetime karşı bir “sessiz muhalefet”ten söz etmek herhalde yanlış olmasa gerekir.⁴¹

Dönemin Cumhurbaskani İsmet İnönü de bir muhalefet patisinin gerekliliğinin farkındaydı. Bunun yanı sıra çok partili hayata geçiş 1938 yılında hayatını kaybeden ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün de istegi idi. İnönü de bu sebeplerden dolayı çok partili parlamento yapısının oluşmasını desteklemistir.

Nihayetinde Cumhurbaskani İsmet İnönü bir konuşmasında karsit bir partinin kurulmasını açıkça desteklemistir. Fakat Cumhurbaskani'nin bu tutumuna karşı, Halk Partisi'nin Meclis Grubu, önergeyi geri çevirmistir. Geri çevirme gerekçesi; önergenin ortaya getirdiği hukuksal değişme isteklerinin tartışma yerinin Grup olmadığıydı. Önergenin tartışılması Meclis Grubu'nda kabul edilmeyince, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Hükümeti basında açıkça eleştirmeye baslamislardır. Sonunda Vatan Gazetesi'ndeki yazılarından dolayı partiden çıkarıldılar. Menderes ve Köprülü'nün partiden çıkarılma kararını eleştiren Refik Koraltan'ın da partiyle ilişkisi kesilmistir. Bir başka Cumhuriyet Halk Partisi mensubu Celal Bayar, basın özgürlüğünün genişletilmesi için verdiği önerge kabul edilmeyince, kendiliğinden 2 Aralık 1945'te partiden ayrılmistir.⁴²

Cumhuriyet Halk Partisi ile yolları ayrılan bu dört isim aralarında bir görüş birliğine vararak yeni bir muhalefet partisi kurmayı kararlarmislardır. Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından 7 Ocak 1946'da kurulan yeni partinin adı; “Demokrat Parti” olmustur. Parti başkanlığına ise Celal Bayar getirilmistir.

⁴¹ Koçak, s.180.

⁴² Kongar, s.146.

Yeni kurulan Demokrat Parti halk tarafından büyük destekle karsılanmıştır. Nitekim insanlar uzun yıllar süren tek parti yönetiminden sikilmiş ve siyasi yasamdaki bu monotonluga son verilmesinden oldukça memnun kalmislardir. Tek parti yönetimi o kadar uzun yıllar iktidarda kalmistir ki, son yıllarda yeni kurulan bir siyasi partinin adına ve kurucularına bakilmaksizin desteklenecegi göz ardi edilmemesi gereken bir gerçek halini almistir.

Demokrat Parti kuruldugu gün program ve tüzüğünü açıklamistir. Genel olarak Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin programlarına bakildigina köklü farklılıklara rastlamak mümkün degildir. Çünkü Demokrat Parti'yi kuranların hepsi Halk Partisi'nin içinden ayrılan kisilerdir. Parti Kemalizm'in tüm ilkelerini programına almistir.

Öte yandan Demokrat Parti'nin programi gerek ekonomik görüş, gerekse kisisel hak ve özgürlükler yönünden Halk Partisi'nin programından daha “liberal” bir yapıya sahiptir.⁴³

Demokrat Parti'nin şahsi tesebbüse ve özel sektöre verdiği önem onun Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanında “sağ” ideolojiye konumlandırılmasına neden olmuştur.

Demokrat Parti kurulduktan sonra ilk seçimler 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmis ve 465 sandalyenin 390'ini kazanan Cumhuriyet Halk Partililer'in ezici zaferiyle sonuçlanmıştır. DP'liler 35, bağımsızlar 7 sandalye kazanmıştır. O zamanki genel inanca göre seçimler dürüst olmamis ve bu durum daha sert ve talihsiz bir siyasi mirasin tohumlarını ekmistir. (Zira DP'liler, 1950'lerdeki kendi asiriliklerini haklı çıkarmak için buna isaret edebilmişlerdir.) İnönü'nün liderliğinde CHP'den, dürüst oynamasını bekleyen çok sayıda partili, CHP'den uzaklaşmıştır. Ordu içindeki subaylar bile DP'lilere sempati duymaya başlamışlardır.⁴⁴

1948 yılının ortalarında Demokrat Parti içinde yaşadığı karışıklıklardan dolayı tam anlamıyla ikiye bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu bölünme bir

⁴³ Kongar, s.146.

⁴⁴ Ahmad, s.33.

yandan DP'nin 2. Büyük Kongresine dek sürecek, diger yandan da bölünmenin kısa dönemli somut siyasal sonucu "Millet Partisi" (MP) olacaktır. DP kurucularıla anlaşmazlığa düşerek partiden ayrılanlarla, partiden ihraç edilenlerin bir kısmı 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisi'ni kurmuşlardır. Partinin kurucu üyeleri arasında; Fevzi Çakmak, Hikmet Beyur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldogan gibi isimler de vardır. MP, Türk siyasal hayatında önemli bir siyasal parti haline gelemediyse de, DP'yi yumusak politikasından zaman zaman ayrılmak zorunda bırakmıştır. MP, bu açıdan bakıldığında, nicelik bakımından olmasa da, nitelik bakımından etkin rol oynamıştır.⁴⁵

1946 seçimleri her ne kadar tartışmalı olsa da Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Yillardır süren tek partili sistem sona ermiş, meclise halkın oylarıyla b legal bir muhalefet partisi girmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarı 1950 yılına kadar devam etmiştir. 1950 yılına gelindiğinde artık tüm devlet memurları ve bürokrasi CHP üyesi değildir ve halkın büyük bir çoğunluğu da değişiklikten yanadır.

1946 yılından 1950 yılına kadar hükümet, Cumhuriyet Halk Partisi içinde birkaç kere el değiştirmiştir.

1949 yılında iktidara gelen Semsettin Günaltay Hükümeti döneminde iktidar ve muhalefet arasında bir yakınlaşma olmuş, iktidar artık muhalefetin (özellikle seçim yasası konusundaki) ısrarlı taleplerini dikkate almaya başlamıştır. Yeni seçim yasasının kabulünden sonra 8.Dönem TBMM 14 Mart'ta dağılmış ve hükümet seçimlerinin 14 Mayıs tarihinde yapılacağını ilan etmiştir. CHP ve DP tüm yurttan, MP de 22 ilde seçimlere katılmıştır. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi sonuçlarına göre; Demokrat Parti 487 milletvekilliğinin 408'ini, Cumhuriyet Halk Partisi 69'unu, Bağımsızlar 9'unu ve Millet Partisi ise sadece 1'ini kazanmıştır.⁴⁶

1950 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün hayali olan çok partili siyasal yaşam hayata geçilmiştir. Demokrat Parti'nin kurulması ve 1950 Seçimleri birçok siyasal gruba, mesru yolla siyaset yapmak ve siyasal parti kurmak doğrultusunda cesaret vermiştir. Görüş ayrılıklarından dolayı Demokrat Parti'den ayrılan Seyhan Milletvekili

⁴⁵ Koçak, s.191.

⁴⁶ Koçak, ss.192-193.

Remzi Oguz Arik, Süreyya Endik, Yusuf Ziya Eker ve Cezmi Türk tarafından 1952 yılında Köylü Partisi kurulmuştur. Köylü Partisine 1950 yılında kendini fesheden Liberal Köylü Partisi de katılmıştır.⁴⁷ (Köylü Partisi daha sonra Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşerek, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını alacaktır.)

1950 seçimlerinden sonra Cumhuriyet'in kurulduğu zamandan bu yana iktidar ilk kez el değiştirmiştir. Türkiye'de "sol" olarak tanımlanan devletçi seçkin grup, iktidarı "sağ" olarak tanımlanan gelenekçi liberal gruba bırakmış Demokrat Parti nihayet özgürlük ve demokrasi vaatleriyle iktidar koltuğuna oturmuştur. Bu kez yapılan seçimler demokratik bir havada geçmiş, ancak iktidara gelen yeni soluk aynı demokratik havayı kendi yönetiminde estirememiştir. 1953 yılına gelindiğinde Demokrat Parti vaat ettiği değerlerin dışına çıkarak, kendisinden beklenmeyecek icraatlara imza atmaya başlamıştır.

8 Temmuz 1953 tarihinde; Atatürk Devrimleri'nin aleyhinde oldukları gerekçesiyle Millet Partisi kapatılmıştır. Yine aynı yıl Cumhuriyet Halk Partisi'nin bütün mal varlığını "haksız iktisap" diye nitelendirilerek hazineye geçiren bir yasa çıkarılmıştır. 1954 seçimlerine yaklaşıldıkça hükümet basından gelen eleştirilere karşı ağır cezalar getiren bir yasa çıkartmıştır. Mahkemeye çıkarılan gazeteciler iddialarını kanıtlama hakkından yoksun bırakılmıştır. Bu haksızlık birçok DP milletvekilini isyan ettirmiş, içlerinde; Turan Günes, Fevzi Lütfü Karaosmanlıoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ gibi isimlerinde bulunduğu 19 Milletvekili "ispat hakkı" uğrunda verdikleri savasım sonucu DP'den ayrılmışlardır.⁴⁸ 19'lar olarak anılan bu isimlerin ayrılışı DP'deki çatırdamanın somut görüntülerinden sadece biriydi. Demokrat Parti iktidarı tarafından kapatılan Millet Partisi'nin yerine de Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurulmuştur.

2 Mayıs 1954 seçimlerinde DP oyların %57 sini, CHP %36 sini almış böylelikle CHP'nin sandalye sayısı 21'e inmiştir.⁴⁹

⁴⁷ **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt 14, s.7077.

⁴⁸ Sina Aksin, **Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye 1908–1980**, Cem Yayınevi, Nisan, 2000, Cilt 4, s.216.

⁴⁹ Aksin, s.216.

Demokrat Parti mecliste kendisine hareket özgürlüğü sağlayacak çoğunluğa sahiptir. Ancak DP bu çoğunluğu öncelikle kendisine muhalif olan sesleri kısmak için kullanmıştır. DP'nin muhalefet hareketlere karşı baskısı öylesine sertleşmiştir ki bu sertlik muhalefet partilerinin devlet radyolarından yaptıkları yayınlara yasak koyulmasına kadar gitmiştir. Bütün bu kısıtlama politikası aydınlarla hükümetin arasının açılmasına da neden olmuştur.

Bütün bunların yanı sıra ülkede ekonomi de bozulmuştur. Bozulan ekonomiyle siyaset arasında da sıkı bir ilişki vardır. Fiyatlar yükseliş mal darlığı artarken, kamuoyu muhalefetin eleştirilerine daha çok duyarlı olmaya başlamıştır. Menderes, halki politikadan yalıtın önlemler olarak bu duruma karşılık vermiştir. Baskıcı önlemlerden sonra, meclis çatısı dışında siyasi faaliyet fiilen olanaksızlaştırılmıştır. Açık hava mitinglerini yasaklayan yasalar, okuma yazma düzeyi düşük bir nüfusun muhalefetin görüş ve eleştirilerini öğrenmeyi de güçleştirmiştir. Okuma yazma bilenlerde ağız kapatılmış bir basınla bas bas bırakılmıştır. Sadece meclis tartışmaları serbest kalmış daha sonra hükümet meclis tartışmalarını yayımlamaya son vermeleri için de basına baskı yapmaya başlamıştır.⁵⁰

Bütün bu kısıtlamalar parti içerisinde ciddi boyutta bir hoşnutsuz grup oluşmasına neden olmuştur. Parti içindeki bu hoşnutsuzlar, partiyi içinden demokratikleştirme umutlarını bütünüyle yitirmiş ve dışarıdan muhalefet etmeye karar vermişlerdir. Bu grup tarafından, 25 Aralık 1955'te Hürriyet Partisinin (HP) kurulduğu resmen ilan edilmiştir. 6 Haziran 1956 tarihinde, fiyatları ve ekonomiyi kontrol etmede hükümete geniş müdahale yetkisi veren bir yasayla Menderes'in "laissez faire" uygulamalarına katı bir şekilde bağlı olmadığını göstermiştir. Ekonomik tutumu, kapitalizme sadık olduğu halde pragmatikti ve Hürriyet Partisi'ni kuran liberal demokratların tutumundan çok, CHP'nin tutumuna daha yakındır.⁵¹

Hükümette, siyasal ve sosyal hayatta yaşanan bu gelişmeler ülkeyi 27 Ekim 1957 tarihinde genel seçimlere götürmüştür.

⁵⁰ Ahmad, s.68.

⁵¹ Ahmad, ss.67–69.

27 Ekim 1957 Seçimleri Demokrat Parti açısından önemli bir gerileme olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 178, Cumhuriyetçi Millet Partisinin ve Hürriyet Partisinin 4'er sandalyesine karşın Demokrat Parti 424 sandalye kazanmıştır.⁵² DP, 57 seçimleri sonrası eski gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başladığının sinyallerini vermiştir. Uyguladığı baskı politikalarıyla, aydınların ve akademisyenlerin desteğini kaybeden DP, farkına vararak ya da varmayarak CHP'nin kuvvetlenmesine de yardımcı olmuştur. 1957 Seçimleri güvenoyu niteliği taşıyıp iktidarı mesrulasırmamış, aksine siyaset sahnesindeki iplerin giderek gerilmeye başlamasına neden olmuştur.

Öte yandan Demokrat Parti'yi gerici diye niteleyen devletçi – seçkinciler aslında kendilerini iktidardan düşüren demokratik düzene de pek olumlu gözle bakmıyorlardı. Bu durum yukarıda açıklanan nedenlere eklendiğinde 1950-1960 dönemi devletçi seçkincilerle, gelenekçi liberaller arasındaki sert tartışmalarla sürüp gitti. Demokrat Parti, aydınlara, bürokratlara ve Halk Partisine karşı ugrasta, en etkili araç olan, halk desteğini kullanmıştır. Fakat bunu asiri bir biçimde, karşı grup ve görüşleri ortadan kaldırmaya yönelik olarak da kullanınca silah 27 Mayıs 1960'ta geri tepmiştir. Demokrat Parti'nin Büyük Millet Meclisi'nde sahip olduğu çoğunluk, özellikle 1954 seçimlerinden sonra, parti önderlerine sonsuz bir güç duygusu vermiştir. Ne yazık ki, bu duygu partiyi çoğunluğun baskısı yönünde bir uygulamaya yöneltmiştir. Hemen seçimlerin ertesinde, seçmenleri Millet Partisi'ni desteklemekte direndikleri için, Kirsehir İli ilçe yapılarak cezalandırılmıştır. Seçim Yasası da karşı partilerin haklarını kısıtlayacak bir biçimde değiştirildi. Radyo siyasi partilere kapatıldı. Bu, radyo olanaklarından sadece Demokrat Parti'nin yararlanması demekti. İktidar, baskıyı bürokrasiyi ve üniversiteleri de yola getirmeye kararlıydı. Devlet memurlarının güvenceleri kaldırıldı ve üniversite özerkliği ve üniversite yönetimi Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak yok edildi. Bir süre sonra da, hükümeti eleştiren gazetecileri tutuklanması ve gazetelerin kapatılması başladı. Cumhuriyet Halk Partisi üzerindeki baskılar da gittikçe artıyordu. Bir ara Parti'nin genel sekreteri bile tutuklu atıldı. Kamuoyu Mendres'in yaptığı sivil darbeye karşılık artık bir askeri darbe bekler duruma gelmişti. Böyle bir gidişi önlemenin tek yolu hemen bir seçim kararı alarak, bir an önce demokrasiye dönüşü sağlamaktı. Fakat DP yöneticileri seçim olasılığını rafa kaldırarak,

⁵² Ahmad, s.71.

baski yöntemlerine devam etti. Menderes iktidari tarafından, öğrenci eylemlerini ve karsit görüşleri bastırmak için kullanılan silahlı kuvvetler, 27 Mayıs 1960 sabahı yönetime el koydu.⁵³

“Prens Sabahattin’le başlayan bir siyasi çizgi ise Türk siyasi hayatında zaman zaman su yüzüne çıkmakla beraber tam olarak sekillenememiştir. Serbest Fırka deneyimi bir kenara bırakılırsa, Demokrat Parti ile Türk siyasi hayatının yapısı değişmiştir.”⁵⁴

3.6. Adalet Partisi (AP)

27 Mayıs 1960 darbesini çoğunluğu genç subaylardan oluşan ve Milli Birlik Komitesi (MBK) olarak adlandırılan bir cunta yapmıştır. Milli Birlik Komitesi’nin 38 üyesi vardı. Hükümet üyeleri, Demokrat Partili mebuslar ve birçok DP’liler tutuklandılar ve Yassıada’da mahkeme edildiler. Hafif ve ağır birçok cezaların yanı sıra 14 tane de idam cezası bulunmaktaydı. Celal Bayar’ın cezası yasından dolayı hapse çevrilirken, Adnan Menderes, Eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Eski Disisleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun idam cezası MBK tarafından onaylandı. MBK başkanlığına ordu içerisinde sevilen ve sayılan Cemal Gürsel getirildi. MBK bir an önce demokratik bir anayasa yapıp seçimlere gitmek istiyordu. Oysa MBK içinde, basında Alparslan Türkeş’in bulunduğu 14 kişilik bir grup (14’ler) temel bazı reformları yapmadan iktidari bırakmak yanlısı değildi. 13 Kasım 1960’ta yapılan bir darbeyle 14’ler komiteden çıkarılıp yurtdışı görevlerine gönderildiler. 6 Ocak 1961’de Kurucu Meclis çalışmalarına başladı. Kurucu Meclis, MBK ve Temsilciler Meclisi’nden oluşuyordu.⁵⁵ MBK tarafından çoğunluğu üniversite hocalarından oluşan bir kurula hazırlattığı (Türkiye’nin en demokratik Anayasası olarak kabul edilmektedir)

⁵³ Kongar, ss.153–154–155.

⁵⁴ Mustafa Tasar (ANAP kurucu üyesi) “ 21 Kasım 1994 tarihli konuşması”.
http://www.mustafatasar.gen.tr/konusmalar/94-10-21_kurulus.htm (13 Subat 2006).

⁵⁵ Aksin, s.223.

Anayasa'nın Kurucu Meclis'ten ve halk oylamasından geçmesi üzerine yapılan 1961 Seçimleri ile iktidari sivil yönetime devretti.⁵⁶

Demokrat Parti iktidarının son yıllarında yaşanan siyasal ve sosyal kargasa, toplumun bütün kesimlerinde bir müdahale beklentisi baslatmisti. Ülkedeki kötü gidise son vermek ve tekrar demokratik bir yönetime ulasmak amacıyla yapılan darbe basariya ulasmistir. Ancak ne yazik ki bu basarinin içerisinde demokratik olmayan rejimlerde bile kabul edilemeyecek kadar büyük ayiplar bulunmaktadır. Bir ülkenin basbakanini, maliye bakanini ve işleri bakanini asarak getirilmeye çalışılan demokratik yönetim dünyada halen Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinin tartışılmasında büyük rol oynamaktadır.

Darbenin ardından yeni anayasayı hazırlamakla görevlendirilen Kurucu Meclis, Ocak 1961'de, Genelkurmay Eski Başkanı Emekli Orgeneral Rauf Orbay başkanlığında çalışmaya başladıktan yaklaşık 1 ay sonra siyasi parti faaliyetlerine izin verilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), nin yanında birçok yeni parti kurulmuştur. Bunlar arasında siyasi yaşamda ciddi dalgalanmalar yaratacak olan partiler vardır: 11 Subat 1961'de kurulan Adalet Partisi ve 13 Subat 1961'deki Türkiye İşçi Partisi (TİP)⁵⁷ ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) gibi...

1960 darbesinden sonra kısa süre içinde 30 civarında parti kurulmuştur. Yeni partilerin büyük çoğunluğu Demokrat Parti mirasına sahip olma amacı gütmüştür. Bu tür partilerin dışında, 27 Mayıs mantığına uygun "27 Mayısçı" partilerle, asiri sol partiler de görülmektedir. Ancak bu partilerin 20 tanesi resmi başvuru yapmış ancak tabela partisi olarak kalmışlardır. Bunlar 1965 seçimlerine ulaşmadan siyaset sahnesinden silinmişlerdir.⁵⁸

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Köylü Parti ile Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin birleşmesi sonucu 16 Ekim 1958 tarihinde kurulmuştur. CMP Genel Başkanı

⁵⁶ Baskın Oran, **Türk Dis Politikası**, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003, s.666.

⁵⁷ Hikmet Özdemir, **Türkiye Tarihi**, 1960–1980, s.241.

⁵⁸ M.Serhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri. (1859 – 2006)**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Subat, 2006, s.37.

Osman Bölükbaşı yeni kurulan partinin de başkanı seçilmiştir. Parti, Kurucu Meclis'te CHP'den sonra ikinci parti konumundadır.⁵⁹

Yeni Türkiye Partisi ise 27 Mayıs sonrası kesilen siyasal yaşamın yeniden başlamasıyla 13 Şubat 1961 tarihinde Maliye Eski Bakanı Ekrem Alican önderliğinde kurulmuştur. Yeni Türkiye Partisi liberal eğilimlidir ve DP'nin tabanına yönelmiştir.⁶⁰ YTP, Demokrat Parti'nin mirasına sahip olabilmek için çaba sarf etmiştir. 27 Mayıs yönetiminin baskılarına ve idamlara rağmen DP'nin devamı olduğu mesajını da vermiştir. Ancak o sıralarda Kayseri Cezaevi'nde yatmakta olan Celal Bayar, Adalet Partisi'nden yana tavır koyunca YTP, 1961 seçimlerinde %13,7 oy oranıyla 65 milletvekili kazanabildi. Seçimlerden sonra Demokrat Parti mirasının AP'de toplanacağını ortaya çıkmasıyla YTP sürekli erimistir.⁶¹

Askeri darbeden sonra kapatılan Demokrat Parti'nin tabanını temsil eden Adalet Partisi kurulmuştur. 11 Şubat 1961'de kurulan parti, DP'nin geçmişteki geniş oy tabanını kullanmayı amaçlamıştır. Darbe sonrası orduda yapılan tasfiye sonucu emekli edilen Genelkurmay Eski Başkanı Ragıp Gümüşpala başkanlığında kurulan partide DP'ye yakınlığıyla tanınan çok sayıda isim de yer almaktaydı.

Ragıp Gümüşpala'nın ölümü üzerine bir süre Saadettin Bilgiç'in vekaleten genel başkanlığı yürüttüğü AP'de 1964 yılının Aralık ayında yapılan kongreyle Süleyman Demirel genel başkan oldu.⁶²

1961 seçimlerinde Meclis'in yanı sıra yeni kurulan Cumhuriyet Senatosu için de seçim yapılmıştır. Partiler arasındaki Senato ve Meclis sonuçları birbirlerinden çok farklıdır.

15 Ekim 1961'de yapılan Meclis seçimlerine göre;

CHP oyların yüzde 36,7'si ile 173 milletvekilliği,

AP “ “ 34,7'si ile 158 “

⁵⁹ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt.5, s.2508.

⁶⁰ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt.24, s.12519.

⁶¹ Yücel, s.39.

⁶² Yücel, s.38.

YTP “ “ 13,9’u ile 65 “

CKMP “ “ 13,7’si ile 54 “ kazanmıştır.⁶³

1961 seçimleriyle 1965 seçimleri arasında Türkiye ilk kez koalisyon hükümetleriyle tanışmış ve o dönemde daha çok “ortak hükümet” olarak anılan bu hükümet biçimi, birbirini izleyen 4 hükümetin kuruluşuna zemin olmuştur. Aynı zamanda İsmet İnönü’nün 3. Başbakanlık dönemini de açan bu koalisyonların ilk üçünü İnönü, 4. Koalisyon Hükümetini ise, AP listesinden bağımsız senatör olan Prof. Ürgüplü kurmuştur.

1. Koalisyon: CHP – AP (20.11.1961 – 25.06.1962)

2. Koalisyon: CHP – YTP – CKMP (25/06/1962 – 25.12.1963)

3. Koalisyon: CHP – BAGIMSIZLAR (Azinlik Hükümeti)

(25.12.1963 – 20.02.1965)

4. Koalisyon: AP – YTP – CKMP – MP (25.12.1963 – 07.10.1965) Millet Partisi ikinci defa 1961 yılında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden ayrılan Osman Bölükbaşı ile 30 milletvekili ve senatör tarafından kurulmuştur.⁶⁴ CKMP, AP ve YTP gibi sağ ideolojiye yakın bir partidir.

1960 seçimleri, beraberinde 1965’e kadar sürecek dört koalisyon hükümeti ortaya çıkarmıştır. Bu durum Türk siyasi tarihinde koalisyonlar döneminin başlamasına neden olmuştur. Koalisyon kavramıyla tanışan halk tek parti iktidarların suçu ve başarısızlığın sorumlusunun hemen belirlendiği yapıdan uzaklaşmıştır. Bundan böyle koalisyon hükümetlerinde yaşanan en ufak başarısızlık koalisyon ortakları tarafından birbirlerine yılmaya başlamıştır. Merkez sağ partinin, en çok oyu alan sağ parti olarak tanımlanmasının en yaygın olduğu dönemler koalisyon hükümetlerinin dönemleridir. Koalisyonlar döneminde, bir hükümette birden fazla sağ parti bulunabiliyordu. Bu partilerin içinde en baskın olanı da merkez sağ olarak adlandırılıyordu. 1960’dan sonra

⁶³ Özdemir, s.241.

⁶⁴ Muzaffer Ayhan Kara, **Türk Siyasal Yasamında 1961 Sonrasi Bir Olgu, Koalisyonlar**, Otopsi Yayınları, Haziran, 2004, s.52.

kurulan onlarca partinin birçoğu kendilerini saga ya da sola konumlandırarak, konumlarında (sagda) merkezilesmek amaci tasimislardir. Örnek vermek gerekirse 1965 yilinda yapılan genel seçimlere birçok sag parti katilmistir, ancak oylarin yaklasik %53'ünü alan Adalet Partisi merkez sag partisi olabilme basarisina erisebilmistir. 1960 sonrasi Adalet Partisi'nin içerisinde bulunduğu bütün koalisyon hükümetlerinde de merkez sagi Adalet Partisi temsil etmistir. 1960 sonrasi döneme damgasini vuran sagin önde gelen partilerine, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Millet Partisi de eklenebilir. Sonuç olarak 1960 sonrasi merkez sag bayraginin Demokrat Parti'den Adalet Partisi'ne geçtiği söylenebilir.

27 Ekim 1965 seçimleriyle Süleyman Demirel'in başkanligıyla baslayan AP iktidarının ilk evresi, Basbakan ve AP Genel Baskani Süleyman Demirel'in Silahlı Kuvvetler tarafından görevden ayrılmak zorunda bırakıldığı 12 Mart 1971'deki askeri müdahaleyle son bulmustur.⁶⁵

1969 Genel Seçimleri sonrasi, akinti hızla Demirel'e karsi dönmeye baslamistir. Adalet Partisi'nin içindeki huzursuzların sayısı giderek artmistir. 1976 Aralığı'nın sonuna gelindiginde, Meclis Baskani Ferruh Bozbeyli'nin, Demirel'in liderligine meydan okuyacağı haberleri çıkmistir. Ocak 1970'te iki muhalifin ihraç edilmesine yol açan disiplin cezaları, krizi olgunlastirdi. 1970 yazının baslarında muhalifler AP'den ayrılıp yeni bir parti kurmaktan söz etmistir. Demirel'e karsi bir soruşturma açılmasının reddedilmesinin ertesi günü, 18 Aralık 1970'de Demokratik Parti'nin kuruluşunu ilan ettiler. 19 Ekim'de Meclis Başkanlığı'ndan ve 13 Kasım'da AP'den istifa eden Ferruh Bozbeyli partinin genel baskani seçilmistir.⁶⁶

1960'ların sonuna gelindiginde sag partiler arasında görüş ayrılıkları boy göstermeye baslamisti. Sag giderek parçalanmaktaydı. Enflasyon kontrol edilemeyecek derecede artmış, öğrenci hareketlerinin önüne geçilemiyordu. AP Hükümeti sosyal ve ekonomik anlamda istikrarsız bir yönetim sergilemekteydi. Ancak çoğu insan 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin nedenlerinin farklı olduğunu düşünüyordu. 1971 müdahalesi, ordu içindeki sol görüşlü kesimin darbe yapma ihtimaline karsi yapılan bir

⁶⁵ Özdemir, s.251.

⁶⁶ Ahmad, ss.241–243.

hareket olarak tanımlanmaktadır. Bu defaki müdahaleyi ötekilerden farklı kılan basbakanlıktan ya da hükümetten ayrılmak zorunda kalanlar değil aksine mevcut hükümete muhalif olan gruplar olmasıdır.

Süleyman Demirel'in Basbakanlığı'ndaki AP Hükümeti 12 Mart 1971 Muhtırası ile karşı karşıya kalmış, Demirel ünlü sapkasını alarak gitmiştir. İstifasıyla bir "ara rejim" dönemi açılmaktadır. 25 yıllık kısa çok partili dönemin ikinci ara rejimi iş basındadır. Daha doğrusu, ikinci kez üst koalisyon bozulmuş askerler tek başına iktidara el koyarak dolaylı bir biçimde inisiyatifi almışlardır.⁶⁷

Askeri müdahalenin ardından yapılan 14 Ekim 1973 seçimleriyle Türk Siyasi Tarihi'nde 2. koalisyonlar dönemi başlamıştır.

Seçim sonuçlarına göre; CHP, %33,3 oy oranıyla 185 milletvekili çıkararak birinci, AP %29,8'lik oy oranıyla 149 milletvekili çıkararak ikinci, Türk siyasetinde çok ciddi bir iz bırakacak olan MSP (Milli Selamet Partisi) %11,8 ile 48 milletvekili çıkararak üçüncü olmuş, AP'den kopan DP ise büyük bir başarıyla dördüncü parti olmuştur.

1973 sonuçlarına bakıldığında AP'nin oy oranının eskisi kadar yüksek olmadığı görülürken CHP'nin oylarının da eskiye nazaran arttığı ortaya çıkmıştır. Ancak ortada bir gerçek vardır, CHP ve AP'yi takip eden ve azımsanamayacak derecede başarı olan iki sağ parti daha vardır. Bu partilerden biri söz konusu seçimlerde büyük oy oranı yakalayan ve İslamcı bir parti olan MSP, öteki de DP'dir.

Türkiye'de İslamcı bir parti kurulmasına ilişkin görüşler, 1965–1969 yıllarında olgunlaştırılmıştır. Gerçek anlamda ilk İslamcı parti olan Milli Nizam Partisi, Naksibendi Seyhi Mehmet Zahid Kotku'nun isaretiyle 26 Ocak 1970 tarihinde kurulmuştur. 1969 seçimlerinde Konya'dan bağımsız milletvekili seçilen TOBB (Türkiye Odalar Borsalar Birliği) eski başkanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın başkanlığını yaptığı partide, A Tevfik Paksu, Süleyman Arif Emre, Hasan Aksay ve

⁶⁷ Kara, s.105.

Fehmi Cumalioglu gibi isimler vardı. Adalet Partisi'nden iki milletvekili transfer 3 üyeyle mecliste temsil edilmeye başladı.⁶⁸

Milli Nizam Partisi'nin 1971 Muhtırası'ndan sonra seriat yanlısı olduğu belirtilerek kapatılması üzerine, bu partinin yöneticileri, 12 Mart rejiminin baskılarını nispeten azalttığı bir dönemde Milli Selamet Partisi isimli yeni bir parti kurdular. Parti'nin kurucuları arasında Korkut Özal, Recai Kutan ve Salih Özcan gibi isimler de vardı. 1973 seçimlerinin ardından partinin başkanı Süleyman Arif Emre başkanlıktan çekildiğini açıkladı ve başkanlığa Necmettin Erbakan geldi.⁶⁹

1973 seçimlerinin ardından başlayan 2. koalisyonlar dönemi CHP Başkanı Bülent Ecevit'in tek başına iktidar olacak oyu alamamasıyla resmen başlamıştır. AP ve CHP hem tabanlarının tepkisinden çekindikleri hem de ortak müstereklerde bulusmalarının imkansız gözüktüğü için bir koalisyon hükümeti içinde bulunmayı reddetmişlerdir. AP ile koalisyon olasılığı bulunmayan Ecevit, MSP'ye yönelmiş ve CHP – MSP koalisyonunun kurulmasıyla hükümet iktidara gelmiştir. Bu Cumhuriyet Tarihi'nin 5. koalisyon hükümetidir. MSP'nin iktidara gelmesiyle AP merkez sağ partisi konumunu kaybetmemiştir. Hem aldığı oy oranı hem de siyasal konumuyla AP yine merkez sağı temsil etmektedir, bu kez merkez sağ muhalefettedir. 5. Koalisyon hükümetinin ömrü çok uzun sürmemiştir. Kıbrıs sorunu ve Kıbrıs hareketleri sonrası koalisyon partileri kendi başlarına iktidar olma amacıyla dağılmıştır.

16 Eylül 1974 tarihinde Bülent Ecevit Başbakanlığı Erbakan'a emanet etmekten kendisini alıkoyan seyin Başbakan Yardımcısına (Erbakan) olan güvensizliği olduğunu belirterek, istifa edeceğini söyledi ve ayın 18'inde istifa etti.⁷⁰

Bülent Ecevit bir erken seçim beklentisiyle istifa etmiş ancak muhalefetteki sağ partiler bunu uygun görmemişlerdir. Bu durum ülkede bir hükümet krizi doğurmuş bu kriz ise 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasıyla son bulmuştur.

⁶⁸ Yücel, s.44.

⁶⁹ Yücel, s.46.

⁷⁰ Ahmad, ss.241–243.

1.Milliyetçi Cephe Hükümeti 1975 – 1977 yılları arasında hükümette kalmıştır. Adalet Partisi – Milli Selamet Partisi – Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) – Milliyetçi Hareket Partisi, 1.Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin ortaklarıdır.⁷¹

Söz konusu koalisyon hükümetindeki Cumhuriyetçi Güven Partisi, Milli Güven Partisi ile birleserek 1973 tarihinde siyasal yaşamına başlamıştır. Parti’nin genel başkanı Turhan Feyzioglu idi. Seçimlerdeki milletvekili sayısının az olmasından dolayı CGP, koalisyonların dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır.⁷²

Milliyetçi Cephe Hükümetleri’nin en önemli partisi şüphesiz Milliyetçi Hareket Partisi, baş aktörü ise partinin başkanı Alparslan Türkeş’tir. CKMP’nin 8-9 Subat 1969 Olaganüstü Büyük Kongresi’nde "Milliyetçi Hareket Partisi" adı kabul edilmiştir. 1969 genel seçimlerine Alparslan Türkeş liderliğinde yeni adı, yeni amblemi ve yeni ideolojisiyle katılan MHP, % 3 oy almış ve Alparslan Türkeş ilk kez milletvekili seçilmiştir.⁷³

1.Milliyetçi Cephe koalisyonundaki partiler, özellikle de MSP ve MHP, Demirel’in kendilerine bağımlı olduğunu çok iyi bildiklerinden nüfuslarını asiri ölçüde kullanıyorlardı. Kendi bakanlıklarında görülmemiş şekilde hakimiyet kurmaya başlamışlardır. Binlerce devlet memurunun işine son verilmiş ya da alt derecelere indirilmiş ve yerlerine partiye sadık kişiler getirilmiştir. Bu koalisyon 1977 seçimlerine kadar bütünlüğünü korumuştur. Artan siddet ve ekonomik bunalım ortamında yapılan bu seçimler, Türkiye’de iki partili bir sisteme dönüşü gösterir gibiydi. Bülent Ecevit’in kamuoyundaki kişisel itibarı sayesinde, CHP oyların %41,4’ünü almıştır. Bu CHP’nin bir serbest seçimde elde ettiği en yüksek orandır. Ayrıca AP’de %36,9’a yükselmiştir. Fakat yine bir açmaz vardı. Ecevit’in, kendi partisi ve bağımsızlardan bir koalisyon oluşturma girişimi başarıya ulaşmadı. Ardından Demirel ikinci bir “Milliyetçi Cephe” koalisyonu kurmuştur. Bu koalisyonda MSP ve MHP’nin ağırlığı ilkinde olduğundan

⁷¹ Kara, s.105.

⁷² Yücel, s.45.

⁷³ <http://www.mhp.org.tr/partimiz/tarihce.php> (10 Nisan 2006).

çok daha fazladır. Koalisyon artan kargasa ortamı içinde aralık ayına kadar dayanmış, bu tarihte bazı AP milletvekillerinin ayrilmaları koalisyonun sonunu getirmiştir.⁷⁴

2.Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin sonunu getiren hamle, meclisin bu 7. Koalisyon Hükümeti'ne güvenoyu vermeyerek onu hükümetten düşürmesidir. Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir hükümet güvenoyu alamadığı için düşürülmüştür.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit 5 Ocak 1978 tarihinde bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Koalisyon ortakları CGP, DP ve Bağımsızlardır.

Bu dönemde siddetini arttıran gençlik hareketi ve sağ sol çatışması, 19 ıli Sivil Sikiyönetim ile yönetilen Türkiye Cumhuriyeti'ni yine bir ihtilalin esigine getirmiştir. Patlayan bombalar, faili meçhul cinayetler, kahvehanelerin taranması ve en üzücüsü Maras Katliamı. Siyasal anlaşmazlık ve kargasa ortamı içinde CHP Genel Başkanı ve Başbakan Bülent Ecevit 16 Ekim 1979'da istifa etmiştir. Ecevit'in istifasıyla AP Genel Başkanı Demirel bir Milliyetçi Cephe hükümeti daha kurmayı denemiş ve tam muvaffak olduğu sırada M. Ayhan Kara'nın deyiimiyle Asker yine düdüğüünü çalmış ve İkinci Koalisyonlar Dönemi kapanmıştır.

1960 yılından 1979 yılına kadar geçen 19 yıllık süre boyunca Adalet Partisi merkez sağ koltuğunu bırakmamıştır. Milliyetçi Hareket Partisi 70'lerin başında bir ataga geçtiyse de aldığı oy oranı, siyasal ve sosyal kimliğiyle merkez sağın simgesi olan Demokrat Parti'nin yerini alan AP'yi yerinden kaldıramamıştır.

3.7. Anavatan Partisi (ANAP)

12 Eylül 1980 sabahı saat 04.30'da cunta adına okunan ilk bildiri, Silahlı Kuvvetler'in devletin organları işlemediği için ülke yönetimine el koyduğunu ilan etti.

⁷⁴ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, 2000, s.381.

Ayrıca parlamentonun dağıtıldığını, kabinenin görevine son verildiğini ve milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırıldığını bildiriyordu. Bununla birlikte hemen hemen tüm siyasal partilerin faaliyetleri de durduruldu ve siyasal parti liderleri de tutuklandı. Ordunun hem sonunda demokratik düzene dönmeyi düşündüğü ve hem de iktidarı sivillere devretmeden önce siyasal sistemde köklü değişiklikler yapmak niyetinde olduğu basından belliydi.⁷⁵

1980 ihtilalini diğerlerinden farklı kılan en önemli icraat şüphesiz siyasal arenada yapılan değişikliklerdir. 1980 darbesiyle devletin yönetimi ordu mensupları tarafından kurulan Orgeneral Kenan Evren'in başkanı olduğu Milli Güvenlik Konseyi (MGK)'ne geçmişti. İhtilal'in en büyük amacı o güne dek ülke yönetiminde bulunan bütün siyasetçileri siyasetten uzak tutmaktı ki MGK tarafından atanan yeni kabinedeki 27 üyeden hiçbiri siyasetçi değildi. Zaten siyasi partiler kapatılmış ve malvarlıklarına da el konmuştu. Neredeyse siyasetin konuşulması bile yasaktı. Ticaret odalarının, eğitimin hatta basının başına bile ordu MGK'nin inisiyatifinde atamalar yapılmıştır. Askeri yönetim tarafından bir de anayasa hazırlanmıştır. Söz konusu Anayasa neredeyse 1960'teki anayasanın tersi idi. İktidar yürütmenin elinde toplanırken, MGK'nin yetkileri de artırılmıştır. Kisi hak ve özgürlükleri nispeten kısıtlanmıştır. Anayasa'nın yeni sıra tutuklama olayları da artmıştır. Tutuklama olaylarının tek önemli yeni siyasal alt yapı terör eylemlerinin hemen hemen hepsine son vermesiydi. Halk, terör olaylarının durması sebebiyle yönetime ilgi duyuyordu. Bu ilginin sonucu anayasa halk oylamasına sunuldu ve %90'ın üzerinde kabul gördü.

Bu dönemde hızlı bir tutuklama dalgası ülkeyi kapladı. Şüpheliler listesi hiç kuskusu yok ki daha önce kaleme alınmamıştı. Darbeden sonra ilk altı hafta içerisinde 11.500 kişi tutuklandı, 1980 sonunda bu sayı 30.000'e çıktı ve bir yıl sonra yapılan tutuklamaların sayısı 122.600 idi. Tutuklanan liderler serbest kaldıktan sonra 6 Kasım 1983 seçimlerine katılmasına izin verilen 3 parti sunardı;

— Emekli Orgeneral Turgut Sunalp'ın liderliğindeki generallerle yakından özdeşleştirilen Milliyetçi Demokrasi Partisi

⁷⁵ Zürcher, s.406.

— Necdet Calp’ın liderliğindeki, CHP’nin geleneksel Kemalist kanadına yakın olan Halkçı Parti

— 1979–1980’de başlayan ekonomik reform programının arkasındaki adam olan, askeri yönetim zamanında, mali skandalların sonucu görevden atılana kadar ekonomiden sorumlu tam yetkili bakan olarak hizmet veren Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi.⁷⁶

6 Kasım 1983, milletvekili genel seçimlerinde ANAP birinci parti olarak çıktı. Yapılan seçim sonucu ANAP: 212, (yüzde 45), HP: yüzde 30,4 oyla 117, Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) yüzde 23,2 oyla 71 milletvekilliği kazandı. Ancak ANAP Bingöl listesinde bir eksik adayla seçime katıldığından, kazandığı milletvekili sayısı 211’e düştü.⁷⁷

1983 seçimlerinin ardından kamuoyunda, seçim sonrası askerlerin, iktidarı Turgut Özal’a vermeyeceğine ilişkin dedikoduların aslı çıkmamıştı.⁷⁸

Turgut Özal, ANAP’i kurarken, özellikle Devlet Planlama Teskilatı Müstesarlığı yaptığı dönemden tanıdığı bürokratları kurucu olarak almıştı. ANAP’ın kurucuları genelde kamuoyunun tanımadığı isimlerdi. Turgut Özal’ın bu isimleri seçmesinin birkaç nedeni olabilir. Bunlardan birincisinin, Özal’ın, ANAP’ın hiçbir partinin devami olmadığını kamuoyuna göstermek istemesi, ikincisinin de, yeni yüzler, yıpranmamış isimler ve genç insanlardan oluşan bir ekiple, kamuoyunun karşısına çıkma isteginden kaynaklandığı düşünülebilir. 12 Eylül askeri yönetiminin, ANAP’a seçimlere girme izni verip vermeyeceği ve kurucularını veto edip etmeyeceği belli olmadığından pek çok kişi ANAP kurucusu olmayı riskli olarak görmüş ve kurucu olmak istememişlerdir. Gerek parti programında gerekse Özal’ın söylemlerinde partinin, “milliyetçi, muhafazakar, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest Pazar ekonomisini” esas aldığı belirtiliyor ve önceki eğilimleri ne olursa olsun programa inananlar birlik ve beraberliğe davet ediliyordu. ANAP kendisini, 12 Eylül öncesi dört

⁷⁶ Zürcher, ss.407–411.

⁷⁷ <http://ekonomitarihi.blogspot.com/2006/01/1983.html> (09 Mart 2006).

⁷⁸ Erbil Tusalp, **Plastik papatya Korkusu**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993, s.20.

siyasi egilimin (AP – Liberal sag, CHP – Sosyal demokrasi, MSP – Mukaddesatçı sag ve MHP – Milliyetçi sag) toplandigi bir parti olarak tanımladi.⁷⁹

Turgut Özal’ın Anavatan Partisi, iktidar yıllarında yasaklı liderlerin tekrar aktif ve mesru şekilde siyaset yapmaları amacıyla Anayasa’da değişiklik yapmaya karar verdi. Ortadaki gerçek, yasaklı liderlerin o ya da bu şekilde dışarıdan siyasete katıldıklarıydı. Bu durum siyasal istikrar açısından tehlike arz etmekteydi. Nihayetinde eski siyasetçilerin tekrar siyasete dönmelerine imkan verecek anayasa değişikliği için halk oylaması yapıldı ve %49,76 ya %50,24 evet oyuyla yasaklı liderlerin tekrar siyaset yapmaları mesruiyet kazandı. Bu durum karşısında bir erken seçim de kaçınılmaz hale geldi.

29 Kasım 1987 genel seçimleri sonrası, ANAP %36,31 oy oranıyla birinci, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) %24,74 oy oranıyla ikinci, Doğru Yol Partisi (DYP) %19,14 oy oranıyla üçüncü, Demokratik Sol Parti (DSP) ise %8,53 dördüncü olmuştur.⁸⁰

Seçimlerden önce yasada yapılan değişiklik sonucu, mevcut sonuçlara göre ANAP 292 milletvekili, SHP 99 milletvekili, DYP ise 59 milletvekili çıkarmış, geri kalan partiler konulan oy barajının altında kaldıkları için parlamentoda temsil edilememişlerdir.

1987 seçimlerinden iktidar olarak çıkan Anavatan Partisi aynı başarıyı 1989 Yerel Seçimleri’nde gösterememiştir. Yerel seçimlerin başarısız sonuçları ardından, dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in görev süresinin dolması üzerine Turgut Özal Cumhurbaşkanlığı’na adaylığını koydu. Parti içi ve muhalefetten gelen tepkilere rağmen 31 Ekim 1989’da Turgut Özal, Türkiye Cumhuriyeti’nin sekizinci Cumhurbaşkanı oldu.

Turgut Özal Cumhurbaşkanı seçildikten bir gün sonra, Hasan Celal Güzel, ANAP Genel Başkanlığı’na aday olduğunu açıkladı. Kenan Evren’den görevi teslim alan Özal, TBMM başkanı Yıldırım Akbulut’u hükümeti kurmakla görevlendirdi.

⁷⁹ Yücel, s.57.

⁸⁰ Bülent Tanör, **Türkiye Tarihi, Bugünkü Türkiye**, 1980 – 1995, C.5, s.73.

Akbulut hükümeti kurdu ve 16 Kasım 1989'da Basbakan olarak girdiği Olganüstü Kongre'de, Hasan Celal Güzel'i yenerek ANAP Genel Baskalığı'na seçildi.⁸¹

Yildirim Akbulut'un ANAP Genel Baskanlığı ve Basbakanlığı döneminde, ANAP içerisinde büyük bölünmeler yaşanmıştır. 1984–1989 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediye Baskanlığı yapan Bedrettin Dalan başta olmak üzere birçok önemli isim partiden ayrılmıştır. Söz konusu ayrılmalar döneminde kamuoyu ve basında Turgut Özal'ın, Yıldırım Akbulut üzerindeki yaptırım gücü eleştirilere neden olmuştur. Bütün bu gelişmeler ışığında yapılan ANAP 3.Olgan Kongresi'nde Yıldırım Akbulut ile dönemin Rize Milletvekili Mesut Yılmaz arasında bir genel baskanlık yarışı yaşanmış, 15 Haziran 1991 tarihinde de Mesut Yılmaz Anavatan Partisi Genel Baskanlığı'na seçilmiştir.

Basbakan Yıldırım Akbulut, ANAP Genel Baskanlığı'ni kaybetmesi üzerine 16 Haziran günü Basbakanlıktan istifa etmiş, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'da hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir. Yılmaz 5 Temmuz 1991 günü güvenoyu alarak basbakan olmuştur. Ancak Yılmaz aldığı erken seçim kararıyla basbakanlık koltuğundan dört ay bile dolmadan ayrılmak zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak 1983–1991 yılları arası Türk Siyasi Tarihi'nin merkez sağ partisi kuskusuz Anavatan Partisi'dir. Parti ancak 1991 Genel Seçimleri'nde merkez sağ koltuğundan inmiştir.

3.8. Doğru Yol Partisi (DYP)

12 Eylül yönetiminin on yıl süreyle siyaset yapmasını yasaklayan Eski Basbakan Süleyman Demirel'e yakınlığıyla bilinen isimler tarafından 1983 yılında Büyük Türkiye Partisi (BTP) adını taşıyan bir siyasi parti kurulmuştur. BTP'nin de kapatılması gündeme geldiği zaman Süleyman Demirel yeni bir parti daha kurma hazırlıklarına başlamıştır.

⁸¹ Yücel, s.62.

23 Haziran 1983’de, aralarında, Yildirim Avcı, Mehmet Dülger, Aydın Arat, Mehmet Gölhan ve Vefa Tanır gibi Demirel’e yakınlığıyla bilinen isimler tarafından Dogru Yol Partisi kurulmuştur. DYP kısa süre içinde halk arasında, Demirel’in Yeni Partisi olarak anılmaya başlandı.⁸²

1983 seçimlerinde %10’u asan DYP, Hüsamettin Cindoruk başkanlığında 1986’daki ara seçimlerde %23,5 oy oranına ulaşmıştır. 6 Eylül 1987’de siyasi yasakların kalkmasıyla da Cindoruk, genel başkanlığı hemen Süleyman Demirel’e bırakmıştır. Parti 1987 seçimlerinde Demirel başkanlığında %19’luk oy oranıyla istediği basariyi yakalayamamıştır.

1991 seçimlerine gelindiğinde Süleyman Demirel’in Genel Başkanlığı’nda DYP birinci parti olmuştur. 20 Ekim 1991 seçim sonuçlarına göre, DYP 178 milletvekilliği, ANAP 115 milletvekilliği, SHP 88, Refah Partisi (RP) 62, DSP ise 7 milletvekilliği kazanmıştır.⁸³ 1991 seçimleri öncesi Süleyman Demirel’in halka büyük vaatlerde bulunması da seçim sonuçlarını doğrudan etkilemiştir.

1993 Nisani’nda Cumhurbaskani Özal’ın vefati üzerine bosalan Cumhurbaskanligi’na Süleyman Demirel seçilmistir. Bunun üzerine 13 Nisan 1993’te yapılan kongrede de Tansu Çiller, Dogru Yol Partisi’nin Genel Baskani olmuştur.

20 Ekim 1991 seçimlerinde hiçbir parti tek basına hükümeti kurabilecek çoğunluğu bulamayınca, Cumhurbaskani Özal, seçimlerden birinci parti olarak çıkan, DYP Genel Baskani Süleyman Demirel’i hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. % 26 ile seçimlerden birinci parti olarak çıkan DYP ile agir bir yenilgi tadan SHP, 9.Koalisyon Hükümeti’ni kurmus ve 30 Kasim’da TBMM’den güvenoyu almislardir. Hükümette, DYP 20, SHP ise 12 bakanlıkla temsil edilirken, SHP Genel Baskani Prof. Erdal İnönü de Basbakan Yardimcisi olmuştur. 49. Hükümet aynı zamanda Demirel’in kurdugu yedinci ve son hükümet olarak tarihe geçmiştir.⁸⁴

⁸² Yücel, s.70.

⁸³ <http://www.nethaber.com/?h=33242> (01Nisan 2006).

⁸⁴ Kara, s.226.

Söz konusu koalisyon tarihe “Merkez Sag – Merkez Sol” koalisyonu olarak geçmiştir.

1993 Nisani’nda Cumhurbaskani Özal’in vefati üzerine bosalan Cumhurbaskanligi’na Süleyman Demirel seçilmiştir. Bunun üzerine 13 Nisan 1993’te yapılan kongrede de Tansu Çiller, Dogru Yol Partisi’nin Genel Baskani olmustur.

20 Ekim 1991 seçimlerinden itibaren, bir parlamento dönemi süresince, 24 Aralık 1995 seçimlerine kadar Türkiye’yi merkez sag ve merkez sol partilerin olusturdugu ve birbirini izleyen üç koalisyon hükümeti yönetmiştir. 9. ve 10 Koalisyon Hükümeti sonrası Tansu Çiller tarafından kurulan, Cumhuriyet Tarihi’nin en kısa ömürlü (51. Hükümet; ömrü sadece 10 gün olmustur) azinlik hükümeti sayılmazsa, bir dönem süren merkez sag – merkez sol koalisyon hükümeti çok uzun ömürlü bir “ nehir koalisyon” olmustur. Kronolojik olarak belirtmek gerekirse; DYP/SHP (CHP) 49–50–52. hükümetleri yani, 9.-10.-11. koalisyonlari 20 Ekim 1991 seçimleriyle, 24 Aralık 1995 seçimleri arasindaki dönemde kurulmuslardir.⁸⁵

3.9. Merkez Sag Açısından Refah Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi

MGK, 1983’te siyasi partilerin kurulmasına kontrollü olarak izin verince, 12 Eylül’den sonra siyasi yasakli olan Necmettin Erbakan yeni bir parti kurmak için çalismalara baslamıştır. Kapatılan Milli Selamet Partisi’ne yakin isimlerce 19 Temmuz 1983 yilinda kurulan Refah Partisi’nin (RP) kurucu Genel Baskani Ali Türkmen’dir. 1987’de siyasi yasaginın kalkması üzerine Necmettin Erbakan Refah Partisi Genel Baskani olmustur. 1987 seçimlerinde parlamentoya milletvekili sokamayan RP 1991 seçimlerinde TBMM’de temsil hakkı kazanmıştır.

⁸⁵ Kara, s.226.

Parti 1991 seçimleri öncesi %10 barajini asmak için barajı geçme ümidi olmayan Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile RP çatısı altında birleşmiştir.⁸⁶

24 Aralık 1995 tarihinde genel seçimler yapıldı. Oyların %21'ini alan Refah Partisi, 1. parti oldu. ANAP %20, DYP %19, DSP %15, CHP %11'le ancak besinci parti oldu. Refah Partisi'nin yerel seçimlerden bu yana üçüncülüğten birinciliğe tırmanması ve Ecevit'in DSP'sinin bir anda CHP + (SHP)'nin önüne geçmesi çok önemli gelişmelerdi.⁸⁷

1995 seçimleri sonrası merkez sağda önemli değişiklikler olmuştur. ANAP ve DYP birbirlerine çok yakın oy almışlar ancak, asiri muhafazakar bir parti olan Refah Partisi onların önünde birinci parti olmuştur. RP her ne kadar birinci parti olduysa da, onu takip eden ve Türk Siyasi Tarihi'nin en önemli iki merkez sağ partisinin oy oranı RP'den neredeyse %1 azdı. Bu sebeple RP'yi tam anlamıyla merkez sağa konumlandırmak doğru olmayacaktır. RP'nin gerek aldığı oy oranı gerekse ideolojik asirliği onun merkez sağ partisi olarak anılmasını güçleştirmiştir. 1995 seçimleri sonrası, Türk Silahlı Kuvvetleri, TÜSIAD ve bazı finans çevrelerinin talebi üzerine ANAP ve DYP arasında bir koalisyon kurulması istikrar açısından gerekli görülmüştür.

Neticede 06 Mart 1996 tarihinde ANAP ve DYP tarafından bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. İki merkez sağ partisinin kurduğu bu koalisyona Anayol adı verildi. Ömrü sadece üç ay sürecek olan bu merkez sağ koalisyonu kısa süre içerisinde ortaklar arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı bozulmaya başlamıştır. RP tarafından Çiller aleyhine yolsuzlukları konu alan bir soruşturma önergesi verilmesi ve bu koalisyon ortağı Mesut Yılmaz'ın da önergeye destek vermesi ipleri iyice germiştir.

Böylece Anayol, merkez sağ'da yumuşama ve işbirliği, giderek arzulanan birleşmeyi değil, daha fazla gerilimi ve zıtlasmayı getirmiştir. Ki, görebilenler için en

⁸⁶ Yücel, s.77.

⁸⁷ Sina Aksin, Milliyet Kitaplığı, s.168.

basından beri merkez sağdaki bu iki partinin işbirliği ve birleşme olanagı sıfır denecek kadar zayıftı.⁸⁸

Mesut Yılmaz'ın olası bir gensoruyla karşılaşmamak için istifa etmesiyle Anayol Koalisyonu dağılmıştır. 24 Aralık 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan RP'nin genel başkanı Erbakan hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.

Refah Partisi ile DYP'nin bir koalisyon kurma girişimi DYP'de çözümlere yol açmaya başlamıştı. Bu gelişme üzerine DYP'den dört milletvekili istifa etmiştir. Çiller, 22 Haziran'da yeniden Erbakan'la bir araya gelerek RP ile koalisyon kurmayı DYP'deki dalgalanmalara karşı kabul etmiştir.⁸⁹

Refahyol adı verilen, RP ve DYP Koalisyon Hükümeti beraberinde Cumhuriyet tarihine geçecek birçok olumsuzluk taşımıştır. Tansu Çiller hakkındaki yolsuzluk iddiaları, Susurluk Skandalı ve beraberinde yurt çapında halk tarafından gerçekleştirilen "sürekli aydınlık için bir dakika karanlık eylemi", irtica tartışmaları ve nihayetinde 28 Şubat kararları...

28 Şubat tarihinde yapılan MGK toplantısından çıkan bir belgeyle 1995 seçimlerinden o güne, yaşanan çarpıklık ve istikrarsızlığa karşı tedbirler alınmıştır. Bu kararları üstü örtülü bir askeri muhtıra olarak değerlendirenlerin yanı sıra, içerisinde uyarılar bulunan bir yönlendirme belgesi olarak adlandırılanlar da olmuştur. Neticede 18 Şubat kararları Refahyol Hükümeti'ni çok zor bir duruma düşmüştür.

28 Şubat kararlarından sonra fazla direnemeyen Refahyol hükümeti yerini 30.06.1997'de kurulan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 14. koalisyonu olan (ANAP– DSP– DTP) koalisyonuna bırakmıştır. Anadolı D Hükümeti olarak bilinen hükümetin Başbakanı ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz olmuştur.

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde çıkan sonuç şöyledir;

⁸⁸ Kara, s.281.

⁸⁹ Hakan Akpınar, **28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2001, S.54.

Katılım oranının %87 olduğu seçimlerde; Demokratik Sol Parti %22.17 ile birinci, Milliyetçi Hareket Partisi %17.98 ile ikinci, Fazilet Partisi (FP) %15,39 ile üçüncü, Anavatan Partisi %13,22 ile dördüncü, Doğru Yol Partisi ise %12,03 ile %10 barajını geçen beşinci siyasi parti olmuştur.⁹⁰

1999 Seçimleri ile Cumhuriyeti kuran CHP, tarihinde ilk kez parlamento dışında kalmıştır. Seçim sonuçları merkez sağ açısından da oldukça kötüdür.

Bir önceki iktidar zamanında terörist Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması, Terör örgütü PKK'nın Öcalan'dan sonra ikinci adamı olan Semdin Sakik'in yakalanması, yakalanarak ülkeye getirilmesinin puanları da MHP ile birlikte en çok DSP'ye yazılmıştır.⁹¹

Hatırlanacağı üzere, Turgut Özal'ın ölümü, Süleyman Demirel'in Cumhurbaskanı seçilmesi, merkez sağdaki mücadelede yeni aktörlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Seçmenlerin yeni aktörlere alışması için geçen zaman MHP lehine işlemiştir denilebilir. Öte yandan MHP, 4 Nisan 1997'de Alparslan Türkeş'in ölümüyle yeni bir yola girdi. Türkeş'in ölümüyle boşalan genel başkanlık koltuğu için 18 Mayıs 1997'de olağanüstü kongre toplandı. Kongre'de yapılan ilk oylamada Alparslan Türkeş'in oğlu ilk turu önde bitirmesine karşın, önceki adayların ilk turda Tugrul Türkeş dışında en çok oy alan Devlet Bahçeli lehine çekilmesiyle ortalık karıştı. Çıkan kavga sonucu ertelenen kongre, 13 Kasım 1997'de olağanüstü olarak toplandı ve Devlet Bahçeli yeniden Genel Başkanlığa seçildi.⁹²

1999 Seçimleri sonucunda 28 Mayıs 1999 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 15. Koalisyon Hükümeti Kuruldu. Hükümet ortakları, DSP, MHP ve ANAP'ti. Siyasal istikrar açısından, MHP'nin Refah Partisi'nin devami olan Fazilet Partisi'nden daha kabul edilebilir olması ve Mesut Yılmaz ile Tansu Çiller'in yıldızlarının barışmaması bu koalisyonun şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

⁹⁰ <http://www.belgenet.com/secim/secim1999.html> (04 Nisan 2006).

⁹¹ Muzaffer Ayhan Kara, **18 Nisan 99 Seçimleri – Panaroma**, Eser Sahibinin Yayını, Ocak, 2002, ss.32–36.

⁹² Yücel, s.109.

15. Koalisyon Hükümeti'nin Basbakani, seçimlerden büyük başarıyla çıkan DSP'nin Genel Baskani Bülent Ecevit olmuştur.

1999 Seçimleri'nin hemen ardından Türkiye çok büyük bir deprem felaketiyle karşılaşmış, binlerce konut yıkılırken yaklaşık 16.000 kişi hayatını kaybetmiştir.

2000 yılının Mayıs ayında, Cumhurbaşkanlığı süresi olan 7 yılı dolduran Süleyman Demirel görevden ayrıldı. O dönemde Cumhurbaşkanlığı'nın süresinin uzatılması ya da Anayasa'da yapılacak bir değişiklikte Demirel'in bir dönem daha göreve devam etmesi tartışılrsa da, Meclis tüm önerileri reddederek tavrını belirledi. Hükümet tarafından, Cumhurbaşkanlığı için, Anayasa Mahkemesi Baskani Ahmet Necdet Sezer'in ismi ortaya atıldı. Neticede 5 Mayıs 2000 tarihinde Türkiye'nin 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer oldu.

2000 yılı geride kaldığında Türkiye yine ekonomik bunalimin içerisindeydi. 19 Subat 2001 tarihli Milli Güvenlik Kurulu'nda Cumhurbaşkanı Sezer ile Basbakan Ecevit arasında yaşanan tartışmayla, ekonomik buhran sınırları iyice astı. Bütün bunların yanı sıra o dönemki hükümeti sıkıntıya sokan bir başka neden daha vardı; Basbakan Bülent Ecevit'in hastalığı. Kamuoyuna kas yorgunluğu olarak bildirilen bu hastalık Basbakan'ın iç ve dış gezileri dahil tüm programları alt üst etmeye başladı. 4 Mayıs 2002 tarihinde, partisinin grup toplantısına katılan Ecevit, aniden rahatsızlanarak Baskent Üniversitesi Hastanesi'ne kaldırıldı.⁹³ Yaşanan tüm bu olumsuzluklara bir de DSP'den gelen istifalar eklendi; içlerinde Bülent Ecevit'in sağ kolu olarak bilinen Hüsamettin Özkan, Kemal Derviş ve İsmail Cem gibi 64 kişilik bir grup 8 Temmuz'dan 22 Temmuz 2002'ye kadar süren bir zamanda partiden istifa ettiler.⁹⁴

DSP'den ayrılanlar İsmail Cem'in önderliğinde 22 Temmuz 2002 tarihinde Yeni Türkiye Partisi'ni kurdular.⁹⁵

⁹³ <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/ecevit/siyasette.asp> (22 Subat 2006).

⁹⁴ http://www.belgenet.com/parti/dsp_mv.html (22 Subat 2006).

⁹⁵ http://www.belgenet.com/arsiv/tbmm_21.html (22 Nisan 2006).

Bu durum Mecliste DSP'nin çoğunluğunu olumsuz yönde etkiledi. İktidar ortagi MHP'nin Genel Başkanı Devlet Bahçeli de öteki milletvekilleri gibi, ortada bir siyasal belirsizlik varsa en iyi çözüm erken seçimdir açıklamasını yaptı.

3.10. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti – AKP)

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurucularının başında gelen Recep Tayyip Erdoğan, 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisi'nden, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na seçilmesiyle halk tarafından tanınmıştır. Recep Tayyip Erdoğan'ın, Siirt'te yaptığı bir konuşmada okuduğu şiir, "halkı, sınıf, ırk, din, mezhep ya da bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik" ettiği gerekçesiyle yargılanmasına neden olmuştur.

Danistay, 10 aylık kesinleşen mahkumiyet kararı nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı başkanlıktan düşürmüştür. Danistay 8.Dairesi, Erdoğan'la ilgili aldığı bu kararı, uygulanmak üzere İçişleri Bakanlığı'na göndermiştir. Erdoğan, Siirt'te okuduğu bir şiir ve yaptığı konuşma nedeniyle Diyarbakır DGM tarafından 10 ay hapis cezasına çarptırılmış ve bu cezası da Yargıtay 8.Ceza Dairesi'nce onanmıştır. Bu karar, Erdoğan'ın aktif siyasi yaşamına da nokta koymuştur. İçişleri Bakanlığı'da, mahkumiyet kararının kesinleşmesi üzerine Danistay 8. Dairesi'ne başvurarak, Erdoğan'ın başkanlıktan düşürülmesini istemiştir. Danistay 8.Dairesi, TCK'nin 312. maddesi uyarınca verilmiş ve kesinleşmiş mahkumiyet kararını dikkate alarak, Erdoğan'ın belediye başkanlığına son vermiştir.⁹⁶ (312. madde, Devletin Aleyhine Suçlar kapsamına girdiği için, bu maddeden hüküm giyenler bir daha siyasi partilere üye olamaz, milletvekili ve belediye başkanı seçilemezler.)

Recep Tayyip Erdoğan, Kırklareli'nin Pınarbaşı İlçesi'nde 4 ay ceza yattıktan sonra tahliye olmuştur. Hapisten çıkan Erdoğan, Refah Partisi'nin devami olarak kabul

⁹⁶ Hürriyet, 06 Kasım 1998, Cuma.

edilen Fazilet Partisi içerisinde yaşanan, “gelenekçiler” ve “yenilikçiler” tartışmalarında öncülüğüyle de dikkat çekmiştir.

Anayasa Mahkemesi’ 22 Haziran 2001 tarihinde ‘Laik Cumhuriyet ilkesine aykiri eylemleri nedeniyle anayasanın 68. ve 69. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun değişik 101. Maddesinin (b) Bendi ve 103. Maddesi gereğince FP'nin temelli kapatılmasına” karar vermiştir.⁹⁷

FP’nin kapatılmasıyla “Milli Görüş” olarak tanımlanan hareket yeniden partilesmek için çalışmalara başlamıştır. Ancak yenilikçiler olarak tanınan kesim bu partileşme hareketlerinin dışında kalmışlardır. Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde hareket eden yenilikçi grup, bir siyasi parti kurmak için çalışmalara başlamıştır. Bunların sonucunda, 14 Ağustos 2001 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisi’ni kurmuşlardır.

Bu arada Erdoğan’ın, çoğu 1994 yılından önce yaptığı konuşmalara ait birçok videokaset ardi ardına TV’lerde yayınlanmış, Erdoğan’ın ABD ve Avrupa tarafından desteklendiğine dair yazılar yazılmıştır. Ancak tüm eleştirilere rağmen Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz, DSP–MHP–ANAP koalisyonuna duyulan tepki, medyanın Erdoğan’a asiri yüklenisiyle birlesince, çıkış noktası arayan halk, “Yeni” sözcüğünü sonuna kadar kullanmayı beceren Recep Tayyip Erdoğan’a yakınlaşmıştır.⁹⁸ Yeni sözcüğü Milli Görüş çizgisinden uzaklaşıldığını vurgulanmak amacıyla kullanılmıştır.

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken seçim sonuçlarına göre; Adalet ve Kalkınma Partisi %34,28 ile birinci, Cumhuriyet Halk Partisi %19,39 ile ikinci parti, Doğru Yol Partisi %9,54 ile üçüncü, Milliyetçi Hareket Partisi %8,36 ile dördüncü olmuşlardır. 1987 genel seçiminden beri ilk kez bir parti tek başına iktidara gelmiştir. Parlamente’ya 1946’dan sonra ilk kez sadece iki parti girebilmiştir. AKP, 1950’den sonra tek başına iktidara gelen 4. parti olmuştur. Demokrat Parti 3 kez, Adalet Partisi 2 kez, ANAP da 2 kez tek başına iktidara gelmiştir. AKP, 1957’den bu yana tek başına iktidara gelen partiler arasında en fazla milletvekili çıkaran parti olmuştur. 1957’de Demokrat Parti 419 milletvekili çıkarmıştır. AKP’ yi iktidara taşıyan oyların merkez

⁹⁷ <http://www.belgenet.com/arsiv/fpdava.html> (26 Mart 2006).

⁹⁸ Yücel, ss.151–152.

sagdan kaydigi görülmüştür. AKP, oy veren her üç seçmenden birisinin oyunu almış ve Milli Görüş çizgisinden doğan bir parti ilk kez tek başına iktidar olmuştur. Siyaset bilimcilere göre, ekonomik kriz sonrası beklenen “sosyal patlama” seçimlerde yaşanmıştır. Ard arda gelen ekonomik krizler ve bunun geniş halk kitleleri üzerindeki etkisiyle yolsuzlukların özellikle merkez sağdaki partilerin tabanlarında yarattığı tepki AKP’nin başarısının ana nedeni olarak yorumlanmıştır.⁹⁹

1999 Seçimleri’nde Parlamentoda temsil edilen Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ve Saadet Partisi (SP) yüzde 10’luk barajı aşamamışlardır. Bu seçimlerle halkın kimi seçmek istediğine ne derece karar verdiği halen tartışma konusudur, ancak 2002 seçimleri hakkında yapılacak en yerinde yorum; bu seçimlerde halkın kimleri parlamentoda istemediğini açıkça ortaya koyduğudur.

Seçimlerden sonra Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Tayyip Erdoğan’ın yasagından dolayı milletvekili olamaması üzerine hükümeti kurma görevini Kayseri Milletvekili Abdullah Gül’e vermiştir. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin 58. hükümeti meclisten güvenoyu almıştır.

Yasagından dolayı milletvekili olamayan Erdoğan için, değişim yerinde ise tüm meclis seferber olmuştur. Anayasa’nın söz konusu yasakla ilgili olan 78.Maddesi değiştirilmiş ve 9 Mart 2003 tarihinde Siirt’te yeniden seçim yapılmıştır. Siirt’te yapılan seçim sonuçlarına göre; Tayyip Erdoğan ilk sıradan Meclis’e girmiştir. AKP’nin Meclis’teki sandalye sayısı 365’e ulaşmıştır.¹⁰⁰ Recep Tayyip Erdoğan, ceza aldığı konuşmasını yaptığı Siirt’te, yapılan seçimlerle Başbakan olmuştur.

3 Kasım 2002 seçimlerinde AK Parti’nin merkez sağ partilerin oylarını toplaması, Recep Tayyip Erdoğan’ın “ Biz milli görüş gömlegini üzerimizden çıkardık” şeklindeki açıklamaları AK Partiyi ideolojik olarak merkez sağa konumlandırmaya başlamıştır.

⁹⁹ <http://www.belgenet.com/secim/3kasim.html> (28 Nisan 2006).

¹⁰⁰ Sabah, 09 Mart 2003.

AK Parti'nin model olarak artık Erbakan'i değil Turgut Özal ve Adnan Menderesi almaya çalışmaktadır. Miting meydanlarında bile, DP'nin "Yeter söz milletin" sloganı AK Parti tarafından "Yeter karar milletin" olarak kullanılmıştır.¹⁰¹

Birçok yazar ve aydın AK Parti'yi merkez sağa konumlandırırken, onun DP ve AP'nin devamı olduğunu da savunmuşlardır.

"İsmi veya cismi, ya da orijinal çıkış noktası ne olursa olsun, AKP hareketinin, 1950'lerdeki tek parti zulmüne karşı çıkan DP hareketinden ve 1970 öncesi AP hareketinden hiçbir farkı yoktur"¹⁰²

¹⁰¹ Hakan Türk, **R.T.Erdogan & C.W.Bush**, Akademi TV Yayınları, Ocak, 2005, s.23.

¹⁰² Seyit Mehmet Sen, **CHP'den, AKP'ye Siyasi Alan Belirlemeleri**, Sen Yayınları, 2003, s.104.

4. CUMHURİYET TARİHİNDE MERKEZ SAĞ GAZETELERİ

Halk tarafından kabul gören ve kurumsallaşan ideolojilerin sayısı arttıkça, onları destekleyen basın organlarının da sayısı artar. Daha önce de değindigimiz gibi, hedef kitlesini açıklayan, desteklediği ideolojiyi okuyucusuna sunan bir basın organının, o ideolojiyi benimseyen bir siyasal partiyi desteklemesi de olagandır. Bu gazeteler kimi zaman partiye ait, kimi zaman da partiyi dışarıdan destekleyen kişilere ait olabilirler. Bu gibi gazetelere genellikle “Parti Gazetesi” denilmektedir. Asıl aldatmaca, kamu yararına yayın yaptığını ve demokratik bir oluşuma sahip olduğunu iddia eden basın organının, bir siyasal partiyi desteklemesidir.

Türkiye’nin siyaset sahnesinde yaşanan sağ-sol kutuplaşması, gazetelerin içeriklerine de yansımıştır. Türkiye’de özellikle çok partili hayata geçiş denemelerinde, “devletçi-seçkin” (CHP) çizgisine alternatif bir siyasi parti kurulması, hemen ardından onu destekleyen bir gazetenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Örnek vermek gerekirse;

1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesiyle basında kısa bir çoğulculuk yaşanmıştır. Muhalefet yanlısı Arif Oruç’un “Yarın” , Selim Ragıp Emeç, Ekrem Usaklıgil, Zekeriya Sertel’in “Son Posta” Gazeteleri ile İzmir’de yayına giren “Hizmet” büyük ilgi görmüşlerdir. Yarın’ın baskı sayısı 50.000’e kadar çıkmıştır. Ancak Serbest Fırka’nın kendini lagvedip denemeye son verince, Yarın kapandı, diğerleri de CHP çizgisine girmişler.¹⁰³

Türkiye’de sağ olarak tanımlanan “gelenekçi-liberal” kesim tek parti döneminde CHP’nin içerisinde çıkmıştır ve kısa sürede kendisini destekleyen gazetelerin sayısı artmıştır. Dünya geneline bakıldığında da liberal ideolojiyi destekleyen basın kurumlarının sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Sağ olarak bilinen ve temel dayanağı liberal ekonomi olan bir ideolojiyi savunan gazetelerin fazlalığı yadigarlanmaması gereken bir durumdur. Söyle ki ticari bir işletme olan basın da

¹⁰³ Orhan Kologlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yayınları, 1992, s.67.

diğer ticari kurumlar gibi sürekli büyüme eğilimi içerisindedir. Özellikle holdinglerin ve büyük sermaye gruplarının basına egemen olduğu dönemde sağ ideolojiye mensup birçok gazetenin kurulması ve çoğalması da olagandır.

Türkiye’de de özellikle 1980 sonrası yaşanan ekonomik gelişmeler birçok yeni gazetenin kurulmasına, mevcut olanlarında birer birer sermaye gruplarının eline geçmesine neden olmuştur. Sermayenin basına egemen olması da basının sermayenin çıkarlarını koruyan bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Ancak Türkiye’de ki “devletçi – seçkin” görüşün serbest piyasa ekonomisine kökten karşı olmaması, evrensel “sol” da olduğu gibi Marxist bir yapı yerine daha çok sosyal devleti savunması, sermaye ağırlıklı basının tümünün “gelenekçi-liberal” kanada kayamamasına neden olmuştur. Sonuç olarak Türkiye’nin önde gelen gazeteleri arasında, asiri derecede bir sağ – sol ayrımı olamamıştır denilebilir.

Çok partili hayata geçişle birlikte ortaya çıkan merkez sağ gazetelerinin birçoğu, destekledikleri siyasi partilerin kaderine ortak olmuşlardır. Onlarla birlikte açılmış, onlarla birlikte kapanmış, ceza almış hatta isim ya da kabuk değiştirerek tekrar hayata dönmüşlerdir.

Ülkemizde basın, Osmanlı İmparatorluğu zamanında, padişahın ve sarayın, Cumhuriyet döneminde ise, hükümetlerin ve devletin kontrolü ve baskısı altında kalmıştır. Basını kontrol etmek ve ona yön verebilmek her dönemde tahtın ya da koltuğun sağlamlaşması anlamına gelmiştir. Bu baskı yönetiminin siddetinde dönem dönem azalmalar olsa da hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmamıştır. Ülkemizde bazı dönemlerde bası gösteren müdahaleci yapı, basının sık sık şekil değiştirmesine neden olmuştur.

4.1. İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Basın ve İkdam Gazetesi

24 Temmuz 1908’de İstanbul gazetelerinde çıkan dört satırlık bir bildiri, Meşrutiyet’in yeniden ilan edildiğini ve 1876 Anayasası’na göre seçimlerin yapılacağını

yazmistir. Bu haber İstanbul'da büyük bir coşkuya neden olmuş ve gazeteciler Sirkeci Gari'nin karsisinde bir lokanta bahçesinde toplanmışlar. Otuz üç yıldan beri ilk kez bu şekilde bir toplantı yapılırken gazeteciler kendi aralarında bir dernek kurmaya karar vermişler ve "Osmanlı Matbuat Cemiyeti" adını alacak olan derneğin temellerini atmışlardır. 25 Temmuz 1908 sabahı gazeteler yıllardan beri ilk olarak sansürsüz çıkmış ve sansürün kaldırıldığı 24 Temmuz günü de Cumhuriyet'ten sonra "Basın Bayramı" olarak kabul edilmiştir. 10 paraya satılan İkdam'ın o gün karaborsaya düşerek yarım liraya satıldığı anlatılmaktadır.¹⁰⁴

O günlerde İstanbul'da topu topu dört gazete çıkmaktadır: İkdam, Sabah, Tercüman ve Saadet. Bu yeni dönemde uzun yıllar boyunca düşündüklerini yazamamış olanlar tarafından yeni gazeteler çıkarılmıştır.¹⁰⁵ Ancak bu özgürlük ortamı 31 Mart olayına kadar devam etmiştir.

31 Mart olayından çok kısa bir süre sonra, 28 Nisan 1909'da Mebusan Meclisi'ne basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yeni bir basın tasarısı getirilmiştir. Gazeteciler ve meclis içerisinde uzun tartışmalara yol açan bu tasarı 14 Temmuz 1909'da kabul edilmiştir.¹⁰⁶ İttihat Terakki'nin İkinci Mesrutiyet'i ülke içinde demokrasi değil kargasa oluşturmuş ve Mesrutiyet'in ilk günlerinde basında yaşanan bu özgürlük havası yerini hiç de mesru olmayan kısıtlamalara hatta cinayetlere bırakmıştır.

İkinci Mesrutiyet yılları basın tarihi bakımından bir terör dönemidir. Bu dönemde dört gazeteci öldürülmüş, katiller yakalanamamış ve ağır bir baskı havası yaratılmıştır. Öldürülen gazetecilerin hepsi dönemin iktidarı İttihat ve Terakki'ye muhalif olanlardır. Bu gazeteciler: Serbesti Gazetesi'nin başyazarı Hasan Fehmi, Osmanlı ve Sada-yı Millet gazetelerinin yazarı Ahmet Samim, Mizan ve Serbesti gazetelerinin yazarı Zeki bey ve Hasan Tahsin'dir.¹⁰⁷

Mesrutiyet döneminin basında esen özgürlükçü hava yeni ideolojik gazetelerin (Örneğin "Sol Basın" tam anlamıyla bu tarihlerde doğmuştur.) ortaya çıkmasının yanı

¹⁰⁴ Hifzi Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere, Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s.82.

¹⁰⁵ Topuz, s.82.

¹⁰⁶ Topuz, s.84.

¹⁰⁷ Topuz, ss.84, 91.

sıra birçok İttihat ve Terakki muhalifi gazetesinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. İttihat ve Terakki muhalifi olan İkdam'ın yanına, Osmanlı ve Serbesti gibi gazeteler de eklenmiştir. Ancak dönemin en kuvvetli ve en çok satan muhalif gazetesi İkdam'dır

1894 yılında Ahmet Cevdet tarafından kurulan İkdam, genel kültür hayatına çok büyük hizmetler yapmış bir gazetedir. Ülkede ilk kez sade bir Türkçe ve kısa cümleler kullanan gazete kısa zamanda çağının en büyük basın organı haline gelmiştir. İkdam'ın kurucusu olan Ahmet Cevdet birçok kere İttihat ve Terakkiye muhalefeti nedeniyle suçlanmıştır. Bu suçlamalar Ahmet Cevdet'in İsviçre'ye kaçmasına neden olmuş ancak Cevdet gazetesini İsviçre'den bastyazılar göndererek çıkartmaya devam etmiştir. Bu sırada gazetesinin basında Hüseyin Rahmi bulunmaktadır. İkdam kısa bir süre sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ni desteklemisti. Kısa bir süre Ali Kemal idaresine geçmiş ancak kendisi 1914'de ayrılmıştır. İkdam Gazetesi Kurtuluş Savaşı'ni bütün gücüyle desteklemiştir. Bu dönemde İkdam'ın basında Yakup Kadri Karaosmanoglu bulunmuştur. İkdam Gazetesi 1928 yılında kapanmıştır.¹⁰⁸

4.2. DP Dönemi Basın

Önceleri Kemalizm, sonraları Atatürkçülük adı verilen çizgide basın, Matbuat Umum Müdürlüğü (şimdiki Basın Yayın) ve onu yönlendiren üst makamların emirleri altında tek sesli olarak çalışmıştır. 1930'larda Kemalizm'i dünyaya egemen ideolojiler (liberalizm, nazizm, sosyalizm, faşizm) arasında bir yere oturtma çabası, yeni fikirler üretmek değil, partiden gelen önerileri tartışmasız topluma aktararak görev yapmışlardır. Türk toplumunun kuskusuz ihtiyacı olan, çağdaşlaşmaya yönelik kökten değişimin Atatürk devrimleriyle belirlenen şeklini dokunulmazlaştırmak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Bu bağlılığı sağlamak için CHP yönetimi basını her açıdan kendisine bağımlı kılmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi, 1919 – 1965 Cumhuriyet Dönemi**, Ankara: Dogus Ltd. Sirket Matb. 1968, s.157

¹⁰⁹ Kologlu, s.65.

Tek Parti devri, basına baskı dönemidir. Bu dönemde akıl almaz ve mantıkla bağdasmaz bir sistem uygulanır. Gazetelere gece yarısı motosikletli polisler; hükümetin Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün kararlarını tebliğ ederler. Bir demecin nasıl ve kaç sütun üzerinden verileceği bile siki sikiya ihtar edilir. Gazete ve dergi çıkarılması için izin alınması şarttır. Yayın sahipleri çıkaracakları gazete ve dergiler için CHP Genel Sekreterliği'ne beş bin lira yatırmak zorundadırlar.¹¹⁰

Tek parti döneminde Gazete sahiplerinden çoğu milletvekiliydi. Ulus Gazetesi'nin basındakilerden ayrı olarak; Yunus Nadi'yi, Asim ve Hakkı Tarık Us'u, Mahmut Saydan'ı bu arada sayabiliriz. Diğer yandan hem kâğıt hem de ilan kaynağı (özel reklam pek azdı ve bütün gelir resmi ilana bağlıydı) devletin kontrolündeydi.¹¹¹

Özgürlüklerin son derece kıymetli olduğu tek parti döneminde, Demokrat Parti'nin seçimler için kullanabileceği en uygun dâne de özgürlüktü. Özgür basın çok seslilik ve demokrasi vaatleri bu yeni partinin kısa zamanda büyük halk kitlelerinin desteğini almasını sağlamıştır.

Demokrat Parti kurulunca tek parti diktasından yilgin olan basından, büyük yakınlık görmüş; özgürlükçü vaatleri nedeniyle de desteklenmiştir. 14 Mayıs 1950'de, iktidara gelen Demokrat Parti, önce basın affı çıkarmış, hemen ardından da Yeni Basın Yasası'nı Meclis'ten geçirmiştir. 1931 yasa ve sonrasında konulan anti-demokratik hükümleri kaldıran yasa, hükümetin olumlu tutumunu sergiler. DP, 1951 Ekim'indeki komünist tevkifatıyla 184 kişinin tutuklanmasından sonra rahat ve güvenlidir. 13 Haziran 1952'de 'Basın Mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki ilişkileri düzenleyen yasa' çıkarılır. Gazetecilere kimi yeni sosyal haklar sağlanmıştır: Sendika kurabilmek, sosyal sigortalardan yararlanabilmek, işverenin gazeteciyle yazılı anlaşma yapmak zorunluluğu, kıdem tazminatı hakkı ve çeşitli tatil hakları... Bu arada Başbakan Adnan Menderes ilk olarak 20 Aralık 1952'de gazete sahipleri ve basyazarlarıyla toplantı yapar. Bu gelişmeleri, deneyimli gazeteci Ahmet Emin Yalman 'Basının Altın Devri' olarak nitelendirir. Ancak, DP'nin, iktidarın ilk günlerindeki özgürlükçü tutuma

¹¹⁰ Caner Arabacı, **Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, (Editör: Zülfikar Damlapınar), s.26.

¹¹¹ Kologlu, s.65.

ragmen, düşünceleri açıklama konusunda, hoşgörülü olmayacağı çabuk ortaya çıkmıştır.¹¹²

Iste böyle başlamışlardır ama 1950–1960 DP’sinin basın karşısındaki tutumu, CHP’nin 1945–1950 tutumundan farklı değildir. Ancak hemen arkasından Menderes hükümeti iç politikada esaslı tedbirler almaya, muhalefetin yaygın atesi altında bulunan hükümetin iş görebilmesi için “fesatlığı önleme kanunları” çıkarmaya mecbur olduğunu ileri sürmeye başlamıştır. Böylece ilk adımı atan DP iktidarı, on yıl içinde hem basın yasasında hem de basını etkileyen diğer yasalarda, baskıyı ve kısıtlamayı arttıracak bir düzineye yakın değişiklik yapmıştır. Ayrıca sikiyönetim uygulamalarının da, iki iktidar tarafından da muhalif basını susturmak amacıyla kullanılmış olduğuna işaret etmeliyiz. CHP’nin beş yıllık döneminde tek parti alışkanlığını üzerinden atamayan yöneticilerin davranışlarıyla sayısız basın davası açılmış, hatta fikre karşı zorbalık uygulamalarından da (Tan Baskını) vazgeçilmemiştir. İki iktidarın davranışında baslıca fark, CHP’nin düşmesiyle sonuçlanan 1950 seçimlerinde her açıdan hukuksallıktan ayrılmaması, DP’nin ise düşebileceği kanısına kapılınca müthiş bir baskı sistemini uygulamaya koymasıdır. 1955–1960 arasında 867 gazetecinin mahkumiyetiyle sonuçlanan 2300 basın davası açılmıştır. Bu arada uygulanan mali baskıyı da özellikle belirtmek gerekir. 70 yasını aşmış Hüseyin Cahit ve Ahmet Emin gibi gazetecilerin hapse atılması bütün dünyada büyük tepki yaratmıştır.¹¹³

“DP iktidarının artık iyice dökülmeye başladığı dönemde, artık gazeteler baskıdan bunalmaktadırlar. Her geçen gün boyutları genişleyen ve şiddeti artan baskıların bir parçası olarak 'tekzip' hakkının keyfi kullanımı da ilginç durumlar yaratmaktadır. Gazeteler, bu tekzipler yüzünden gülünç durumlara düşmektedirler. Yasaya uygun olması için küçüklü büyüklü harflerle dizilen mansetler, gazetelerin sarhoslar tarafından hazırlanıp basıldığı izlenimini verecek bir hal almakta, okurların önüne böyle çıkmak zorunda kalmaktadırlar.

Bu tekziplerin içerikleri de bir alemdir:

— Bir CHP gazetesine alet olduk,

¹¹² Ahmet Çakır, **Radikal**, 26 Temmuz 2001.

¹¹³ Kologlu, s.69.

— 18 Mart 1959 tarihli gazetemizde çıkan haber yalandır,

— Sisli’de bir bakkaliye dükkânı soyulmadi, yanlış haber verdik,

— İnönü’nün hesapları tamamıyla yanlış, ¹¹⁴

— 2 Eylül 1958 tarihli gazetemizin birinci sayfasında Gülek’in Trabzon’a gelisi dolayısıyla yayımlanan yazılar tamamen gerçeğe aykırıdır...

Ardı arkası kesilmeyen bu tekzipler için okurları uyarmak amacıyla Dünya Gazetesi’nde şöyle bir yazı yayımlanır:”

“Bir süredir bu gazetede gördüğünüz ve bize hiç yakışmayan kimi başlıklarla çıkan yazıların, basın yasasına dayanılarak savcilik kanalıyla gönderilmiş resmi mektuplar olduğunu açıklarız. Biz bunların savcilik kararıyla gönderilmiş yazılar olduğunu dahi yazdığımız zaman mahkemeye verilmekteyiz. Hakkımızda yanlış bir kaniya varmamanız için, tuhaf bulduğunuz her başlığın altındaki metnin tasidiği imzayı dikkatle araştırmanızı bu nedenle rica ediyoruz.” ¹¹⁵

4.2.1. Vatan Gazetesi ve DP

Vatan ilk önce 1923’te Ahmet Emin Yalman, Enis Tahsin Til ve Ahmet Sükrü Esmer tarafından kurulmuş, 1925’te Takrir-i Sükûn Yasası ile de kapatılmıştır. Ahmet Emin Yalman, Vatan Gazetesi kapatıldıktan sonra, 1936’da Tan Gazetesi’ne ortak olmuştur. Ağustos 1938’de Tan üç ay kapatılınca Yalman gazete’den ayrılarak Amerika’ya gitmiş, 1939 sonlarında yurda dönmüştür. Yalman’ın amacı Vatan’i yeniden çıkarmaktır. Bunun için bir ortaklık kurmak gerekiyordu. Babası, kardeşleri ve yakın arkadaşlarının desteği, Kazım Taskent, Ahmet Karo, Enver Adakan, Ragip Devres, İbrahim Sevki, İbrahim Sevket Dilber gibi dostlarının katılımıyla Vatan Ortaklığı’ni kurmuştur. Vatan’ın ilk sayısı 19 Ağustos 1940’da yayımlanmıştır. ¹¹⁶

¹¹⁴ **Vatan**, 10 Haziran 1958.

¹¹⁵ Ahmet Çakır, **Radikal**, 26 Temmuz 2001.

¹¹⁶ Topuz, ss.172–174.

Yalman, Türk basınında birçok ve çoğu günlük olmak üzere gazete çıkaranlar arasında ön sıralarda yer alır. Önce bir aile şirketi olarak, hem havadis, hem de fikir gazetesi olarak kurulan Vatan, yöntemler içinde demokrasiyi, ekonomik alanda da liberalizmi savunmuştur. İkinci Dünya Savaşı süresince nasyonal sosyalizme karşı savunduğu Demokrat Cephe'nin Türkiye temsilcilğini yaparcasına, cepheden cepheye kosmuş, gazetesine daima en taze haberler vermeye çalışmıştır. Bu zaferin sonucu olarak Türkiye'de görülen çok partili hayat denilebilir ki bu defaki Vatan'ı için son ve en büyük koz olmuştur. 1945'de kurulan Demokrat Partiyi tutmuştur.¹¹⁷

CHP sözcüsü Ulus ile DP yanlısı Vatan arasında 1945 yazından itibaren başlayan tartışmalar daha sonra öteki yayın organlarına da yayıldı. DP bir tepki sonucu kurulmuş idiyse de, programında Atatürk ilkelerine yer verdiği için ideolojisi tam olarak CHP'yi reddetmiyordu. Ayrılık, devletçi-liberal ekonomi alanında kendini hissettiriyordu. Bu noktadan hareketle ekonomik ve ona bağlı olarak yazma ve söyleme özgürlükleri, kampanyalarının temelini oluştuyordu. Özgürlüklerin bütün çözümler için anahtar olduğu inancı hakimdi, bu görüşle 27 yıl süren CHP iktidarındaki kısıtlamalar DP'nin baslıca sloganı olarak yayın organlarının ana teması olmuştur.¹¹⁸

Demokrat Parti'nin muhalefet döneminde kendine ait bir yayın organı olmamasına karşın, basındaki önemli bazı gazeteler tarafından desteklenmiştir. Bunlar arasında Vatan, Cumhuriyet, Zafer, Kuvvet, Yeni Sabah ve Son Posta baş sırayı almışlardır. Bu dönemde Demokrat Parti'nin insan haklarını, dolayısıyla da demokrasiyi savunması muhalif gazetelerin bu partiyi desteklemelerinde en büyük neden olmuş, hatta aralarında Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi, Mümtaz Faik Fenik ve Cihad Baban gibi ünlü gazeteciler DP'yi desteklemişler ve bunlardan son üçü de DP'nin listesinden milletvekili seçilmişlerdir. Muhalefet döneminde, DP'nin muhalif basınla ilişkileri son derece olumlu bir gelişme izlemiştir.¹¹⁹

1946 – 1950 yıllarında, Vatan aşağı yukarı DP'nin yayın organı sayılır. DP yöneticilerinin sık sık yazıları yayımlanır. Yalman DP liderlerin birçok konuda akil hocasıdır. En atlatma muhalefet haberleri Vatan'da çıkar. Mümtaz Faik Fenik zaman

¹¹⁷ Oral, s.145, 146.

¹¹⁸ Kologlu, s.68.

¹¹⁹ ALBAYRAK, 2004, s.391.

zaman basyazilari yazmaktadır. Vedat Nedim Tör, Altemur Kiliç, Tunç Yalman ve Mehmet Ali Sebük'ün de gazetede yazilari çikmistir. O dönemde Vatan Gazetesinin baskilari 40 – 50 Bin kadardir.¹²⁰

1945 – 1950 döneminde Vatan, Demokrat Partiyi desteklerdi, DP liderleri sık sık Vatan'a giderek Yalman'la tartisirlardi. 1950 seçimleri Ahmet Emin Yalman için de büyük bir zaferdir. Ama 1950 – 1960 yıllari da Yalman için büyük bir düs kırıkligi dönemi sayilir. Vatan bu kez de DP'ye karsi muhalefetin sesini yansitmistir. Yalman'in her zaman en büyük korkusu komünizm olmustur. Solcu ile komünist arasında hiç fark görmemistir. Yalman Amerika'ya olan hayranligini da hiç gizlememistir. Ama buna karsin, 1950'de büyük bir hosgörüyü Nazim Hikmet'in affedilmesi için de Bursa Cezaevi'ne giderek sairle konusmalar yapmistir. Görüstüğü kimselerin etkisinde kalan Yalman'in asiri esnekligi, sık sık yön degistirmesi ve bir gün heyecanla savundugu bir kisiye karsi ertesi gün en asiri saldirilara girismesi yüzünden Vatan sarsintilar geçirmiştir. Yalman hemen hemen bütün yasami boyunca asiri sagin, milliyetçilerin ve Islamcilarin, asiri solun ve solun saldirilarina ve elestirilerine ugramis bir gazetecidir (22 Kasim 1952'de Malatya'da bir gericinin saldirisina ugrayarak agir yaralanmis ve bu yüzden uzun süre hastanede yatmistir.).¹²¹

DP, kurulmasindan iktidara gelmesi süresince Vatan Gazetesi'nin kayitsiz sartsiz destegini almistir. **(Bkz. Resim 1)** O dönemde Vatan gazetesi neredeyse içeriginin tamamini Demokrat Partiyi ayirmaktadır. Gazete bir yandan Celal Bayar'i ve DP'yi destekleyen haberler yayimlarken bir yandan da Cumhuriyet Halk Partisi'nin icraatlarini agir bir sekilde elestirmistir. Örnek vermek gerekirse; g zete Halk Partisi için, “Savurulan Tehditler” manseti altında, Halk Partisi'nin DP'yi sürekli tehdit ettigini, CHP'li bir nahiye müdürünün, “Halk Partisi'ne oy vermeyen memlekette ihraç edilecektir” dedigini ve Halk Partili Dr. Talat Sirmen'in ise; “DP d smanla birlesip memleketi satacaktır.” seklinde tehditler savurdugunu yazmistir.¹²² Vatan, Celal Bayar'in gün gün neler yaptigini içerigine tasirken (İzmir Celal Bayar'i heyecanla

¹²⁰ TOPUZ, s.188.

¹²¹ Topuz, ss.214–215.

¹²² **Vatan**, 02 Temmuz 1946.

bekliyor)¹²³, “İstanbul’da DP’nin Kazanması Muhakkak”¹²⁴ şeklinde başlıklarla da halkı yönlendirmeye çalışmıştır. Vatan gazetesi bunlarla da yetinmeyip Bursali bir DP delegesinin “Atatürk Sağ Olsaydı DP’nin Basına Geçerdi.”¹²⁵ Cümlesini ilk sayfasında kalın puntolarla başlık olarak kullanmaktan çekinmemiştir.

DP ne zaman ki iktidar koltuğundan düşme telasına kapılıp basına yüklenmiş, o zaman Vatan’i bile kendisinden uzaklaştırmıştır. Ahmet Emin Yalman’ın, “Dost acı söyler” düşüncesiyle yazdığı yazılar ağır cezalarla karşılasınca, Yalman DP’den tamamen kopmuştur. Demokrat Parti kendisini destekleyen basını bile zor durumda bırakacak kadar baskıcı bir politika izlemiştir. Tüm toplumu rahatsız eden bu baskıcı politika bazen çok uç noktalara ulaşmış, DP’ye oy vermeyen bir köyün elektriklerinin kesilmesine kadar varmıştır.¹²⁶

DP’nin iktidar dönemi Yalman’ın yaşadığı en bunalımlı yıllarını oluşturur. Kimlerin yazıları yayımlanmamıştır ki, o yıllarda Vatan’da; Samet Agaoglu, Tevfik Rüstü Aras, Sevkett Süreyya Aydemir, Ali Fuat Başgil, Burhan Belge, Ali Fuat Cebesoy, Mümtaz Faik Fenik ve Advîye Fenik, Fevzi Lütfi Karaosmanoglu, Refik Koraltan, Siddik Sami Onar, Rauf Orbay, Kemal Tahir, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ekrem Hayri Üstündağ, Cihad Baban, Bülent Ecevit, Tarık Zafer Tunaya, Behçet Kemal Çağlar... Kimler vardır gazetesinin kadrosunda? Burhan Arpad, Selami Akpınar, Recep Bilginer, Sadun Tanju, Mustafa Emekçi, Ecvet Güresin, Ali Gevgilili, Mehmed Kemal, Sinan Korle, Ferruh Doğan, Bedri Koraman, Atan Erbulak, Mustafa Eremektar (Mistik), Adnan Veli, Mithat Perin, Hasan Pulur, Emil Galip Sandalci, Göksin Sipahioğlu, İhsan Ada, Esin Talu, Fasih Inal, Nail Güreli, Orhan Karaveli, Türkan Tükel, Con Kemal, Zihni Kanmaz, Yılmaz Çetiner, Coskun Kirca, Cavit Yamaç, Altemur Kiliç, Tunç Yalman, Sakir Eczacıbaşı, Rezzan Yalman, Hifzi Topuz... Yalman iktidara karşı geldikçe, kâğıt gereksinimleri karşılanmamıştır. Kâğıtsızlık yüzünden Vatan’ın tek yaprak çıktığı günler olmuştur. Ekonomik baskılar yüzünden Vatan darbogazlara sürüklenmiştir. Buna çözüm bulmak umuduyla Vatan’ın 600 Bin lira olan sermayesi, 1 Milyon liraya çıkartılmış, gazeteye, Naim Tiralı, Özcan Ergüder, Nihat Karaveli, Resat

¹²³ Vatan, 21 Temmuz 1946.

¹²⁴ Vatan, 23 Temmuz 1946.

¹²⁵ Vatan, 06 Subat 1947.

¹²⁶ Cumhuriyet, 12 Subat 1959.

Umut, Fazıl Hüsnü Daglarca, Celalettin Çetin, Ali Gevgilili, Babür Ardahan gibi yazarlar ortak alınmıştır. Bundan sonra yeni bir dönem başlar. Seksenden çok ortagi olan Vatan gittikçe güç yönetilir, gazetede gruplaşmalar ortaya çıkar.

Yalman, 1950'den sonra DP'ye açık düşmanlığa başlamış, nihayet İstanbul Toplu Basın Mahkemesi'nce 8 Mart 1960 tarihinde mahkum edildiği cezasını çekmek üzere hapsedilmiştir. 27 Mayıs 1960 ihtilali üzerine tahliye olmuştur.¹²⁷

Vatan Gazetesi 1960 yılından sonra el değiştirmiş ve kısa bir süre direndikten sonra kapanmak zorunda kalmıştır. Vatan, Ahmet Emin Yalman'dan sonra Naim Tireli ve Cemal Resit Eyüboğlu'nun yönetimine geçmiştir.¹²⁸

Cumhuriyet tarihinde Vatan gazetelerini ikiye ayırmak mümkündür. Vatan Ahmet Emin Yalman döneminde birkaç kez kapansa da el değiştirmedigi için birinci Vatan olarak kabul edilebilir. Aydın Doğan'ın Doğan Holding'i bünyesinde yayımlanan Vatan ise ikinci Vatan olarak adlandırılabilir.

4.2.2. Zafer Gazetesi ve DP

Kurulduğu tarihten itibaren bir günlük basın organına sahip olmayı planlayan DP, nihayet 1948 bunu tahakkuk ettirmek için ise başlamış ve 1949 yılı başında Zafer Gazetesi'ni çıkarmıştır. “Zafer Demokrasidir” sloganı altında kurulduğu günden başlayarak, yurttan derhal ragbet görmüş ve bütün demokrat okuyucuları etrafında toplamıştır. Gazete ayrıca, demokrat aydın yazarları da etrafına toplamakla zamanın en kuvvetli yazı kadrosunu oluşturmıştır. Yazı İşleri Müdürlüğü'ne gazetecilik ve yazı tekniğine birden sahip bulunan Mümtaz Faik Fenik ve her zaman fıkra yazarı Türk kadınlarının başında gelen esi Advîye Fenik getirilmiştir. Basta Demokrat Parti kurucularından Fuat Köprülü, Samet Ağaoglu, Rifki Salim Burçak ve Burhan Belge; yazı işlerinde Faruk Fenik, Fatin Fuat, Semsî Günes, Metin Toker, Adnan Aktan ve daha birçok kuvvetli gazeteciler haber servisinde yer almışlardır. Gazete ayrıca

¹²⁷ Oral, ss.145–146.

¹²⁸ Topuz, s.247

Türkiye’de ilk özel ajans olan Türk Haberler Ajansı tarafından da desteklenmiştir. Gazete, kendi tesisine kavusmak için Demokrat Parti’nin iktidara gelmesini beklemek mecburiyetinde kalmis ve 14 Mayıs 1950’den sonra Ankara’da, Ankara Bab-i Ali’si haline getirilmeye çalisilan Rüzgarlı Sokak Agahefendi’de Güney Matbaası’ni satın alarak, sonradan üst katina DP Genel Merkezi’nin de yerlesecegi modern tesislerini kurmustur.¹²⁹

Zafer Gazetesi, 6 ile 8 sayfa arasi çıkarken, hafta sonlari, yilbaslari ve bayramlarda da çeşitli ilaveler yayımlamıştır. Zafer, bu ilavelerde yayımlanan magazin haberleriyle baski sayisini arttırmaya çalışmıştır.

Zafer Gazetesi’ni öteki gazetelerden ayıran en büyük özellik DP’nin yayın organı olduğunu kabul etmesi ve resmen açıklamasıdır. Gazete, DP yanlısı değil tamamen DP’nin yayın organıdır. Zafer’in içeriğinde DP üyesi kişilerin demeçleri, partinin icraatlarının yani sıra, basta Adnan Menderes olmak üzere partinin önde gelen isimlerinin gün gün yaptıkları konuşmalara kelime sektirilmeden yayımlanmaktadır denilebilir. Zafer, sadece DP’yi desteklememiş muhalefet partisi CHP aleyhinde de “Bir CHP’linin Küstahlığı”¹³⁰, “İnönü ve Tertipçileri Ne Gaye Takip Ediyor, Vatandaşları birbiri aleyhine tertip etmek her hafta büyük ve derin bir teessürle karsılanıyor.”¹³¹ **(Bkz. Resim 2)**, gibi ciddi ithamlarda bulunmuştur. Gazetelerin aldıkları resmi ilanlarla ilgili CHP’li bir vekilin, DP yanlısı yayın organlarının gereğinden fazla resmi ilan aldığını iddia etmesine gazete mansetinde, “Resmi İlanlar İçin Uydurulan Yalanlar”¹³² şeklinde bir cümle kullanmıştır.

Gazete 11 yıllık ömrü boyunca, DP’nin yazılı ve resimli bir icraat arsivi olarak Türkiye’de ilk kez ciddi bir çalışma örneğini de vermiş olma değerindedir. Gazete, 27 Mayıs 1960 İhtilali’nin ertesi günü kapatılmış, bundan sonraki yıllar içerisinde birçok sahip değiştirmiştir.¹³³

¹²⁹ Oral, ss.154–155.

¹³⁰ **Zafer**, 05 Subat 1951.

¹³¹ **Zafer**, 19 Mart 1951.

¹³² **Zafer**, 08 Subat 1951.

¹³³ Oral, ss.154–155.

4.3. AP Dönemi Basın

Demokrat Parti yönetimini bitiren 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin ilk işlerinden biri, hapisteki gazetecilerin saliverilmesidir. İhtilalde basının da önemli katkısının olduğu kabul edilir. Bu durum, yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi (MBK) ile basın arasındaki iyi ilişkilerin temelini oluşturur. Basın yasalarındaki antidemokratik hükümler kaldırılır. Balayı havası sürerken, ordu ve üniversitede temizlik hareketi'ne girilir. 147 öğretim üyesi üniversiteden uzaklaştırılır. O günlerde, MBK'nin en genç üyelerinden Muzaffer Özdam sunları söyler: "Biz 27 Mayıs'ta özgürlük verdik. Yurda demokrasiyi getirirken Babiâli'den de geçeceğiz... Derebeylik müessesesini yasatmayacağız." Bu sözler, Babiâli patronlarını rahatsız eder. MBK aleyhinde yayınlar yapılır. Komitenin daha ağırbaşlı üyeleri, Özdam'ın sözlerini, 'bosbogaçlık' olarak niteler. 195 sayılı Basın İlan Kurumu Yasası ve basın çalışanlarıyla işveren ilişkilerini düzenleyen 212 sayılı yasanın çıkarılması hazırlıkları patronları tedirgin eder. Bu yasayla çalışanlara getirilmek istenen yeni haklara karşı çıkan patronlar, sonunda tepkilerini eyleme dönüştürürler. 10 Ocak 1961'de bir bildiriyle, gazetelerini üç gün çıkarmayacaklarını açıklarlar. Söz konusu bildiride şöyle denilmektedir: Çalışanlar da gazete patronlarına tepki gösterir. 10 Ocak 1961 Çarşamba günü gazeteciler bir gösteri yürüyüşü düzenler. Gazetelerin çıkmadığı bu üç gün, gazeteciler güçlerini birleştirerek Basın adli bir gazete çıkarırlar. Bu savaşı içinde, 212 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği tarih olan 10 Ocak 1961, gazeteciler tarafından, 'Çalışan Gazeteciler Bayramı' olarak kabul edilir. 27 Mayıs'tan sonraki bir yıl, basın özgürlüğü açısından mutlu bir dönemdir. Bir yandan da yeni bir Anayasa hazırlanması yolundaki çalışmalar hızla ilerlemektedir. 1961 Anayasası'nın 22. maddesinde, 'Basın hürdür, sansür edilemez' klasik kalibi yer aldıktan sonra, "Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır" denilerek, bu konuda yasaklamaların dışında yapılması gereken işler olduğuna da işaret edilmiştir.¹³⁴ 61 Anayasası, artık Türkiye'nin çok tartışılan konulardan biri olacaktır.

27 Mayıs demokrasi getiren bir hareket olarak tanımlansa da çok partili hayata geri dönülene kadar, basında birçok kapatma ve toplatılma olayları yaşanmıştır. Örneğin; Eylül 1962'de Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın asılmalarının ilk yıl

¹³⁴ Ahmet Çakır, **Radikal**, 26 Temmuz 2001.

dönümünde mecliste bazı olaylar çıkmış ve bu konuya değinen, Yeni İstanbul, Son Havadis ve Tasvir gazeteleri toplatılmıştır.¹³⁵

27 Mayıs sonrasındaki en belirgin gelişmelerden biri de, birçok haber dergisinin yayımlanmasıdır. Düşünceyi ifade özgürlüğü konusunda içerdigi kesin hükümlerle 1961 Anayasası, Türk basın yaşamında da önemli gelişmelere yol açmış, kendilerini siyasal yelpazenin değişik noktalarına yerleştiren birçok yayın organı bu dönemde yayımlanmaya başlamış ancak devamlılık sağlayamamışlardır. Yayın hayatına birçok ortakla başlayan Tercüman Gazetesi, bu dönemde çalışanlarının gazeteye el koymasıyla (1961) “Halka ve Olaylara Tercüman” adıyla yayımlanmaya başlamıştır. Bu anlamda sağ görüşlü olarak Tercüman ve Son Havadis Gazeteleri siyasal kimlikleri etkilemişlerdir.¹³⁶

Bu döneme basın, yazma ve söyleme özgürlüklerini güvenceye almak için her önlemini içeren 1961 Anayasası ile başlamıştır. 1950 Basın Yasası’na DP’nin getirdigi değişiklikler kaldırılmakla yetinilmemiş, Anayasaya da gerekli güvenceler eklenmiştir. Bu liberal dönem fazla uzun ömürlü olmamıştır. Türk toplumu için özgürlüklerin bir lüks ve çağdas demokratik anayasal sistemin fazla geniş olduğu gerekçesiyle 1971’de askeri müdahale yapılmıştır.¹³⁷

1960 sonrası yaşanan özgürlükçü ortam 12 Mart Muhtırası ile yeniden bir değişim trendine girmiştir. 1970’li yıllarda İstanbul’da, Hürriyet, Milliyet, Günaydın, Tercüman ve Cumhuriyet’in yanı sıra düşük baskı sayılarına karşın birçok gazete de yayımlanmıştır. Muhtıra sonrası Türk Basını teknolojik anlamda yaşadığı değişimlerle anılmaktadır. Baskı teknolojisinde ofsete, Yeni Gazete ve Günaydın’la geçen Türk Basını yaygın olarak bu tekniği kullanmaya başlamıştır. Ardından gazetelerin matbaalardaki değişimi giderek hız kazanmıştır. Gazetenin biçimsel olarak niteliğinin

¹³⁵ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945–1971**, Bilgi Yayınevi, 1976, s.252.

¹³⁶ Suat Gezin, “Cumhuriyetten Günümüze Basının Gelişimi ve Fotoğrafçılık ” **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2003, sayı, XVII, s.12.

¹³⁷ Kologlu, s.78.

artmasının yani sıra baskı teknolojisinde yaşanan gelişmelerle çok kısa sürelerde binlerce gazete basılmaya başlamıştır.¹³⁸

Her dönemde olduğu gibi, AP iktidarı döneminde de iktidarı destekleyen basın organları iktidar partisiyle birlikte ön plana çıkmıştır. 27 Mayıs İhtilali ile Demokrat Parti kapanmış, onun tabanına hitap eden ve hemen hemen aynı çizgide bulunan Adalet Partisi ortaya çıkmıştır. Siyasi alanda ihtilalle yaşanan değişim, basın alanında da yaşanmıştır. DP döneminin Vatan Gazetesi tahtını Tercüman Gazetesi'ne, DP yayın organı olan Zafer Gazetesi yerini AP yayın organı olan Adalet Gazetesi'ne bırakmış bütün bunların yanında yine AP'ye destek veren Son Havadis Gazetesi ve 1970 sonrası Son Havadis'in yerini alan Türkiye Gazetesi ortaya çıkmıştır. Yaşanan her darbe siyasal aktörleri kabuk değişimine mecbur bırakmış bu durumun aynısı basın alanında da yaşanmıştır. Kapatılan partiler ve cezalar alan siyasetçilerin yani sıra, basında da kapatılan gazeteler ve ceza alan gazeteciler olmuştur.

Eylül 1980, 12 Mart 1984 arası yapılan siyasal değerlendirmelere göre baslıca 8 İstanbul gazetesi 17 kez kapatılmış ve kapalı kalma süreleri 195 günü bulmuştur. Kapatmaların yani sıra, birçok gazeteci, yazar yoğun baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Gözaltılar, tutuklamalar ve yargılamalar sonucu toplamda yüzlerce, binlerce yıla ifade edilen cezalar verilmiştir. Bu dönemde basta Anayasa olmak üzere birçok hukuksal düzenleme basına çok ciddi sınırlamalar getirmiştir. Ülke tam anlamıyla bir olağanüstü sürece girmiştir. 1980–1983 yılları arasında yoğun biçimde yaşanan bu sıkıntılar, 83 sonrasında gerek ulusal gerek uluslararası gelişmelerle giderek ağırlığını yitirmeye başlamıştır.¹³⁹

4.3.1. Tercüman Gazetesi ve AP

Tercüman 1950 yılında Cihat Baban'ın çevresinde toplanan dört isadaminin girişimiyle çıkartılmıştır. Bu ortaklardan biri Beyoğlu'nda Tanca Kundura Magazasının sahibi Semih Tanca, ikincisi eski milletvekillerinden Cemal Hünel, üçüncüsü iktisat

¹³⁸ Gezgın, ss.13–14.

¹³⁹ Gezgın, s.15.

doktoru, isadami ve Galatasaray Lisesi'nin Eski Bas Muavini Izzet Zeki Baraz, dördüncüsü de bir bankanın eski müfettislerinden Reha Özakin'dir. Gazetenin İmtiyaz Sahibi Semih Tanca idi. Bas Yazari Cihat Baban, Yazı Isleri Müdürü de Tefvîk Erol'dur. Gazete Besiktas'ta Nuri Demirag'in tesislerinde basiliyordu. Kadroya; Yakup Kadri Karaosmanoglu, Kadircan Kafli, Semih Tugrul, Haldun Taner ve Murat Sertoglu alınmistir. Dinsel tefrikalarla gazetenin baski sayisi 160 bine ulasir. Gazete daha sonra madenci Cemal Ünal'in eline geçti. O da gazeteyi Vatan'da hissesi olan Nihat Karaveli'ye 500 bin liraya satmistir. Ama Nihat Karaveli'de gazeteyi sürdüremedi ve Temmuz 1961'de Tercüman'i Ragip Kutman adinda bir isadamina 50 bin liraya devretmistir. Kutman imzasini bile güçlûkle atan bir isadamidir. Önceleri Ankara'da bir raki fabrikasinda is takipçiligi yapmis, sonra Tophane'de hurda ticaretiyle ugrasmis, daha sonra da bir kömür ocagina sahip olarak isini genisletmistir. Basinla uzaktan yakindan hiçbir alakasi yoktur. Gazeteyi bir araç olarak kullanmak niyetindedir.¹⁴⁰

27 Mayıs Devrimi'nden sonra Tercüman'da çalışanlar patrona baskaldirmislardir. 7-8 aylık bir direnisten sonra gazetede çalışanlar sikiyönetim komutanligindan bir binbasiyi gazeteye çağırarak durumu anlatmislardir. Binbasi gazetecilere hak vermis ve gazete çalışanların yönetimine geçmistir. Semih Balcioglu imtiyaz sahibi olmus ve 11 Ekim 1961'de gazete yeni bir yayın dönemine girmistir. O sirada gazeteciler kendilerine parasal destek olacak birini aramislar ve bu is için Kemal Ilicak'i bulmuslardir. Ilicak o yillarda esnaf derneklerinin sahibi olduğu Türkiye Birlik adli haftalık gazeteyi çıkmaktadır. Kemal Ilicak kısa dönemde islerini büyütmiş ve önemli bir is adami olarak taninmistir.¹⁴¹

Tercüman Gazetesi, parti bağliligi olmayan, bagimsiz bir gazete olarak taninmaktadır. Fakat Adalet Partisi iktidarina sempatisi kabul edilmektedir.¹⁴²

Tercüman Gazetesi kurulduğu vakit Demokrat Parti yayini, 1961 yilinda ise Adalet Partisi yanlisi olmustur.¹⁴³ Tercüman'in, daha çok dini konular isledigi ve bu

¹⁴⁰ Topuz, ss.222-223.

¹⁴¹ Topuz, s.243.

¹⁴² Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dis Politika**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayinlari, No:339, 1972, s.109.

¹⁴³ M. Orhan Bayrak, **Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831 - 1993)**, Küll Yayinlari, Nisan, 1994, s.140.

yüzden Arap devletlerinden para yardımı aldığı şeklinde dedikodular da ortaya atılmıştır.¹⁴⁴

Tercüman Gazetesi'nin geçirdiği bu değişimler, gazetenin içeriğinin yani sıra ismine de yansımıştır. Söz konusu değişimlerden sonra gazete "Halka ve Olaylara Tercüman" adıyla yayın hayatına devam etmiştir.

Tercüman Gazetesi 1960'li yıllarda 6 ile 8 sayfa arasında yayımlanmakta ve adının altında "Her Sabah Dünya Yeniden Kurulur, Her Sabah Taze Bir Başlangıçtır." Cümlesine yer vermiştir. 12 Mart'tan sonra tekrar yapılan seçimlerde CHP'nin en çok oyu alması ve kurulan koalisyon hükümetlerinde en önde yer alması Tercüman Gazetesi'nin CHP aleyhinde yayınlar yapmasına neden olmuştur. Bu dönemde, "Yıllarca ucuzluk Vaatleri Dinleyenler Hüsrana Ugradı, CHP Teskilati, halkın yüzüne bakamıyoruz. dedi" şeklinde haberlere yer verirken "YTP ve AP'ye Sıddetli hücumlar Başladı"¹⁴⁵ gibi başlıklarla da CHP yanlısı gazetelere cevap vermeye çalışmıştır. Tercüman Gazetesi manşetlerinde, CHP lideri İsmet İnönü'yü eleştiren söylemlere de yer vermiştir. "İnönü Arzusuna Göre Affa İstikamet Veriyor"¹⁴⁶ (**Bkz. Resim 3**)

Süleyman Demirel, 1983 yılından sonra Adalet Partisi'nin yerini alan Doğru Yol Partisi'nin de başına geçmiştir. Bu durum Tercüman Gazetesi'nin yayın politikasını etkilememiştir. Bu değişimden sonra Tercüman Demirel'in yeni partisine daha da fazla destek vermeye başlamıştır.

1983–1993 yıllarında, yeni Turgut Özal döneminde Kemal ve Nazlı İlicak'lar Demirel'i ve Doğru Yol Partisi'ni destekleyerek Turgut Özal'i her fırsatta eleştirmişlerdir. Özal ile Tercüman'ın ilişkileri hiç düzelmemiştir. Oysa o yıllarda gazetenin baskı sayısı yaklaşık 300 bindir.¹⁴⁷ Hatta 10 Nisan 1992 tarihinde, Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Nazlı İlicak'ın 3 Mart 1992 tarihli Tercüman

¹⁴⁴ Oral, s.181.

¹⁴⁵ **Tercüman**, 18 Mart 1963.

¹⁴⁶ **Tercüman**, 07 Ocak 1963.

¹⁴⁷ Topuz, s.293.

Gazetesi'ndeki, "Böyle Basa Böyle Tiras" baslikli yazisinda kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle 50 milyon liralik tazminat davasi açmistir.¹⁴⁸

12 Eylül'den sonra en fazla okur kaybeden gazetelerden birisi Tercüman'dır. Okuru ve ilanlarinin azalması Tercüman-ı önemli bir sikintinin içine sokmustur.¹⁴⁹ Gazetenin resmi ilan pastasından ihtiyacı olan ilanı alamamasının nedeni olarak, Turgut Özal'a yeterince destek vermemesi ve DYP yanlısı tavır takınması gösterilmektedir.

O dönemde, Tercüman Gazetesi'nin kadrosunda şu isimler yer almaktadır; Nazlı İlicak, Rauf Tamer, Ahmet Kabaklı, Semih Balcioglu, Ergun Göze, Taha Akyol, Rahmetullah Karakaya, Tarık Bugra, Orhan Tahsin, Ünal Tanık, Ergun Kaftancı, Halil Kakinç, Zeynep Kakinç, Zafer Atal, Günyüz Tuna...¹⁵⁰

1991'de gazetenin durumu hiç iyi değildir. Sekiz aydır ücretlerini alamayan Tercüman Gazetesi çalışanları, 5 Ağustos'ta işi bırakırlar. Çalışanların muhasebenin önünde kuyruğa girmesi nedeniyle Tercüman baskıya verilemez. Çalışanları ertesi gün gazetenin sahibi Kemal İlicak'la anlaşılmaya vardılar. Bu anlaşmaya göre kendilerine 500'er bin lira ödenmiştir. Ama bu olaydan bir hafta sonra gazete yöneticileri Tercüman'ın çıkmasına engel oldukları gerekçesiyle 100 kişinin tazminatsız olarak işlerine son verdiler. Bunun üzerine Türkiye Gazeteciler Sendikası olaya el koyarak yasal girişimleri başlatır. Gazetede çalışan Rahmetullah Karakaya'nın açıkladığına göre; Kemal İlicak bu bunalımlı döneminde, Sevkî Özpeynirci adında eski bir Tercüman çalışanından 1 milyar lira borç istemistir. Bu borç İlicak'ı kurtaramamış, Süleyman Demirel'in önerisiyle Tercüman'a ait 6,5 milyon metrekaarelik bir arsa, asırı bir fiyatla İLKŞAN denen İlköğretim Sendikasına satılmıştır. "İLKŞAN Olayı" denen bu yolsuzluk medyada yer bulunca, Kemal İlicak bir tansiyon krizi geçirerek Ankara Hacettepe Hastanesi'ne kaldırıldı ve 9 Nisan 1993'te orada öldü.¹⁵¹

Tercüman Gazetesi de bir süre sonra kapanmak zorunda kalmıştır.

¹⁴⁸ **Basın Güncesi**, Ankara: Çağdas Gazeteciler Derneği Yayınları, No.9, Haziran, 1994, s.25.

¹⁴⁹ Oral Çalışlar, **12 Eylül ve Andiçlanan Gazetecilik**, Güncel Yayıncılık, Ocak, 2006, s.38.

¹⁵⁰ Topuz, s.293.

¹⁵¹ Topuz, s.293-294.

ILKSAN olayi, bir gazete patronuyla bir siyasi liderin arasindaki dostlugun ne derece ileri düzeyde oldugunun belgesi niteligindedir. Genel anlamda gazetecilik etigi bir siyasetçiyle bir gazetecinin bu derece yakin olmalarina izin vermemektedir. Ancak bu durum dostlugun ötesinde yasanmis bir hadisedir. AP yanlisi basinin en önde gelen gazetesi Tercüman, neredeyse Süleyman Demirel siyaset sahnesine çıktigi zamandan bu yana kendisini ve partilerini desteklemiştir. Birçok kimse bu olayi; Süleyman Demirel'in vefa borcunu ödemek amaciyla söz konusu ILKSAN olayinda aktif rol oynadigi, seklinde yorumlamaktadır. Dönemin Milli Egitim bakani Köksal Toptan olayi su sekilde anlatmaktadır;

“Tercüman Gazetesi'nin patronu Kemal Ilicak mali sorunlarla bogusuyordu. Ilicak'in Istanbul'da Ömerli Baraji yakininda büyük bir arsasi vardi ve bir türlü müsteri bulamamisti. Yakin dostu Süleyman Demirel'in Basbakan olmasi, onun için umut kapisi oldu. Ilkokul Öğretmenleri Yardimlasma Sandigi olarak kurulan ILKSAN arsayi satin alirsa, Kemal Ilicak büyük ölçüde maddi sikintidan kurtulacakti, konuyu Demirel'e açti. Devlet'in bütçesinden ILKSAN'a kullandirilmek üzere 50 milyar lira, Milli Egitim Bakanligi'na ayrildi.”¹⁵²

Söz konusu olayin basin tarafından yayimlanmasi üzerine Süleyman Demirel'e konuyla ilgili sorular sorulmustur. Soruya, Süleyman Demirel'in “Verdiysem ben verdim” seklindeki cevabi da tarihe geçmiştir.

Kemal Ilicak, 1960'li yillarin baslarinda Tercüman'a sahip olduktan sonra büyük islere girismistir. Tercüman Gazetecilik ve Matbaacilik Ortakligi'nin yani sıra, elektrik ve telekomünikasyon alaninda Mistas Mümessillik, Ihracat ve Ithalat Ortakligi'ni, Meriç Tekstil Ortakligi'ni, Tarimsan'i, Ter-Oto'yu, Tercüman Motorlu araçlari, Kervan Kitapçiligi, Termos Tercüman'i, Mesken Sarayi'ni, Martas'i, Mor-su Sanayi ürünlerini, Saba Kirlar Otomotivcilik'i ve Ansiklopedi Yayinlari'ni kurmustur. Tercüman Gazetesi o dönemlerde milliyetçi ve tutucu çizgisiyle de büyük baski sayisi saglamaktaydi.¹⁵³ Holding borçlarinin ve Kemal Ilicak'in ölümü üzerine sona erdi.

¹⁵² **Hürriyet**, 31 Ekim 2004.

¹⁵³ Topuz, ss.330–331.

İlicak'ın söz konusu holdinglesme girişimi, basın vasıtasıyla elde edilen sermayeye en iyi örneklerden biridir. Bir gazeteye sahip olmanın sağladığı bütün imkanlardan faydalanmak isteyen Kemal İlicak, gazetesi sayesinde elde ettiği çevresini kullanarak holdinglesme yoluna gitmiş ancak başarılı olamamıştır.

4.3.2. Türkiye Gazetesi ve AP

Türkiye Gazetesi ilk olarak “Hakikat” adıyla yayın hayatına başlamıştır. Hakikat'ın ilk sayısı 22 Nisan 1970 tarihinde yayımlanmıştır. Günlük Müstakil Gazete ibaresiyle çıkan gazetenin kurucusu Enver Ören'dir. Ören gazetesi kurulduğu yıllarda, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde asistanlık yaptığı için Hakikat'ın imtiyaz sahibi olarak gazetenin kurucu kadrosunda yer alan bir başka isim Mahmut Genç bulunmaktadır. Ören, daha sonra 1 Eylül 1972'de gazetenin imtiyaz sahibi olmuştur.

Tamamen anti-komünist ve adeta Adalet Partisi'nin yayın organı olduğu izlenimini verecek karakterde yayın yapan gazetenin İmtiyaz Sahibi Mahmut Genç, ilk gün yazdığı “ Hakikat Gazetesi Niçin Çikiyor ” başlıklı yazıda ülkede yaşanan, “ Tek Parti diktasi ” olarak nitelendirdiği CHP – İsmet İnönü dönemine atıfta bulunarak, Müslümanlara yapılan haksızlıklardan ve bozulmadan söz ediyor; “Allah-ü Teala'ya sonsuz şükürler olsun ki, Türk Milleti'ni böyle sözde demokrasiden, tek parti engizisyonundan kurtarıp, hakiki demokrasiye kavuşturdu. Milletın basına demokrasi ruhuyla yetismis, millet oyu ile seçilmis, milleti için çalışan evlatlarını getirdi. Hangi partiden olursa olsun bütün millet Adalet Partisi Hükümeti'nin uzun yıllarda yapılabilecek işleri birkaç senede basardığını, çeyrek asır içinde sahipsiz, boş bırakılmış ve sömürülmüş olan yurdumuzu kalkındırdığını, yollar, okullar, üniversiteler ve sanayi yaptığını görmektedir.”¹⁵⁴

O dönemde gazetenin yazar kadrosunda Yalçın Özer (Basyazar), İhsan Mumcu, Mehmet Genç, Hakkı Günes, Talat Tümer, Aydın Ünsal ve Gürbüz Azak... yer almışlardır.

¹⁵⁴ Saban Petek, “Siyasal ve Teknik Açısından Türkiye Gazetesi (1970 – 1990)” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi, 1992), s.7.

Daha yayın hayatına basladigi ilk gün siyasi konumunu açıkça ortaya koyan Hakikat Gazetesi, bu çizgisini bozmadan yayınlarına devam etmiş ve yayın politikasını bu doğrultuda sekillendirmistir.

Gazetenin mansetlerinde her gün bir bakanin demeci ya da hükümetle ilgili bir haber yer alirken, köşe yazarları da yazilariyla hükümete büyük destek vermişlerdir. Dini içeriğin de oldukça fazla yer aldığı gazetede, özellikle “Kandil” günlerini duyuran haberlere büyük yer vermiş, Adalet Partisi Hükümeti’ne bu kandil yazılarında bile pay düsmüştür. 17 Mayıs’ta “Kandilimiz Mübarek Olsun” başlıklı basyazıda; “AP Hükümeti’nin maneviyata da hürriyet vermesi pek tabidir ki, solun ve muhalefetin isine gelmeyecektir. Çünkü manen teçhiz edilmiş bir millet, hirsizlik ve haksizliga fırsat vermeyecektir. Bunu biliyorlar ve bundan korkuyorlar. Biz de AP’ye hayir dualari edip milletimizi refah, huzur ve hürriyete kavusturan bu hükümetin, haris muhalefetin bir oyununa gitmemesi için Cenab-i Allah’a niyazda bulunuyoruz.” denilmiştir.¹⁵⁵

Yukarıdaki yazılardan da anlaşıldığı gibi gazete, AP Hükümeti’ni kayıtsız sartsız, büyük bir heyecanla desteklemiştir. Gazetenin AP’ye verdiği destek öylesine aleni ve abartilidir ki, DP dönemi Vatan ve DP’nin resmi yayın organı olan Zafer Gazetesi’nde bile bu kadar asirilige rastlanmamıştır denilebilir.

Gazete sadece Süleyman Demirel’e destek vermemiş, 1972 yılındaki Nihat Erim Hükümeti’ni de desteklemiştir. 1972’de adı “Türkiye” olarak değişen gazete, çizgisini biraz degistirmiş, milliyetçi doneleri daha fazla içeren dini, ancak laik, demokrat ve anti-komünist bir kimliği benimsemiştir.

CHP’de bas gösteren İnönü – Ecevit anlaşmazlığında sürekli İnönü’den yana tavir alan gazete, bunu Atatürkçülük adına yapmış zira, İnönü’nün parti ve milletvekilliginden istifa etmesinden sonra yazılan haber ve yorumlarda; “CHP’de Atatürk’le ilgili bir şey kalmadı” denilerek, CHP’nin sosyalistlerin eline geçeceği savunulmuştur.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Petek, s.11.

¹⁵⁶ Petek, s.22.

1977 Milletvekili Genel Seçimleri öncesi Mayıs basından itibaren AP'ye verilen destek daha da artırılmıştır. "AP'nin Dine Hizmetleri" başlıklı yazı dizisi baslatılırken Süleyman Demirel'in seçim meydanlarında yaptığı konuşmaların tam metinleri yayımlanmış, bunu gazetede ardı ardına ve oldukça büyük yayımlanan AP seçim ilanları izlemiştir.¹⁵⁷

14 Ekim 1979 Milletvekili Genel Seçimleri'nden önce Türkiye Gazetesi ağırlıklı olarak AP ve MHP'nin yani sıra hemen hemen tüm sağ partilere sayfalarında yer vermiştir. Bu tabloya bakıldığında Türkiye Gazetesi'nin bir merkez sağ gazetesi olarak tanımlanmak amacıyla elinden geleni yaptığı görülmektedir. Ancak, Türkiye Gazetesi öteki gazeteler gibi tek bir sağ partisi seçerek, onun merkezileşmesi için çaba sarf etmiştir. Gazeteye göre, "merkez sağ" desteklemek tüm sağ desteklemek anlamına geliyordu. Bu sebeple kendisini AP'ye adamıştı. 1979 seçimlerinde de "Refah ve Saadete Giden Yolu Tekrar AP Açacak"¹⁵⁸ şeklinde mansetler atacak kadar ileri derecede AP'ye destek vermiştir.

Türkiye Gazetesi, ANAP kurulana kadar, Adalet Partisi'nin yerine kurulan Doğru Yol Partisi'ne desteğini sürdürmüştür. ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olmasından sonra partinin başına Mesut Yılmaz geçmiş, Türkiye Gazetesi de tekrar DYP'ye dönmüştür. Bu tarihten sonra, Türkiye Gazetesi Anavatan Partisi'ni bir kenara bırakıp, DYP'nin yeni genel başkanı Tansu Çiller'e destek vermiştir.

Gazetenin başyazarı Yalçın Özer ve Gürbüz Azak, kendi köşelerinde DYP ve Tansu Çiller'e, tıpkı AP ve Demirel'e verdikleri gibi destek vermişlerdir. Merkez sağ konumunu kaybetmek istemeyen Türkiye Gazetesi zaman zaman ANAP'a da sayfalarında yer ayırmış ancak DYP önceliğinden hiç vazgeçmemiştir. Türkiye Gazetesi'nin Çiller'e verdiği destek özellikle 24 Aralık 1995 seçimlerinde artmıştır. Türkiye Gazetesi'nin sayfalarında 24 Aralık seçimleri sonrasında da gösterilen tek adres DYP'dir denilebilir. Gazete DYP'yi desteklemek için, zamanında sayfaları kosulsuz olarak ayırdığı ANAP'ı bile karsısına almaktan çekinmemiştir. Türkiye Gazetesi'nin

¹⁵⁷ Petek, s.34.

¹⁵⁸ **Türkiye**, 03 Eylül 1979.

“ANAP Su Kaynatıyor”¹⁵⁹ gibi haberlerle devam eden DYP sempatisi uzun bir süre aksamadan devam etmiştir.

4.4. ANAP Dönemi Basın

1980 sonrası dönem gazetelerin kapatılma sıklığı ve gazetecilerin mesleklerinden men edilerek hapse düşmelerinin tedirginliğiyle birlikte gelen toplumsal içerikli mesajlar vermekten uzak, magazin haberleri pesinde kosan, halkın sözcülüğünü yapmaktan vazgeçmiş bir medya olgusunu ülke gündeminin tam ortasına getirip oturtmuştur. Basın bu dönemde özellikle askeri iktidar baskısı altında “magazinleşme” olgusunu yaşamış, dolayısıyla toplumsal muhalefetin basın yoluyla sesini duyurmasının önü kesilmiştir.¹⁶⁰

80 sonrası dönem için; basının, güncel ya da eğlenceli haberlere yönelerek, fikir gazeteciliğinden uzaklaşması, “Magazinleşme” dönemi denilebilir.¹⁶¹

Bu dönemde, Türk Basını’nda gazeteci kökenli olmayan çeşitli özel sektörlerden gelerek mesleğe dahil olan iş adamlarının hakimiyeti geçerlilik kazanmıştır. 1980’li yılların sonlarına doğru Kıbrıslı İdamcı Asil Nadir ile başlayan holdinglerin ve büyük sermayenin Türk Basını’nda yer alması olgusu, 1990’larda da giderek ağırlığını hissettirmede hız kazanmıştır. Bu gelişme aynı zamanda, basın alanına holding patronlarının girmesine ve ailelere ait basın kuruluşu geleneğinin de ortadan kalkmasına neden olmuştur. Oysa bundan yaklaşık 30 sene önce Türk Basın Dünyası’nda aile adları, büyük basın kuruluşlarıyla özdeşleşmiş durumdaydı. Sözgelimi, Simavi soyadı Hürriyet Gazetesi’ni, Karacan Milliyet’i, Nadi ise Cumhuriyet’i animsatırdı. Bu tarihten itibaren tüm dünya basının en büyük sorunlarından biri durumundaki tekelleşme olgusu, Türkiye’de de kendini göstermekte gecikmemiştir. Birden fazla yayın organına sahip olan ve gazeteyi bir fikir yayma aracı

¹⁵⁹ Türkiye, 04 Subat 1996.

¹⁶⁰ Suat Gezgin, “ Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basının Kısa Tarihsel Perspektifi ”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2004, Sayı 20, Bölüm.3, s.10.

¹⁶¹ **Basın Sözlüğü**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, 1998, s.86.

olarak değil de, yalnızca kar elde edebileceği ticari bir meta kabul eden patron profili, gazetesinin bir gazeteci mantığı yerine tüccar mantığıyla yönetilmesine yol açmıştır. Büyük sermayenin medyaya yatırım yapması bu alanın bir anlamda muhalefet görevini unutulması, diğer yandan da izleyici ve okuyucuyu “müşteri” gibi görmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁶²

1980 sonrası basının dönüşüm tarihi sanıldığı gibi 12 Eylül askeri müdahalesi değil, tüm ekonominin yeni şekillenmesinin kesin tarihi olan 24 Ocak’tır. O gün Milliyetçi Cephe hükümeti tarafından Basbakan Demirel, Basbakanlık Müstesari ve Devlet Planlama Teskilati Müstesar Vekili Turgut Özal’ın yönlendirmesiyle hazırlanan “istikrar kararları” açıklanmıştır. Böylece Türkiye ekonomisi, tek yönlü bir rayın üzerinden tam liberal bir yapıya yönelmiştir. Türk toplumunun ve basının bu değişikliği, tek bir günün eseri değildi. Büyük sermayenin egemenliği bir süreç içinde yavaş yavaş gelişmiş ve 24 Ocak 1980’de tamamlayıcı nokta konmuştur.¹⁶³

Turgut Özal döneminde basın sektörünün yaşadığı hızlı ve dengesiz büyümede, medyanın var olan gelir kaynaklarının yanı sıra, yeni gelir kaynakları eklenmiş olması da önemli bir etkidir. Medya ürünlerinin olusturulmasında da başka üretim faktörleri gibi, emek, hammadde, doğa ve sermaye gerekmektedir. Teknolojik gelişmenin basın sektörünün içine girmesi ve vazgeçilmez olması, teknolojiyi de bu üretim faktörleri içine katmıştır. Günümüzde gazeteler, teknolojiyi sonuna kadar zorlama, daha mükemmele ulaşma, ancak bir yandan da karlılık sınırları içinde kalmak sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır.¹⁶⁴

Söz konusu dönemde basın alanında yaşanan ekonomik ve teknolojik değişimler, iktidar ve basın alanında da yaşanmıştır.

“Turgut Özal dönemi medya – politika ilişkilerindeki yoğunlaşma maddeler halinde özetlenirse;

¹⁶² Suat Gezgin, 2004, s.11.

¹⁶³ Kologlu, s.86.

¹⁶⁴ Semra Atilgan, **Basın İşletmeciliği**, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s.20.

— Turgut Özal’ın gazetelerin önemli mevkilerinde bulunan gazetecilerle yakın ve sıcak bir ilişki kurması,

— Gazetecilere yönelik saldırı ve suikast girişimlerinin artması. Muammer Aksoy, Çetin Emeç, Turan Dursun, Bahriye Üçok, İzzet Keser, Musa Antler ve Ugur Mumcu’ya suikastlar ve birçoğunun failinin bulunamaması,

— 6 Mart 1986’da Muzir Yasası’nda yapılan düzenlemeyle gazetelere yönelik ağır yaptırımlara gidilmesi,

— 10 Mayıs ve 15 Aralık 1990’da çıkarılan Olaganüstü Hal Bölgeleri’nde basın özgürlüğünü ağır biçimde kısıtlayan kararnameler ve 11 Nisan 1991’de çıkartılan Terörle mücadele yasası,

— Birçok gazeteci hakkında açılan davalar ve istenen abartılı cezalarla, basın özgürlüğünün yani sıra düşünce özgürlüğünün de tamamen yok sayılması. Örneğin 1989 yılında 14 gazeteye 211 tazminat ve 183 ceza davası açılması,

— Uluslararası Basın Örgütü’nün 1988 yılında Turgut Özal’a gönderdiği, basın özgürlüğünün korunmasına yönelik uyarı mektubu,

— Çok sayıda gazeteye verilen yayın durdurma cezaları,¹⁶⁵

Basın kuruluşlarıyla çalışanları ve dolaylı olarak da haber alma hakkını kullanan, halkı etkileyen bu yasak ve baskılar, Turgut Özal döneminde devletin basını kontrol edebilmek için baskı uyguladığını kanıtlayan unsurlardır.”¹⁶⁶

Turgut Özal döneminde, basının dönüşümünün ardından yaşanan promosyon (özendirme) savaşları da en önemli detaylardan biridir. (1986 – 1999) Ticari kaygıların ön plana çıkması gazeteleri o derece de-politize etmiştir ki, gazetelerin yanında verilen promosyonun yanında içeriğin hiçbir önemi kalmamıştır. Gazeteler promosyonlarla

¹⁶⁵ Hifzi Topuz, **100 Soruda Baslangicindan Bugüne Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996, S.145.

¹⁶⁶ M.Sercan Tezcanoglu, “Son 20 Yılda (1980 – 2003) Ekonomik Değişimler ve Bu Değişimlerin Türk Yazılı Basınına Etkileri”, (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2004), s.40.

okuyucu kitlelerini büyük ölçüde arttırmıştır. Ancak söz konusu “okuyucu” olmaktan tamamen çıkıp “müsteri” kimliğine dönüşmüştür.

Promosyonların baskı sayılarına yansimasiyla ilk kez bir gazete 1 milyon tirajini asmıştır. Türkiye Gazetesi 1990 Aralık ayında 1 milyon 230 bin baskı sayısına ulaşmıştır. Arkasından deterjan vererek Sabah 2,5 milyon dis macunu vererek Hürriyet Gazetesi 5 milyon 142 bin baskı sayısına ulaşmıştır. Gazeteler arasındaki promosyon yarısının hirçinlasmasi ve mansetlere tasinmasi üzerine Sabah, Hürriyet, Milliyet, Tercüman ve Türkiye gazetelerinin temsilcileri bir araya gelerek 1 Eylül 1993 tarihinde kadar promosyon yapmama kararı almışlar ancak hiçbir gazete bu karara uymamıştır.¹⁶⁷

4.4.1. Türkiye Gazetesi ve ANAP

Türkiye Gazetesi 12 Eylül’le ülkenin basına gelen askeri yönetimden de destegini ve övgüsünü esirgememistir. Gazete tarafından askeri yönetime verilen destek hemen hemen AP’ye verilen destekle aynı hatta bazen daha da fazladır. AP zamanında Süleyman Demirel’in icraatlarına yer verilirken, bu dönemde de aynı şekilde Kenan Evren’e yer verilmiştir. “Devlet Baskani Kenan Evren Hatay’da Muhtesem Bir Vatandas Topluluguna Hitap Etti”¹⁶⁸

Bülent Ulusu Hükümeti de övgülerden payini alirken, hükümet üyelerinin içinde en fazla sivrilen Turgut Özal olmuştur. Bu destekte bası çeken Yalçın Özer, Turgut Özal ile ilgili yorumda şöyle demistir: “Sayin Turgut Özal 24 Ocak tedbirlerinin hem mimari hem de uygulayicisidir. Istikrar tedbirlerini Dünya Bankasi ve Uluslararası Para Fonu nezdinde savunarak ekonomistleri ikna eden ve bu yolla Türkiye’nin dis kredi ihtiyacini elde eden de Turgut Özal’in kendisidir. Ekonomiyle ilgili bir tahsilden gelmedigi halde, iktisadi meseleleri onun kadar iyi kavramis bir pratisyen hemen hemen yok gibidir.”¹⁶⁹

¹⁶⁷ Tezcanoglu, s.54.

¹⁶⁸ **Türkiye**, 19 Ocak 1981.

¹⁶⁹ Petek, s. 44.

1983 yılının ilk aylarında Türkiye Gazetesi'nin alisilagelmis yayın politikası bütün hiziyla devam ederken, Milli Güvenlik Kurulu'nun siyaset yasagini kaldirmasi ve Siyasi Partiler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle gazetenin partiler arasi tercihi de agir agir belirmektedir.¹⁷⁰

Genel seçimler öncesi gazetede, 1332 st/cm ANAP'ın seçim ilanı yayimlanirken, öteki partilerden hiç birinin ilanı yer almamis, ANAP'ın sahip olduğu bu ayrıcalık Enver Ören tarafından somut olarak ifadesini bulmus, Ören, 31 Ekim'de yazdığı yazıyla Türk Basını'nda ANAP'a açık destek veren ilk gazeteci olmuştur. Enver Ören, televizyonlarda canlı olarak yayimlanan, bütün siyasi parti liderlerinin katıldığı açık oturum sonrası yazdığı yazıda şöyle demistir: “Seçimi Turgut Özal'ın kazanma sansi fazla gözükmektedir. ANAP lideri canlı yayında, ondan da fazla basın toplantısında, en çok göz dolduran, en çok ümit veren, yazarlarla gazetelerin takdirini de alan ve mitingine en fazla ragbet gösterilen genel başkan olmuştur. Basın toplantısında soruları büyük bir ehliyetle, beklemeden, inandırıcı ve tatmin edici bir şekilde cevaplandırması, onun devlet işlerindeki vukufiyetini ortaya koymaktadır. Radyo ve televizyonda yapılan propaganda konuşmalarıyla kararsız reylerin (oyların) büyük nispette Anavatan'a akacagini tahmin ediyoruz. Yakından tanıdığımız Sayın Turgut Özal'ın milli kıymetlerimize bağlı partisi ile iktidar olduğunda, zamanla daha da piserek memleketimiz için faydalı icraatlar yapacagina, bürokrasiye çekidüzen verilecegine inanıyoruz.” Gazete sahibi Enver Ören'in yakından tanıdığı Turgut Özal'a, seçimden iktidar olarak çıkınca çok büyük destek verilmeye başlanmış ve bu destek devam etmiştir.¹⁷¹

Basta Enver Ören olmak üzere, gazetenin tüm yazarları ANAP'ı ve Turgut Özal'ı benimsemislerdir. Turgut Özal'ı elestiren basın organlarına da üstü kapalı şekilde cevap verilmiştir. Özal Hükümeti'ne verilen destek de AP Hükümeti'ne verilen destekten farksızdır. “Kanunlar Yıldırım Hizi ile Çıkarılıyor, Bu Sürate İs mi Dayanır”¹⁷²

¹⁷⁰ Petek, s. 48.

¹⁷¹ Petek, s.49.

¹⁷² **Türkiye**, 04 Subat 1984.

Turgut Özal’a verilen bu destek, Özal Cumhurbaskani olana kadar devam etmistir. Turgut Özal Cumhurbaskani olduktan sonra, DYP basta olmak üzere, siyasal arenada önde gelen sag partileri destekleyen gazete, kimi zaman da “sag”da birligi savunmustur.

Gazetenin yazar kadrosunda Rahim Er, Yilmaz Öztuna, Mehmet Soysal, Resul Izmirli, Ismail Yagci, Adnan Yaldiz, Ali Fuat Haksever yer almislardir.

Türkiye Gazetesi’ni öteki gazetelerden ayiran en büyük özellik dagitimda abone sisteminin kullanilmasidir. Abone sisteminden önce istedig i baski sayisi oranini yakalayamayan gazete, bu sistemle baski sayisini artirmistir. Elden dagitimin masrafl i olmasi sebebiyle, gazete dagiticilari sirket bünyesinde üretilen kitap, dergi, ev aletleri gibi birçok ürünü de pazarlamaya baslamislardir. Enver Ören’in Türkiye Gazetesi de Kemal Ilicak’in Tercüman’i gibi holdinglesme yoluna gitmistir. Basinla edinilen çevreden ticari alanda da faydalanilmaya çalisilmistir. Enver Ören, holdinglesme sürecini tamamlamis, haber ajansindan (IHA) televizyon kanalina (TGRT), otomotivden (Ihlas Motor), insaata (Ihlas Evleri) kadar birçok sektöre el atmistir.

4.4.2. Hürriyet, Sabah, Milliyet, Günaydin Gazeteleri ve ANAP

Turgut Özal ve ANAP dönemin Türk Basın Tarihi açisindan bir dönüm noktasidir. Bu dönemde birçok ulusal gazete holdinglesme yoluna gitmis basin yoluyla ticari isletmeler kurulmus ve gazeteler sosyal sorumluluk ilkesini bir kenara birakip ticari isletmelere dönmüslerdir.

Ayni dönemde hizla gelisen bir olgu da basin kuruluslarinin medyalasmasinin önünün açilmasidir. Medyalasan basin kuruluslari her geçen gün yeni sektörlere adım atmislardir. Pazarlama, dagitim ve reklam gibi tüketim kültürüyle dogrudan ilintili birçok sektör medya agirlikli holdinglerin portföyünde kendine yer bulmustur. Bunun en basit izahi basinin tüketimi körüklemek için bulunmaz bir ortam olmasidir. Kamuyu etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olan basin kuruluslarinin ayni zamanda satis gelirlerinden daha çok ilan gelirlerine bagli olmasi, bu iki unsur arasindaki iliskiyi

kuvvetlendiren bir olgudur. Özellikle ilan ve reklam gelirleri kullanılarak sermaye tarafından basın kuruluslari kolaylikla baski altinda tutulabilmektedir.¹⁷³ İlan gelirleri sadece sermayenin degil, devletin de basini kontrol altinda tutmasi açisindan çok önem tasimaktadır. Turgut Özal döneminde resmi ilanlar basini kontrol altinda tutmak için kullanilmistir.

Türkiye’de Turgut Özal döneminin ilan gelirleri açisindan asil karakteristigi ise kamu ilanlarinda yasanmistir. İktidarlar, tesvikler ve krediler disinda medyayi etkilemek için kamu ilanlarini da sikça kullanirlar. Holdinglesme asamasinda olan basin için kamu ilanlari Özal döneminde önemini korumustur. Seçimler ve bunun gibi dönemlerde yazili basina kamudan ve siyasi partilerden yogun bir ilan akimi yasanmistir. Bu dönemde kimi gazetelerin siyasal görüşleri nedeniyle kamu ilanlarinda ayricalikli ya da dislanmis oldugu görölmektedir. Örneğin muhalif bir gazete olan Tercüman politik nedenlerden dolayi kamu ilanlarindan dislanmistir.¹⁷⁴

Özal döneminde en fazla payi Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Türkiye gazeteleri kamu ilanlarinda ve devlet ilanlarindan en yüksek paylari alan gazetelerdir. Bu dönemde Hürriyet Gazetesi, Erol Simavi yönetimindedir. Erol Simavi 1970’li yillarda Türk Basini’ndaki ilk holding olan Hürriyet Holding’i kurmustur. Milliyet Gazetesi ise Aydın Dogan’a aittir ve holdinglesme hamlesinin henüz basindadir. Enver Ören yönetimindeki Türkiye Gazetesi’nin su anda bagli bulundugu İhlas Holding’in de temelleri bu dönemde atilmistir. Günaydin Gazetesi ise, Turgut Özal döneminde basinda yasanan en çarpici olayin baskahramani durumundadir.

Günaydin ilk olarak, 26 Kasim 1968 tarihinde Sedat Simavi’nin oğlu olan Haldun Simavi tarafından çıkartilmistir.¹⁷⁵ Günaydin Gazetesi Turgut Özal’a ve ANAP’a muhalif bir yayın organi olmus ve magazin agirlikli bir içeriğiyle dikkat çekmistir. 1989 yilinda, Günaydin Gazetesi’ne 14 Tazminat ve 5 ceza davasi açilmistir.¹⁷⁶ Gazete’nin çalışanlariyla anlasmazliga düşmesi sonucu gazete zor günler yasamistir. Çalışanlarinin ayrilmasina, gzetenin muhalif yayinlardan hosnut olmayan

¹⁷³ Tezcanoglu, s.54.

¹⁷⁴ Tezcanoglu, s.46.

¹⁷⁵ Topuz, “ İkinci Mahmut’tan Holdinglere, Türk Basın Tarihi” s.242.

¹⁷⁶ Topuz, s. 272.

Turgut Özal'ın gazeteye olan yaklasimi, Haldun Simavi'nin gazete yönetimini bırakmasına neden olmuştur. Günaydin Gazetesi Turgut Özal'ın tesvikiyle Asil Nadir'e satılmıştır.

Turgut Özal'ın davetiyle Türkiye'de basın sektörüne adım atan Asil Nadir, İngiltere'deki şirketi Polly Peck'in finansmanı ile Veb Ofset'ten Tan ve Günaydin gazeteleriyle Mehmet Ali Yılmaz'ın sahibi olduğu Günes Gazetesi'ni satın almıştır.¹⁷⁷ Böylelikle Turgut Özal'a muhalif olan bir gazete, Özal'ın yakından tanıdığı Asil Nadir'e satılmıştır. Bu olay Özal dönemi basın ve hükümet ilişkisi açısından önemli bir gelişmedir.

Özal döneminde basın sektörüne yapılan teşvikler, teknolojik gelişim açısından sektöre faydalı olmuştur. Ancak teşvik verilirken, teşvik esnekliklerinin, verimliliğinin ve önceliğinin belirlenmesine yeterince dikkat edilip edilmediği tartışılır bir durumdur. Zaten ekonomik açıdan güçlü olan Hürriyet, Milliyet, Sabah gibi gazetelere yatırım kredisi verilmesi, bu gazetelerin var olandan daha güçlü olmasına yol açmıştır. Türkiye'de neredeyse bütün basın kuruluşları teşvik almışlardır. Ancak bu teşviklerin dağıtımında oranlı olunmaması, zaten basın sektöründe oluşmuş olan oligopol (takim tekeli) piyasayı iyice körüklemiştir. Ayrıca teşviklerin gizli yapılması birtakım soru işaretlerini de ortaya çıkarmıştır. Medya siyaset ilişkisi yeniden sorgulanmış ve medyanın tarafsızlığına gölge düşmüştür. Devlet tarafından verilen bu teşvikler, Türkiye'de gazeteler arasında tartışma yaşanmasına sebep olmuştur. Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri aldıkları fon kaynaklı kredileri açıklamak durumunda kalmışlardır. Bu dönemde Zaman gazetesi ve Türkiye Gazetesi'nin de (İhlas Gazetecilik) yüklü miktarda teşvik aldıkları görülmektedir.¹⁷⁸

4.5. AK Parti Dönemi Basın

Son yirmi yıllık sürece bakıldığında ülkede pek çok şeyin değişikliğe uğradığı rahatlıkla görülmektedir. Bu süreçte gerek ulusal gerekse uluslararası konjonktürde

¹⁷⁷ Tezcanoglu, s.62.

¹⁷⁸ Tezcanoglu, s.80.

degisen ekonomik yapı ve toplumsal yaşam aynı zamanda basının da degisimini tetiklemiştir.¹⁷⁹

Özellikle 1980’lerden sonra ulusal medyadan küresel medyaya doğru hızlı bir geçiş yaşanmakta. 1980’lerin ekonomik, sosyal, hukuki ve teknolojik degisimleri medya sektöründe, muazzam degisimlere yol açmıştır. Medyanın ulusal birliği destekleme, kolektif yasami tesvik etme rolleri yerini ticari kaygılara bırakmış durumdadır. Kamu yararını gözetken düzenlemeler de yerlerini ekonomik kaygıların doğurduğu yeni oluşumlara devretmişlerdir. Yani medya günümüzde, bir ulusal topluluğun vatandaşlarına değil bir tüketim piyasasının üyelerine hizmet etmektedir. Bununla birlikte bu tüketim toplumunu oluşturan medyanın ta kendisidir. Kamu hizmeti döneminin siyasi ve sosyal kaygılar, medya sanayileri için endişe edilecek duruma gelmişlerdir. Yeni medya düzeninde ulusal bütünlük artık bir ticari engel haline dönüşmüştür. Günümüz medyası artık sadece kar ve rekabet endişesiyle yayın yapmaktadır. Medya da sürekli genişlemeci bir eğilim içerisine girmiştir. Medya sanayisi için en önemli olan mevcut ürünü en geniş tüketici kitlesine ulaştırmaktır. Ulusal toplulukların eski sınırlarının yıkılmasına sebep olan medya kitleleri küresel eğilimlere tesvik için yeni yollar aramaya başlamıştır. Sınır ötesi yayın politikaları medyanın hedef kitlesini belirsiz hale getirirken, içeriklerini bir o kadar kimliksizleştirmiştir.

Sunu da belirtmek gerekir ki, yeni medya düzeninin oluşum süreci AK Parti döneminde yaşanan bir gelişme değildir, ancak liberal eğilimli bir hükümetin iktidarda olması medya holdinglerinin alacakları devlet ihaleleri ya da girecekleri özelleştirme ihaleleri açısından çok büyük önem taşımaktadır.

4.5.1. Medya Grupları ve AK Parti

AK Parti’nin iktidara geleceğinin anlaşılmayla Türkiye’deki büyük medya holdingleri, yayınlarını daha temkinli bir şekilde yapmaya başlamışlardır. 21.yüzyılın

¹⁷⁹ Gezin, s.10.

baslamasiyla Türkiye’deki büyük sermaye kuruluşlarına ait olan basın organlarının siyasi çizgilerini tam anlamıyla desifre edemedikleri bir dönem ortaya çıkmıştır. Ticari kaygıların siyasi çizgilerden daha önemli bir hale geldiği son yıllarda, basın organlarının siyasi kimlikleri her türlü ideolojiler üstü bir konuma geçmiştir. Artık holding basınında bir gazetenin tam anlamıyla iktidar partisine muhalefet etmesi, neredeyse imkansız hale gelmiştir. Ancak, çok büyük ticari beklentileri olamayan ve ne olursa olsun siyasi çizgisini koruyan gazetelerin varlığı da basında çok sesliliğin yok olmamasının sebebidir. Türkiye’deki, holdinglere ait gazetelerin yayın politikalarının dengeli olmasının en önemli sebebi de gazeteler içerisindeki çok seslilik olmuştur. Bu duruma güncel bir örnek vermek gerekirse; Hürriyet gazetesi yazarlarından Emin Çölasan’ın AK Parti iktidarına muhalif bir kişi ve sol görüşlü olduğu herkes tarafından kabul edilmiş bir gerçek. Öte yandan son zamanlarda Hürriyet Gazetesi’nde yazarlığa başlayan Ahmet Hakan’ın AK Parti hükümetine sıcak baktığı ve sağ görüşlü olduğu da herkes tarafından bilinen bir gerçek. Bu tabloya bakıldığında gazetenin içerisinde karşı görüşlü yazarlarla bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır.

3 Kasım seçimlerinin sonuçlanmasının ardından gazetelerde yer alan başlıklar AK Parti hükümetine basının tutumunu açıkça ortaya koymaktadır;

CUMHURİYET : “ Demokrasiye baraj ” – “25 milyonun iradesi Meclis’e yansımadi.”

HÜRRİYET : “ Sosyal patlama sandıkta oldu ” – “ 6 güvence: AKP lideri Tayyip Erdoğan, vatandaşın aklındaki soruları güvenceler vererek yanıtladı”

MILLİYET : “ AKP tek basına iktidar ” – “ Kırmızı kart: Halk, seçimde yeni yüzler aradığını ortaya koydu. 99’da Meclis’e soktuğu DSP, ANAP, MHP, DYP ve SP’yi sandığa gömdü. % 45 oy Meclis’e yansımadi.”

RADİKAL : “ Seçmen ağır konuştu ” – “ Dakika bir kriz bir: Türkiye, “siyasal istikrar”ın ana koşulları arasındaki “tek basına iktidar”a kavuştu, ama oyların % 46,4’i Meclis dışında. Krizin adı mesruiyet. “

SABAH : “ Anadolu İhtilâli ” - “ Büyük temizlik (Sandıkta silinen parti başkanlarından bahsediliyor) “

POSTA : “ Yüzde 46 oy çöpe ” - “ Halkın tokadı (Sandıkta silinen parti başkanlarından bahsediliyor) “

STAR : “ İktidar belli, Basbakan meçhul ”

SOK : “ Tek basına is basına ”

TAKVİM : “ Sivil darbe ”

TÜRKİYE : “ Koalisyonlara son - AK Parti tek basına iktidar ” – “ Vatandaş duruma el koydu ve Türkiye 15 yıl sonra istikrari yakaladı ”

VAKİT : “ Tek basına ”

VATAN : “ Sandıktan öfke çıktı ”

YENİ SAFAK : “ Milletın zaferi ”

ZAMAN : “ AK Parti tek basına iktidar ”

AKSAM : “ Tek basına ” – “Siyasetin Titanikleri (Sandıkta silinen parti başkanlarından bahsediliyor)”

DAMGA : “ Hayırlı olsun ”

DÜNYA : “ AK Parti ve CHP ”

GÖZCÜ : “ AKP büyük vaatlerle iktidara geldi: Haydi görelim ” – “ İssizlik ve yoksulluk sandıkta patladı ”

FINANSAL FORUM : “ Halkın ağır intikamı ”

MİLLİ GAZETE :” Öfke patladı ”

Bugün sektörde birkaç medya grubunun hakimiyet mücadelesi verdikleri söylenebilir. Bunlar; Aydın Dogan ve ailesi tarafından kontrol edilen Dogan Medya Grubu, Mehmet Emin Karamehmet ve ailesinin kontrolündeki Çukurova Medya Grubu, Turgay Ciner'in Dinç Bilgin'den devraldığı Sabah (Merkez) Grubu gibi gruplar bu listenin en basında gelen kuruluşlardır.

4.5.1.1. Dogan Grubu

“Basın Sektörünün Gazeteci Ailelerden Kopusu ve Dogan Grubunun Yükseliş Süreci 1980 öncesinde gazetecilik kökenli ailelerin kontrol ettikleri büyük basın gruplarının egemen olduğu üretim ve dağıtım piyasası, 80 sonrasında gazetecilikle hiçbir ilgisi bulunmayan ticaret ve sanayi burjuvazisinin kontrolüne girmeye başlamıştır. Piyasanın en eskisi, 1979 yılında Milliyet gazetesini ve bağlı kuruluşları Ercüment Karacan'dan satın alan ve 50'li yıllarda ticaret hayatına atılmış bulunan Aydın Dogan'dır. Aydın Dogan 90'ların başında Dogus Grubu ile ortak kurduğu D TV (daha sonra Kanal D) ile televizyon yayıncılığına da girmiştir. Medya piyasasında yabancı sermayeyle çeşitli ortaklıkları olan Dogan Grubuna ait;

“8 adet gazete, (Milliyet, Hürriyet, Radikal, Posta, Gözcü, Fanatik, Turkish Daily News, Finansal Forum)

3 ulusal, 1 uluslararası ve 2 kablo TV kanalı

Uluslararası ortaklıklar: AOL-Time Warner, the Universal Music Group, Burda GmbH, Egmont Publications ¹⁸⁰

1 adet haber ajansı, (DHA)

1 adet gazete ve dergi dağıtım şirketi, (Yay-Sat)

1 adet internet portalı, (e-kolay)

¹⁸⁰ <http://www.doganholding.com.tr/sektor/index.asp> (15 Nisan 2006)

10’larca dergi (Hafta Sonu, Tempo, Ekonomist, Dogan-Burda-Rizzoli, DBR) bulunmaktadır.” Dogan Medya Grubuna bagli gazeteler, Türk yazili basinin yaklasik %43’ünü kapsamaktadır¹⁸¹

Dogan ailesinin fertleri, özellikle medya grubuna bagli sirketlerin üst düzey yönetimindedirler. Dogan Grubunun medya disinda da enerji, petrol dagitim, ticaret (kagit ve diger medya üretim girdileri dahil), pek çok yatirimi bulunmaktadır.¹⁸²

Dogan Grubuna bagli gazetelerin 3 Kasim seçimleri öncesinde belirgin bir siyasi partiye destek verdigi söylenemez, gruba bagli gazeteler dengeli bir yayın politikasi izlemek için çaba sarf etmislerdir. Ancak, söz konusu gazetelerde seçimlerle ilgili yayimlanan haberlerin içeriklerini genelde CHP ve AK Parti’nin doldurduğu söylenebilir. Seçim öncesi yapılan kamuoyu yoklamalarında en çok oy oraninin CHP’nin ve AK Parti’nin alacağı ortaya çıkmisti. Özellikle, gruba ait; Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde göze çarpan bu temkinli yaklasim, Radikal Gazetesi’nde görülmemektedir. Radikal Gazetesi seçimlerden önce CHP’ye daha yakın bir görüntü sergiliyordu. (Yapılan gözlem köşe yazarlarının, fikir yazılarını içermemektedir.)

Seçimler sonuçlanıp, hükümet kurulunca, Dogan grubuna bagli gazetelerin dengeli yayınlarında çok büyük sapmalara rastlanmamıştır. Dogan grubu gazetelerinde hükümet aleyhine söylemlere pek rastlanmamaktadır. Ancak Medya Grubu için; barındırdığı geniş ve farklı görüşlere sahip köşe yazarlarının yorumlarına da gereken özgürlüğü tanımıştır denebilir.

Büyük medya gruplarının, ekonomik kaygılar üzerine kurulu bir sisteme sahip oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Söz konusu gerçek isiginda büyük medya gruplarının ekonomik istikrarlarını olumlu yönde devam ettirebilmeleri de mevcut iktidarla olan ilişkilerinin olumluluğuna bağlıdır. Bu sebeple medya gruplarının, uzun süreceği düşünülen iktidarlara ters düşmesi Türkiye’de ve dünyada pek alisilagelmis bir durum değildir.

¹⁸¹ Topuz, s.337.

¹⁸² Adaklı Gülseren, “Türk Basınından Türk Medyasına Hakim Medya Gruplarının Kısa Tarihi ” www.barikat-lar.de/gorusler/medya20.htm (11 Mart 2005).

4.5.1.2. Ciner Grubu

“Bilgin Ailesi tarafından kurulan medya grubu, (Sabah Grubu) 2000'lerin basına kadar Türk basınının gazetecilik kökenli patrona sahip tek üyesidir ve son dönemde bu özelliğini bir prestij unsuru olarak kullanmaya çaba göstermiştir. 2000 yılında, özelleştirme ihalesiyle satın aldığı Etibank'ın içinin boşaltılması nedeniyle cezaevine giren ve sahibi olduğu basın imparatorluğunun kontrolünü Mehmet Emin Karamehmet ile Turgay Ciner'e terk etmek durumunda kalan Dinç Bilgin, gazeteci bir ailenin çocuğudur. Babası Sevkett Bilgin (1894–1978), Türk-Yunan mübadelesi sırasında Selanik'ten İzmir'e annesi ve bes kız kardeşiyle birlikte göç ederek 6 Eylül 1924'ten itibaren, Yeni Asir Gazetesini Türkiye'de yayımlamaya başlamıştır.”¹⁸³

60'li yıllarda gazetenin yönetimini üstlenen Dinç Bilgin, Türkiye'nin en çok satan gazetelerinden birine dönüşecek olan Sabah Gazetesini 22 Nisan 1985'te yayımlamaya başlamış ve Ercan Arikli ile kurduğu 1 Numara Yayıncılık ile kısa zamanda piyasanın en büyük oyuncularından biri haline gelmiştir.

1990 yılında ileri teknoloji ürünü donanımıyla, gösterişli biçimde İkitelli'ye taşınan Bilgin Grubu (Medigrup), Sabah dışında kapasite kullanımını artıran Bugün, Yeni Yüzyıl, Fotomaç, Sabah Yıldızı gibi başka gazetelerle birlikte bir yığın derginin de basıldığı mekan olmuştur. Dergiciliğin yanısıra dönemin yükselen piyasası olan televizyon yayıncılığı işine de giren Sabah Grubu, 12 Temmuz 1993 tarihinde ATV ile önce deneme, Eylül ayında da tam gün yayına başlamıştır. 2000 yılı Sabah Grubunun sahibi Dinç Bilgin ve ailesi için büyük bir sarsıntı ve yıkım dönemi olmuştur. Grubun finans motoru olan Etibank'a devlet tarafından el konulmuş, hatta Etibank'la ilgili olarak hakkında açılan dava nedeniyle Dinç Bilgin cezaevine girmiştir.

Sabah Grubunun çoğunluk hisseleri, 20 Ekim 2000 tarihinde Park Holding'in sahibi Turgay Ciner'e devredilmiş ve böylece Ciner; Sabah Yayıncılık, Birleşik Basın

¹⁸³ Adaklı, a.g.m.

Dagitim (BBD), ATV, 1 Numara Yayıncılık ve Sabah Pazarlama'yi bünyesinde barındıran Medya Holding Yönetim Kurulu'na girmiştir.

“Grubun finans motoru olan Etibank'a devlet tarafından el konulmuş, hatta Etibank'la ilgili olarak hakkında açılan dava nedeniyle Dinç Bilgin cezaevine girmiştir. Sabah Grubunun çoğunluk hisseleri, 20 Ekim 2000 tarihinde Park Holding'in sahibi Turgay Ciner'e devredilmiş ve böylece Ciner; Sabah Yayıncılık, Birleşik Basın Dagitim (BBD), ATV, 1 Numara Yayıncılık ve Sabah Pazarlama'yi bünyesinde barındıran Medya Holding Yönetim Kurulu'na girmiştir.¹⁸⁴

Temelleri 7 Mart 1978 tarihinde atılan ve Aralık 2004 tarihine kadar Park Grubu adıyla bilinen Ciner Grubu; ticari faaliyetlerine oto yedek parça üretim, satış ve ithal işleriyle başlamıştır. Grup, 1980'li yılların ikinci yarısında yurtiçi ve yurtdışı zirai motor ve yedek parça üretim projeleri, anahtar teslimi entegre tesis taahhütleri ve tekstil sanayi tesislerinin kurulması ve işletilmesi projeleriyle çalışma alanını genişletmiştir.¹⁸⁵ Grubun medya organlarına son olarak yeni bir ulusal televizyon kanalı olan Kanal 1 eklenmiştir.

Sabah Gazetesi ve Ciner Grubu'nun Ak Parti ile ilişkileri de yukarıda belirtildiği gibi ilimli bir düzeydedir. AK Parti Hükümeti ile bir basın organı arasındaki ilişkinin çözümlemesini yapmak için çok pratik bir yöntem vardır. AK Parti'nin genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan partisinin isminin “AK Parti” olduğunu ve partisinin “AKP” olarak adlandırılmasından hoşlanmadığını her fırsatta dile getirmiş, tüzüklerinde partinin resmi adının AK Parti olduğunu vurgulamıştır. Bir gazete eğer söz konusu partiyle ilgili haberlerde “AKP” ibaresini kullanıyorsa bu onun partiye pek sıcak bakmadığının isareti olabilir. Partiyi “AK Parti” olarak adlandıran gazetelerin ise partiye muhalif olmadıkları söylenebilirken, bu durum onların partiyi destekleyen gazeteler arasında yer alacağı anlamına gelmez. Bütün bunların ışığında Ciner Grubuna bağlı olan medya organlarında “AK Parti” ismi sıkça yer almaktadır.

¹⁸⁴ Adaklı, a.g.m.

¹⁸⁵ <http://www.parkgroup.com.tr/tr/grdes.htm> (22 Mayıs 2006).

4.5.1.3. Çukurova Grubu

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devletle içli dışlı olmuş güneyli büyük toprak sahiplerinden Karamahmet Ailesi, Dogan Grubu ile birlikte piyasayı paylaşmaya çalışan Çukurova Medya Grubu ile varlık göstermeye çalışmaktadır. 1888 tarihinden itibaren Tarsus ve Adana'da çiftçilikle başlayıp girişimlerini tekstille sürdüren (Hafiz Mehmet ve Hasan) Karamahmet ailesinin, (Sadık) Eliyesil Ailesi ile birlikte gerçekleştirdiği ortaklık, 1942 yılında 2 milyon sermayeyle kurulan Çukurova Sanayi İşletmeleri AS'ye dönüşmüştür.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren devletle sıkı ilişkiler geliştiren grup, 1940'li yıllarda Caterpillar iş makinelerinin Türkiye dağıtıcılığını almış olan Çukurova Grubu, bölgede karayolu ve baraj gibi büyük altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde tekel konumuna ulaşmıştır. 1972 yılında holdingleşen grup, Adana'dan İstanbul'a yerleştikten sonra asıl atılımını 1980'lerde finans sektöründeki girişimleriyle gerçekleştirmiştir.

1980'lerde Hafiz Mehmet Emin Bey'in torunu Mehmet Emin Karamahmet'in hakimiyetine geçmiş olan Çukurova Holding, Türkiye'nin en büyük bankalarından biri olan Yapi Kredi ile birlikte yurtiçinde ve yurtdışında 150'yi aşkın şirketle sanayi, ticaret, turizm, inşaat, ulaşım, gemicilik, medya, bankacılık, sermaye piyasaları, sigortacılık, diğer finansal hizmetler, iletişim ve bilgi teknolojilerinde faaliyet göstermektedir.¹⁸⁶

“Dogan Medya Grubundan transfer edilen Gazeteci Tuncay Özkan tarafından yönetilen Çukurova Medya Grubu bünyesinde Aksam, Günes ve Tercüman gazeteleri ile Alem, Platin gibi dergiler; Show TV, SkyTürk televizyonları,¹⁸⁷ Alem FM adıyla bir radyo istasyonu bulunmaktadır. Çukurova Grubunun medya alanındaki önemli yatırımlarından birisi, Digitürk markasıyla hizmet veren dijital platformdur.¹⁸⁸

Aksam Gazetesi'nin bağlı olduğu Çukurova grubu da öteki medya grupları gibi ticari kaygılara sahiptir. Ancak Aksam Gazetesi'nin Çukurova bünyesinde de “devletçi -

¹⁸⁶ Adaklı, a.g.m.

¹⁸⁷ Topuz, s.341.

¹⁸⁸ Adaklı, a.g.m.

seçkin” çizgisini korumustur. “Sol” görüşe yakın olan gazete AK Parti’yi çok sert bir şekilde elestirmese de bu partiye sıcak bakmadığını, onu hem AKP şeklinde ifade ederek hem de içeriklerinde ortaya koymuştur. AK Parti hükümetini desteklemeyen gazete CHP’ye de sıcak bakmamıştır.

Gazete, “ Alevi’lerden CHP’ye oy yok ” (Manset) başlığı altında, “CHP Cem Vakfı Baskanı İzzettin Doğan, seçim bildirgesinde Alevilere yer ayırmayan CHP için 'Oy vermeyin' çağrısı yaptı. Yeni adres DSP ve DYP. Partilerin pesinden kostuğu Alevi oyları için büyük sürpriz. 630 dernekten oluşan İzleme Komitesi, Alevi taleplerine yer vermediği gerekçesiyle seçimde CHP'yi desteklememe kararı aldı.”¹⁸⁹ Şeklinde bir haberler yayımlayarak, CHP yanlısı olmadığını da ortaya koymaya çalışmıştır.

Seçimlerden önce gazete, sık sık, öteki siyasi partilerin AK Parti’ye yönelik eleştirilerine yer vermiştir; “ Erdoğan uzay liginde” “Tansu Çiller, 'Ben süper ligde, o ikinci ligde' diyen AKP Lideri'ne yüklendi. Erdoğan'ın süper ligde değil uzay liginde olduğunu ileri süren DYP Lideri, halkı 'maceraya girmeyin' diye uyardı.”¹⁹⁰

Gazetede 3 Kasım sonrası rastlanan başlıklar da onun siyasi arenanın sağ tarafında olmadığını ortaya koymuştur. Seçim sonrası kullanılan başlıklar;

“ Seçmenler de sasirdi ”

“ Milli irade yansimadi ”

“ En büyük parti çöpte ” (Seçime katılmayan seçmenlerin kullanılamayan oyları kastediliyor)¹⁹¹ şeklindedir.

4.5.1.4. Uzan Grubu

Uzanlar ,(Uzan Grubu) 1950'li yıllarda Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçen bir ailedir. Türkiye'ye geldikten sonra ilk olarak Adapazarı'na, 1960'li yıllarda ise İstanbul'a

¹⁸⁹ **Aksam**, 26 Ekim 2002.

¹⁹⁰ **Aksam**, 28 Ekim 2002.

¹⁹¹ **Aksam**, 11 Nisan 2002.

yerlesen aile; "Yapi ve Ticaret" adında bir şirket kurarak inşaat işine girmiştir. Ailenin reisi Kemal Uzan'ın adı ilk kez, kamu ihalelerinde yaptığı yolsuzluklar nedeniyle gazete sütunlarına yansımıştır. Baba Uzan, devletten aldığı İzmir-Halkapınar Spor Tesisleri ihalesi örneğinde olduğu gibi Türkiye'nin yanı sıra, Suudi Arabistan ve Libya gibi ülkelerde yaptığı müteahhitlik işlerinde de yolsuzluk iddialarıyla anılmıştır.¹⁹²

Uzan ailesinin basın sektöründeki ilk girişimleri, 1964 yılında satın aldıkları Yeni İstanbul Gazetesi'dir. Yeni İstanbul gazetesi için Türk basın sektöründeki ilk yüksek ücretli transferleri gerçekleştiren Kemal Uzan, tirajı hileli bir promosyon kampanyasıyla yükseltmeyi başarmış, ancak bir süre sonra başarı grafiği düşen gazeteyi elden çıkarmak durumunda kalmıştır. Uzanlar; Yeni İstanbul'un ardından o dönemin en güçlü yayıncı örgütü olan Bates'e, daha sonra da Cumhuriyet, Milliyet, Günaydın ve Sabah'ın esit hisseleri bulunan Gameda'ya ortak olmuşlardır. Uzanlar Star TV'den uzun bir süre sonra Star Gazetesini çıkarmışlar ve kendi dağıtım örgütlerini kurmuşlardır. Bütün güçlülere karşın Star 358 bin tirajıyla Türkiye'nin en çok satan 3. Gazetesi konumuna gelmiştir. 2002'de günlük yayın yapan Damga gazetesi yayımlanmış ve onun da baskı sayısı 40 binle Cumhuriyet ve Radikale yaklaşılmıştır.¹⁹³

Uzan Ailesinin medya sektöründeki bir başka girişi, Sevkett Rado'nun sahibi olduğu Ses ve Hayat dergilerini 1978'de matbaasıyla birlikte satın almalarıdır. Uzanlar, Ağustos 1992'de Asil Nadir'den aldıkları İkitelli'deki 12 bin metrekarelik arazide kurulu Medya Print'le basım alanındaki girişimlerini sürdürmüştür.

Kuşkusuz Uzan ailesinin "medya" alanındaki en dikkate değer girişi, Özal ailesinin desteğiyle 1989 Ağustos'unda kurdukları Magic Box Şirketi ve onun bir uzantısı olarak Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı Star 1'in 1990 Ekim'inde yayına başlamasıdır. Türkiye'de bir medya endüstrisinin kurulmasında Star 1'in yayına başlaması, simgesel anlamda bir dönüm noktası olarak da değerlendirilebilir. Uzan Grubunun lisans sahibi olduğu toplam 6 televizyon kanalı (Star, Star 2, Star 4, Star 5, Star 6, Star 7) bulunmaktadır. Bu kanalların her biri için RTÜK'e ayrı bir şirket adıyla kayıt yaptırılmıştır, ancak adreslerin tamamı aynıdır.

¹⁹² Adaklı, a.g.m.

¹⁹³ Topuz, s.344.

Uzan Grubu, Türkiye'de son dönemde özel olarak futbol sektörüyle de ilgilenmiştir. Uzun süre İstanbulspor ve Adanaspor'un yönetimini üstlenen Uzanlar, Mayıs 1999'da, Türkiye 1. Futbol Ligi maçlarının yayın hakkını 120 milyon 500 bin dolar karşılığında iki yıl için satın almıştır. Ocak 2001'e kadar sifreli kanal Tele on üzerinden maç yayını yapan grubun sözleşmesi, ödemeleri geciktirdiği için feshedilmiştir.

“Uzanlar, kablolu televizyon hizmetlerinin özelleştirilmesinde de piyasada söz sahibi olmuştur. Rumeli Holding AS bünyesinde yapılandırılmış olan Aktif Kablo TV Teknik Hizmetleri Sanayii ve Ticaret AS 1997'de kurulmuştur. Aktif Kablo ile Uzanlar, İstanbul 2.Bölge (Avrupa yakası, Haliç'in batısında kalan tüm alan), Ankara 3.Bölge (Ankara-İstanbul Demiryolunun kuzeyinde kalan tüm alan), Adana ve Konya'nın tamamında kablolu TV sebekesini işletme hakkını devralmışlardır. Grup son dönemde yeni ekonominin motoru olarak görülen İnternet yayıncılığında da söz sahibi olmaya çalışmaktadır.”¹⁹⁴

Uzan ailesinin Türk siyasi tarihine ilginç vakalardan biri olarak kaydedilen girişimleri, 6 Kasım 2002 seçimlerine katılma hakkı kazanmak amacıyla Yeniden Doguş Partisi'nin hukuki altyapısını kullanarak kurdukları Genç Parti'dir. Genç Parti, IMF karsiti söylemi ve ünlü reklamcı Ali Taran tarafından hazırlanan büyük reklam kampanyasıyla katıldığı seçimlerde % 7 gibi önemli bir oy yüzdesine ulaşmıştır. The Economist dergisi, Uzanların siyaset sahnesinde yer almalarıyla birlikte "Türkiye'nin Berlusconi'si" adını taktığı Cem Uzan'a sayfalarında yer vermiştir (6 Mart 2003).

Uzanlar'ın "önlenemez" yükselişi, AKP Hükümeti'nin 2003 ortalarında gerçekleştirdiği ciddi bir müdahaleyle engellenmiştir. ÇEAS ve Kepez'le ilgili imtiyaz sözleşmelerinin iptalini gündeme getiren çeşitli ceza davaları sürerken 12 Haziran 2003 tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından Çukurova Elektrik ve Kepez Elektrik'in imtiyaz sözleşmelerinin "şirketlerin sözleşme hükümlerini sürekli ihlal etmeleri neticesinde oluşan 'şirket kusuru' nedeniyle" iptal edildiğini açıklamıştır.”¹⁹⁵

¹⁹⁴ Adaklı, a.g.m.

¹⁹⁵ Adaklı, a.g.m.

AKP Genel Baskani ve Basbakan Recep Tayyip Erdogan'in bir süre önce partisinin en yakin rakibinin Genç Parti oldugunu belirtmesi, Cem Uzan tarafından sirketlerine el konulma gerekçesi olarak yorumlanmistir. Çukurova ve Kepez'e el konulmasinin ardindan Uzan Grubuyla ilgili bir dizi devlet müdahalesi gerçekleştirilmiştir. En karli yatırım alanlari olan elektrik sirketlerinden sonra grubun finans ayagina da müdahale edilerek İmar Bankasi'nin mevduat kabul etme ve bankacilik islemleri yapma izni BDDK tarafından kaldırılmış, bankanın yönetim ve denetimi TMSF'ye intikal etmiştir. Bu operasyonla es zamanli olarak RTÜK, Uzan Grubu'na ait olan Star TV, Kanal 6, Star 6, Star 8 (Futgol) ve Star Max'a (Kral TV) birer ay süreyle yayın durdurma cezası vermiştir. 2004 yilinin ikinci ayında Tasarruf Mevduati Sigorta Fonu (TMSF), yeni çıkarılan Bankacilik Yasasi'na dayanarak Uzan Grubu'na ait 219 sirketin yönetimine el koydu. TMSF ile Cem Uzan arasında yasanan görüşmeler anlaşılmazlıkla sonuçlanırken Uzan ailesinin İmar Bankasi ile ilgili davaları devam etti. Uzan Grubu'na ait mallar ise ihale yoluyla satısa çıkarıldı.¹⁹⁶

TMSF tarafından el konulan kuruluslardan ve Uzan Gurubu'nun en önemli medya organlarından biri olan Star TV, TMSF tarafından yapılan ihaleyle 26 Eylül 2005 tarihinde Dogan Medya Gurubu'na satıldı.

Ihaleyle satısa çıkan kuruluslardan bir digeri olan Star Gazetesi, Tasarruf Mevduati Sigorta Fonu (TMSF) tarafından 8 milyon dolarla en yüksek teklifi veren KKTC'li isadami Ali Özmen Safa'ya ihale edildi. Star gazetesi, 21 Mart 2006 tarihinde yeni sahiplerine devredildi.

Star Gazetesi ve Star Televizyonu'nun yayın politikasi TMSF'nin el koymasiyla tamamen degismistir. Uzan Grubu'nun ve söz konusu medya organlarinin sahibi Cem Uzan'in siyasete atilmasi Star Gazetesi ve Star Televizyonu'nun yayın politikasini etkilemiştir. Cem Uzan ve Recep Tayyip Erdogan'in siyasi rakip olmaları nedeniyle olusan gerilim Uzan Grubu'na ait olan yayın organlarına da yansimistir. Cem Uzan özellikle Star Gazetesi ve Star TV'yi siyasal çekismesi için araç olarak kullanmıştır. Gazete ve TV Kanali sadece Tayyip Erdogan aleyhine yayın yapmaya başlamışlardır. Bu durum Uzan Grubu'nun içerisinde Star TV ve Star Gazetesi de

¹⁹⁶ http://dosya.hurriyetim.com.tr/almanak2004/almanak_details.asp?sid=2&nid=160 (21 Subat 2006)

bulunan sirketlerine el konmasıyla sona ermiştir. TMSF yönetimine geçen medya organları bu tarihten sonra daha objektif bir yayın politikasına kavuşmuşlardır.

4.5.2. Yeni Safak Gazetesi ve AK Parti

Yeni Safak Gazetesi 23 Ocak 1995 tarihinde kurulmuştur. İmtiyaz sahibi Ahmet Albayrak, İcra Kurulu Başkanı ise Mustafa Albayrak' tır. Gazete Birleşik Basın Dağıtım(BBD) tarafından dağıtılmaktadır.

İmtiyaz sahibi ve icra kurulu başkanlarından da anlaşılabileceği gibi, Yeni Safak Gazetesi Albayraklar Grubu'na ait bir basın kuruluşudur. Toplam çalışanı 4 bini aşan Albayrak Sirketler Grubu'nun yıllık cirosu 150 milyon dolar civarındadır. Grubun lokomotif sektörleri inşaat, personel taşımacılığı ve tekstildir.

Yeni Safak Gazetesi'nin muhafazakar bir kitleye hitap ettiği bilinen bir gerçektir. Türkiye'de muhafazakar Siyasetin önde gelen ismi Necmettin Erbakan'ın ardından yeni bir oluşumla ortaya çıkan Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte siyasette dengeler değişmiştir.

Önceleri gelenekçiler ve yenilikçiler olarak ikiye ayrılan bu akım daha sonra yenilikçi tabir edilen kesimin Erdoğan başkanlığında AK Parti' yi kurması ve iktidara gelmesiyle birbirlerinden iyice uzaklaşmışlardır. Yeni Safak Gazetesinin okuyucu kitlesi bu iki muhafazakar kesimi de içermektedir. Ağırlıklı olarak AK Parti yanlısı olan okuyucu kitlesi, her ne olursa olsun kendi değerlerine yakın buldukları Necmettin Erbakan'dan da hiçbir zaman tam anlamıyla kopmamışlardır. Bu nedenle gazete son yapılan genel seçimlerden, yerel seçim dönemine kadar Saadet Partisi lideri Necmettin Erbakan'ın görüşlerine de yer vermektedir. Ancak seçim dönemlerine gelindiğinde yukarıda söz ettiğimiz dengeler tam anlamıyla değişmiştir. Seçim dönemlerinde (Son yapılan genel ve yerel seçimler) AK Partiden başka hiçbir siyasi oluşuma en ufak yer vermeyen Yeni Safak Gazetesi, kimi zaman hedef kitlesinin bir kısmının desteklediği partilere eleştirel haberler de yapmıştır.

Yeni Safak'ın yayın politikasında dikkat edilmesi gereken bir baska nokta ise, ilk sayfada yer alan resimlerdir. Gazete neredeyse her sayisinda Basbakan Recep Tayyip Erdogan'in bir fotografina yer vermektedir. Sadece belli bir siyasal partinin yayın organi olarak yayın yapmak, ulusal ölçekli hedef kitlesine sahip olan gazeteler için dogru olmayan bir politikadir. Ancak gazetenin yayın politikasina ve içerigine bakildiginda hedef kitlesinin sadece muhafazakar kesim oldugu, bunun yani sıra hedef kitleye ulusal bir katilimin beklenmedigi de ortadadir.

5. Yeni Safak Gazetesi’nin 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Konulu Haberleri’nin Analizi

28 Mart 2004 Yerel Seçimleri, aynı yılın Subat ayında medyanın gündeminde yer almaya başlamıştır. Yeni Safak Gazetesi de Subat ayından itibaren sayfalarında söz konusu Yerel Seçim ile ilgili haberlere yer vermeye başlamıştır.

Bu araştırma kapsamında Yeni Safak Gazetesi’nin yerel seçimler konulu haberleri içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu inceleme, Yeni Safak’ın sadece ilk sayfalarını kapsamaktadır. Bilindiği gibi gazetelerin hemen hemen bütün içerikleri, birinci sayfalarında çeşitli boyutlarda başlıklar veya özet haberlerle yayımlanmaktadır. İçerik analiziyle nesnel ve ölçülebilir sonuçlara ulaşıldıktan sonra söz konusu zaman diliminde öne çıkan bazı haberler gazetede yer aldıkları biçimleriyle (fotoğrafları veya pencereleri gibi) sunulmuştur. Bu haberler söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

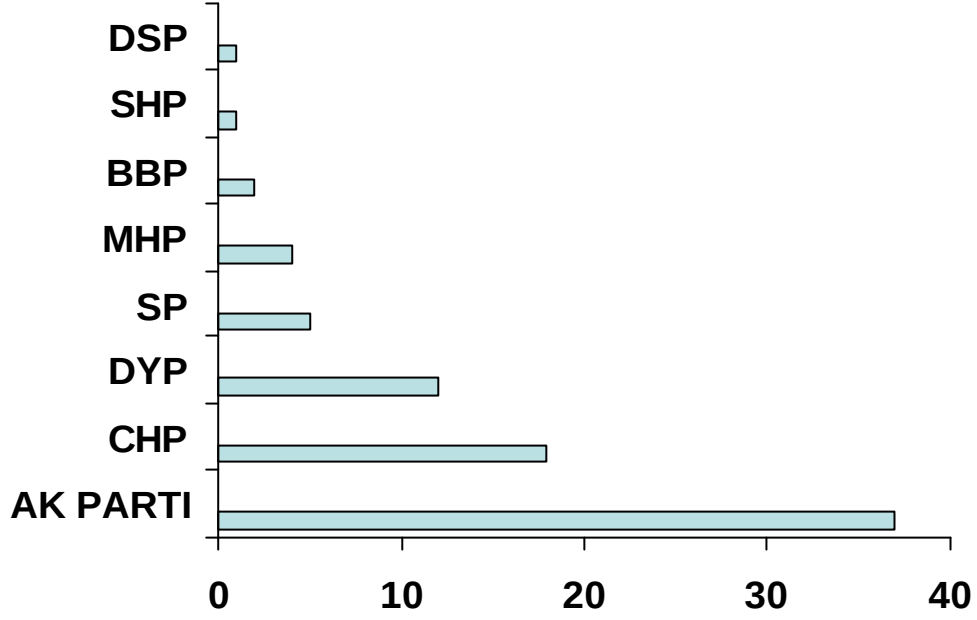
Aşağıdaki tabloda Yeni Safak Gazetesinin 10 Subat 2004 ile 29 Mart 2004 Tarihleri arasında ilk sayfasında yer alan haberlerin sayısal dağılımları gösterilmektedir

Inceleme alınan tarih aralığındaki toplam gün sayısı	49
İlk sayfada yer alan günlük ortalama haber sayısı	7 / 8
İlk sayfada yer alan yerel seçimler konulu haberlerin sayısı	38
Ak Parti konulu haberlerin sayısı	36
Recep Tayyip Erdoğan’ın fotoğrafının bulunduğu haber sayısı	43
Diğer Siyasi Partileri Konu alan Haberlerin sayısı	43

Tablo 1.

Yukarıda görüldüğü gibi Yeni Safak’ın incelemeye alınan 49 günlük süre içerisinde, yayımladığı “yerel seçimler” konulu ilk sayfa haberlerinin %99’u AK Parti’ye aittir. AK Parti ile ilgili her haberde partinin Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın fotoğrafı yer almaktadır. Gazetenin bu zaman aralığı içerisinde yayımladığı sayılarının %87’sinde Recep Tayyip Erdoğan’ın boy ya da portre fotoğrafı yer almaktadır.

Asagidaki grafikte ise yerel seçimler konulu haberlerin partilere göre dagilimi yer almaktadır:

Tablo 2.

Asagidaki tabloda ise 10 Subat – 29 Mart 2004 tarihleri arasında Yeni Safak'in ilk sayfasinda yer alan yerel seçim konulu haber basliklari yer almaktadır:

TARİH	BASLIK	KONUM
10 Subat 2004	Millet AK Parti'yi Seviyor	Orta Alt
11 Subat 2004	Muhalefet Eriyor (Anket Sonucu)	Sag Alt
15 Subat 2004	Iste Ak Parti Adaylari	Orta Alt
20 Subat 2004	Halkla El Ele Aydinlik Yarirlara *	Sag Üst
21 Subat 2004	Maraton Siirt'ten Basliyor	Sag Orta
22 Subat 2004	Alinteri Hirsizlari Hesap Verecek *	Manset
23 Subat 2004	Istanbul'a Topbas CHP ve ANAP'a Hortum Destegi	Manset Sag Üst
24 Subat 2004	CHP'nin Vekil Umudu	Orta Alt

25 Subat 2004	CHP’de Haydar Vakasi	Manset
26 Subat 2004	CHP Eskisehir’de Seçim Disi Kalabilir	Orta Alt
28 Subat 2004	Bütün Liselere ÖSS Es itligi	Manset
29 Subat 2004	Hayalleri Bile Bize Yetisemez *	Orta
01 Mart 2004	Devlet Mali Deniz Devri Bitti *	Orta
02 Mart 2004	Basbakan CHP’ye Yüklendi Bugün Seçim Olsa Ak Parti: %55,3 (Anket Sonucu)	Sol Orta Orta Alt
03 Mart 2004	Her Türk Eğitimde Esit Hakka Sahip * AK Parti Sahaya Gençlerle Iniyor	Sag Üst Sag Orta
04 Mart 2004	Baykal: %1’lik SHP’ye mi Katilsaydik	Orta Alt
05 Mart 2004	Erdogan: Sagin da Solun da Adresi Biziz	Orta
06 Mart 2004	Birlesik Solun Mimari APO * SHP DEP’in Varisi *	Manset Sag Üst
07 Mart 2004	Milli Gelirde Hedef 5 Bin Dolar *	Manset
08 Mart 2004	Siyasete Kadin Eli Degmeli *	Sag Üst
09 Mart 2004	Muhalefet Hesap Bilmiyor *	Orta
10 Mart 2004	CHP Tabela Cumhuriyetçisi *	Orta
11 Mart 2004	Özgürlükten Korkmayin *	Sag Orta
12 Mart 2004	Millet Efendi Devlet Hizmetkar *	Orta Alt
13 Mart 2004	Oyunuz Kutsaldir Ucuza Kaptirmayin * Basbakan Erdogan’in Vergi Borcu Yok	Sag Üst Sag Orta
14 Mart 2004	Güçlendikçe Tevazum Artar *	Manset
15 Mart 2004	72 Milyon Canim Cigerim *	Sag Üst
16 Mart 2004	Hortumcular Çagdas Hirsiz *	Sag Üst
17 Mart 2004	Gecekonduyu Kadin Sirtliyor *	Manset
18 Mart 2004	Millet Köhnemis Zihniyete Dersini 28 Mart’ta Verecek *	Sag Orta
19 Mart 2004	3 Kasim Kalintilari Sandiga Gömülecek *	Orta
20 Mart 2004	Simarmayacagiz *	Orta
21 Mart 2004	Iste Aziz Istanbul	Manset
22 Mart 2004	Hastanede Rehine El Koydu	Sag Orta
23 Mart 2004	Fakirden Sorumluyuz *	Sag Alt

24 Mart 2004	Erdogan'ın Üç Hassasiyeti	Orta Alt
25 Mart 2004	KDV'de İndirim Müjdesi	Orta
26 Mart 2004	AK Parti Açık Farkla (Anket Sonucu)	Sag Üst
29 Mart 2004	Milletten Güvenoyu CHP Çöktü Büyükşehirlerde AK Parti Ağırlığı	Manset Sag Alt Sol Orta

(*) Recep Tayyip Erdogan'ın agzından yayımlanan cümleleri isaret eder.

Tablo 2.

Asagida Yeni Safak Gazetesi'nin 10 Subat 2004'den 29 Mart 2004'e kadar olan ilk sayfa içeriklerindeki, yerel seçim konulu haberler ve bu haberlere iliskin kısa degerlendirmeler yer almaktadır. Haberlerin yanlarında veya altlarında yer alan degerlendirmelerde haberde göze çarpan fotoğraflar, cümleler ya da gazetecilik ilkelerini ihlal eden üslup ve uygulama çarpikliklarına deginilmistir. Söz konusu arastirmanin daha saglikli olmasi için, Yani Safak'in ilk sayfasından ilgili haberler kesilerek resim halinde (görsel bir kanit degeri tasimalari sebebiyle) degerlendirmenin yaninda verilmistir.

10 Subat 2004

İlk sayfadan küçük bir pencere içinde verilmiş olan **“Millet AK Parti'yi Seviyor”** başlıklı haberde AK Parti İstanbul İl Başkanı Mehmet Müezzinoğlu'na ait görüşlere yer verilmiş. Haberin başlığı **tirnak içerisinde** sunulurken gazete için bir cümle olmadığı ortaya konmuştur.

Ancak bu cümle Müezzinoğlu'nun açıklamasının içerisinde gazete tarafından başlık olarak seçilmiştir. **Millet**, kelimesi ile genelleme içeren başlığın altındaki metinde de

AK Parti'nin, halkın **büyük** sevgisine mazhar olduğu yazılmış. Söz konusu haberde Yeni Safak Gazetesi sadece tasiyici özelliğine sahipmiş gibi gözükse de **belirtti** yüklemine kullanması ile söz konusu görüşlere yakın olduğu izlenimi vermektedir.

Haberin saginda Müezzinoğlu'nun portre fotoğrafı yer almaktadır. Haberın hemen altında, haberle birlikte aynı pencere içerisinde sunulmuş büyük harfler ve kalın puntolarla **AK Parti adayları** ibaresi yer almakta. Söz konusu ibarenin basında dikkat çekmesi için kalın ve kırmızı bir isaret kullanılmış. Gazetenin 10 Subat 2004 sayısında yerel seçimlere katılacak olan diğer partilerle ilgili başka bir haber yer almamaktadır.

11 Subat 2004

Yeni Safak, 11 Subat tarihli sayısında, bir kamuoyu araştırma şirketi olan ANAR'ın anketine yer vermiş. Söz konusu haberde ankete ilişkin bir grafiğin yanı sıra partilere göre oy oranlarını detaylı bir biçimde açıklayan bir de yazı bulunmaktadır.

İlk sayfanın sağ alt köşesinden yayımlanan haberin başlığı **“Muhalefet Eriyor”** şeklinde. Başlık, Yeni Safak Gazetesi tarafından söz konusu anket sonucuna getirilen bir yorum niteliği taşımaktadır. Anket sonucunda AK Parti dışındaki partilerin oy oranları için **erimek** benzetmesi yapılmış. Haberın ana teması ANAR'ın yaptığı ankettir. Haberde taraflı bir üslup kullanılmıştır. Haber, özellikle başlığından da anlaşılacağı gibi AK Parti lehine yapılmış olan bir anket yorumudur.

Bilindiği gibi anket sonuçları taraflı yorumlanabilecek özellikte verilerdir. Burada önemli olan haberin içeriği değil haberin nasıl sunulmuş olduğudur.

Yukarıdaki haberde ana muhalefet partisi CHP hedef alınarak, muhalefet partisi aleyhine bir kamuoyu olusumunu sağlamak amacı da güdülmüştür.

15 Subat 2004

İşte AK Parti adayları

Başbakan Erdoğan, 28 Mart yerel seçimlerinde yarışacak olan 23 il ile 621 ilçe belediye başkan adayını basın toplantısıyla açıkladı.

PARTİ olarak her belde, ilçe, il ve büyükşehirde temayül yoklamaları yaptıklarını, ve anketler gerçekleştirdiklerini belirten Erdoğan, "AK Parti'nin yerel seçim ve yönetim anlayışının 28 Mart'ta ortaya konulacağını ifade etti.

KIBRIS'TA geline nokta da "Güzel bir adım atıldı. Müzakerelere süreci başladı" şeklinde değerlendiren Erdoğan, "Kıbrıs'ta problemler ortadan kalkmış olsun temennisindeyiz, gayreti içerisindeyiz" dedi. ➔ 14 TE

Bazı il ve ilçelerin belediye başkan adaylarını açıklayan Erdoğan, AK Parti'nin yerel siyaset anlayışının bu seçime de yansıtacağını söyledi.

“İşte Ak Parti Adayları” başlığı kullanılan haberde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın il ve ilçe belediye başkanlarını basına açıkladığı anlatılmakta. Haberde kullanılan başlık alinti olamamakla beraber **iste** isaret zamiri ile başlığa **merakla beklenen** ve **çok önemli bir konu** anlamı yüklenmiştir. Bütün bunların yanı sıra söz konusu başlık gazetenin AK Parti yanlısı bir üsluba ve içeriğe sahip olduğunun isareti niteliğinde.

Haberin devamında Recep Tayyip Erdoğan’ın açıklamalarına yer veren gazete, Erdoğan’ın cümlelerinin sonunda, **belirtti, ifade etti, değerlendirdi** gibi destekleyici yüklem kullanmış.

Ancak gazete, bu haberden bir gün sonra açıklanan CHP adaylarına sonraki sayılarında yer vermemistir Öteki partilerin adaylarının gazetede yayımlanmaması haberde denge kuralını ihlal etmiştir.

Haberde kullanılan fotoğraf, Genel Başkan ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Disisleri Bakanı Abdullah Gül'ün AK Parti belediye başkan adayları ile **el ele tutuşarak kollarını havaya kaldırdıkları** bir görüntü içermekte. Söz konusu fotoğraf ile hem AK Parti içerisindeki **birlik ve beraberlik** vurgulanmaya çalışılmış hem de **kolların havada olması şekli** ile **zafer** kazanılmış bir hava yakalanmaya çalışılmış.

20 Subat 2004

20 Subat 2004 tarihinde Yeni Safak'ın ilk sayfasında yer alan yerel seçim konulu haber bu kez de sadece AK Parti ile ilgili. **'Halkla el ele aydınlık yarınlara'** cümlesi haberde başlık olarak kullanılmıştır. Gazete tarafından başlık olarak seçilen bu cümle neredeyse her zaman olduğu gibi Recep Tayyip Erdoğan'a ait. Yeni Safak Erdoğan'ın bu cümlesini başlığa taşıyarak, bu haberinde genel üslubunun AK Parti yanlısı olduğunu ortaya koymuştur. Haberde taşıyıcı bir özellik bulunmakta ancak başlık olarak seçilen

ifadeler, gazeteyi tasiyici konumundan uzaklastirmaktadır. CHP'nin kendi adaylarini açıklamasinin ardindan dört gün geçmesine ragmen gazetede CHP adaylariyla ilgili henüz bir haber yayimlanmamistir. Gazete bu haberin devami olarak 14. sayfasinda AK Parti adaylarinin yer aldigi hemen hemen tam sayfa bir listeyle haberine devam etmistir. Yeni Safak Gazetesi yukarida da görülecegi gibi 10 Subat, 15 Subat ve 20 Subat tarihli ilk sayfa haberlerinin hepsinin altina **AK Parti adaylarinin listesi** seklinde bir alt baslik koyarak üç sayisinda da AK Parti adaylarinin listesini yayimlamistir.

Yukaridaki haberde kullanılan fotograf 15 Subat tarihli haberde yayimlanan fotografla ayni özelliklere sahip. El ele tutusarak ve ellerin yukariya kaldırilmasi sonucu zafer ve beraberlik mesajı veren fotograflar, gazete tarafından sayfalara tasınmakta. Bu durum Yeni Safak'ın fotograf tercihlerinde de AK Parti'yi istikrarli bir sekilde destekledigini ortaya koymaktadır.

21 Subat 2004

Maraton Siirt'ten başlıyor

Başbakan Erdoğan, 28 Mart'ta yapılacak yerel seçimlerin ilk mitingini bugün Siirt'te yapacak. Erdoğan'ın, seçime kadar, yurt genelinde 55 ilde miting yapması planlandı.

BAŞBAKAN Recep Tayyip Erdoğan, 28 Mart yerel seçimlerinin ilk mitingini bugün seçim bölgesi olan Siirt'te yapacak. Erdoğan, Meclis'e girmesi için milletvekilliğinden istifa eden belediye başkan adayı Mervan Gül için Siirtliler'den oy isteyecek. Erdoğan'ın, seçime kadar yurt genelinde 55 ilde miting yapması planlandı. Mitingler için 4 otobüs kullanılacak. Turuncu renge boyanan otobüslerde, Erdoğan'ın büyük bir resmi ile "Ak eller, ak iller" sloganı bulunacak. ♦ 13TE

“**Maraton Siirt'ten Basliyor**” baslikli haberde, AK Parti'nin seçim gezileri bir **maratona** benzetilmistir. Retorik içeren bu baslik AK Parti Genel Baskani Recep

Tayyip Erdoğan'ın seçim gezilerine, Yeni Safak Gazetesi tarafından yakıştırılmış bir benzetme niteliğindedir. Söz konusu haberde seçim gezilerinin sayıları, seçimlerde kullanılacak olan slogan ve belediye başkan adaylarıyla ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

Yeni Safak Gazetesi yerel seçimlerin önemli partilerinden olan ANAP, CHP, DYP, MHP ve SHP gibi partilerin düzenlediği mitinglere ne ilk sayfasında ne de iç sayfalarında yer vermemektedir. Bu durum da haberde denge kuralını ihlal etmektedir.

İlk sayfanın sağ altında yer alan haberde, Recep Tayyip Erdoğan'ın dik durarak gülümsediği ve kendinden emin gözüktüğü bir fotoğrafa da yer verilmiş.

22 Subat 2004

Alinteri hırsızları hesap verecek

Seçim startını Siirt'ten veren Başbakan Erdoğan, "Kim bu ülkenin fakir-fukarasının alinterini sömürdüyse, hesabını verecek" dedi

DUYGUSALLIĞA YER YOK

Halkın verdiği için hortumculara değil, halka gitmesi gerektiğini, kendilerinin de bunu yapmaya çalıştıklarını, 'alinteri hırsızları'nın mutlaka hesap vereceklerini belirten Erdoğan, "Buna duyarsız kalamayız. Bunun için kanunlar çıkarıyoruz. Kişisel ve duygusal kararlarla bir adım atılmıyor" diye konuştu.

Yeni Safak'ın mansetten verdiği yukarıdaki haberde Başbakan Erdoğan'ın bir cümlesi başlık olarak kullanılmış. İlk bakışta **"Alinteri hırsızları hesap verecek"**

cümlesinin Recep Tayyip Erdoğan'a ait olduğunu anlaşılmamakta. Haberin başlığında alinti olduğuna dair bir noktalama isreti kullanılmamış. Tehditkar bir üslupla söylenmiş olan bu cümle Yeni Safak tarafından başlık olarak tercih edilmiştir. Mansetten verilen bu haber; **duygusallığa yer yok** ve **et tirnaktan ayrılmaz** alt başlıkları ile devam ettirilmiştir. Bu başlıklarda da cümlelerin alinti olduğuna dair bir noktalama isreti kullanılmamıştır.

Yukarıdaki haberde dikkat çeken bir diğer özellik ise haberde kullanılan fotograftır. Söz konusu fotoğraf Recep Tayyip Erdoğan'ın yanı sıra mitinge olan ilginin ne derece büyük olduğunu ispatlamak gayesiyle, halkın yoğunluğunu gösteren bir açıyla çekilmiştir. Erdoğan'ı karenin en sağına alarak halkı geniş bir açıyla görüntüleyen fotoğraf, Recep Tayyip Erdoğan'ı çok geniş halk kitlelerinin desteklediği mesajını vermekte.

23 Subat 2004

İstanbul'a Topbaş

Yeni Safak'ın 23 Subat tarihli yerel seçim haberinin basligi **Istanbul'a Topbas** cümlesi. Haber her zamanki gibi AK Parti ile ilgili. Haberin basliginda kullanılan cümle gazeteye ait. Haberin ana temasi Istanbul Belediye Baskani Adayi Kadir Topbas'i okuyucularina tanitmak. Mansetten verilen bu haber basligindan son cümlesine kadar taraflı bir nitelikte. **Istanbul adayı Topbas** yerine **Istanbul'a Topbas** basliginin kullanilmasi haberi yapanin Kadir Topbasi seçimlerden önce Istanbul Belediye Baskani olarak ilan ettigini göstermekte.

Gazete, **Yeni Dönem Basliyor** alt basligi altında, haberin detaylarına yer verirken, AK Parti'nin Istanbul adayligina kesin gözüyle bakilan (Istanbul'un Eski Belediye Baskani) Ali Müfit Görtuna ile ilgili hiçbir konuya yer vermemistir. Ali Müfit Görtuna'nin aday gösterilmesinden önce ya da sonra gazetede konuyla ilgili bir habere rastlanmamistir. Bu durumdan, gazetenin tamamıyla AK Parti'nin açıklamalarına uygun bir sekilde yayın yaptigi anlasilabilir.

Haberde kullanılan fotograf asagidan yukariya dogru bir açıyla çekilmiş. Bu açı genellikle fotografi çekilen kisileri görkemli göstermek amaciyla kullanılan bir açıdır. **El ele tutusarak ellerin havaya kaldirildigi** fotograf, Yeni Safak için artık bir gelenek halini almış durumdadır. Kadir Topbas'ın fotografinin altında **Istanbul Sevdalisi Bir Baskan** cümlesi dikkat çekmekte. Gazete tarafından yazilan bu hüküm cümlesi Yeni Safak'ın Yerel Seçimlerde AK Parti'yi ne derece desteklediginin bir ispatı niteliginde. Yukarida da vurgulandigi gibi Yeni Safak henüz seçimler yapılmadan Kadir Topbasi **baskan** olarak ilan etmiş ve halk tarafından destek görmesi için fotografinin altında Topbas'ın **Istanbul sevdalisi** olduğu görüşünü belirtmiştir.

Yeni Safak, haberin altında sag kösede AK Parti'nin il ve ilçe aday listesi seklinde bir baslik atarak iç sayfalarda aday listesini 4. defa yayımlamıştır. AK Parti'nin Belediye Baskan adaylarının sürekli olarak Yeni Safak Gazetesi'nde yayimlanmasi, gazetenin AK Parti'ye ait bir yayın organi olduğu izlenimini olusturmakta. Yerel seçimlere katilacak olan AK Parti disindaki siyasi partilerin adaylarına yer vermeyen gazete neredeyse tüm haberlerinde, haberde denge kuralini da ihlal etmektedir.

CHP'nin vekil umudu

Büyükşehirlerde beklenti içinde olduğu isimleri ikna edemeyen CHP, Ankara ve İstanbul'da milletvekillerini aday gösterdi

Ankara'dan Yılmaz Ateş'i, İstanbul'dan da Sefa Sirmen'i aday gösteren CHP, İzmir'de de gösterdiği adaylar yüzünden sıkıntıya girdi. İzmir İl Başkanı Alaattin Yüksel, CHP Genel Merkezi ile İzmir'in aday tespitinin "örtüşmediğini" söyledi. AK Parti Grup Başkanvekili Faruk Çelik, "Kamuoyu CHP'den desteğini çekti, herhalde aday da vermiyor" dedi. ➔ 12/DE

24 Subat tarihli Yeni Safak'ın yerel seçimler konulu haberinin başlığı, "CHP'nin vekil umudu" cümlesi. Söz konusu başlık, Muhalefet Partisi olan CHP'yi aşağılayıcı bir üsluba sahiptir. Haberin devamında, CHP'nin istediği kişileri adaylığa ikna edemeyecek kadar yetersiz bir parti olduğu savunulmuştur.

Haberin ana teması, CHP'nin belediye başkanı adaylıkları konusunda sıkıntı içerisinde olduğudur. Haberde kullanılan cümleler alinti şeklindedir. Haberde tasiyici özelliği bulunmaktadır. Ancak başlıkta kullanılan **CHP'nin Milletvekillerinden medet umduğu** şeklindeki yorum, gazetenin taraf olduğunu göstermektedir. Haberde AK Parti Grup Başkanvekili Faruk Çelik'in; "**Kamuoyu CHP'den desteğini çekti herhalde aday da vermiyor.**" cümlesi alinti yapılmıştır. Bu alinti ile gazete hem kendi görüşünü destekleyici bir açıklama yayımlamış hem de haberde ikili karsitlik oluşturmıştır.

Haberin küçümseyici bir üslubu bulunmaktadır. Haber başlığından son cümlesine kadar CHP'nin yetersiz ve giderek güç kaybeden bir parti olduğunu anlatmaya çalışıyor.

Haberde fotoğraf kullanılmamıştır.

CHP'de Haydar vakası

Çankaya Belediye Başkanı Haydar Yılmaz yanlıları, Genel Merkez'de Baykal'ı ve Sav'ı protesto etti. İsyançılar Çevik Kuvvet müdahalesiyle uzaklaştırıldı.

BAYKAL'IN İSTİFASINI İSTEDİLER

Büyükşehirlere iddialı aday bulmakta sıkıntı çeken CHP'de, Ankara anakent adayları Çevik Kuvvet'in gölgesinde açıklandı. Aday gösterilmeyen Çankaya Belediye Başkanı Haydar Yılmaz'ın destekleyen bir grup, CHP Genel Merkezi'ni işgal etti. İsyançılar, Genel Merkez'de adayları açıklamakta olan Genel Başkan Deniz Baykal'ı ve Genel Sekreter Önder Sav'ı istifaya çağırıyorlar.

YÖNETİM POLİS ÇAĞIRDI

Parti yönetimi, "Haydar Yılmaz, Çankaya sensiz olmaz" diye slogan atan Haydar Yılmaz taraftarlarının dağıtılması için polis çağırdı. Yaklaşık 100 kişilik bir Çevik Kuvvet ekibi CHP Genel Merkezi'ni işgal eden partilileri dışarı çıkardı. Bu sırada kimi CHP'lilerin, "Beni partimden Çevik Kuvvet'le çıkanyorlar. Bu ayıp da parti yönetimine yeter" diye bağırdığı duyuldu. ♦ 12. SAYFADA

♦ BAYKAL İTİRAF ETTİ: AK PARTİ SEÇİMİ ALIR / 12'DE ♦ CHP NEVŞEHİR ÖRGÜTÜ DE İSTİFA ETTİ / 12'DE

Yeni Safak'ın 25 Subat tarihli yerel seçim konulu haberi bu defa da CHP ile ilgili. Gazetenin yayın politikasından da tahmin edileceği gibi haber CHP ile ilgili olumsuz bir durumu konu etmekte. Söz konusu haber **"CHP'de Haydar vakası"** başlığıyla mansetten yayımlanmış.

Haberin ana teması Haydar Yılmaz'ın CHP tarafından Çankaya Belediye Başkanlığına aday gösterilmemesi sonucu yaşanan kargasa. Yeni Safak'ın bu haberde kullandığı başlık CHP ile mizahi bir üslupla alay ediyormuş görüşü uyandırmakta. Bu haberde Çankaya Belediye Başkanı olan Haydar Yılmaz'ın yeniden CHP'den aday gösterilmemesine öfkelenildiği ve kendisini destekleyen grupla taskinlik yaptığı anlatılmaktadır. Haberde CHP'nin Büyükşehirlerde Belediye Başkan adayı bulma konusunda sıkıntı yaşadığı kesin bir dille açıklanmış. Söz konusu yorum gazeteye ait.

Gazete haberde alinti yapmamis, haberi kendi bakis açisiyla yorumlayarak aktarmistir. Söz konusu tartismada Haydar Yilmaz'dan taraf olanlar gazete tarafından **isyanci** olarak tanimlanmislar.

Haberde kullanılan fotograf, CHP Genel Merkezi önünde protesto yapan kalabaligi elleri havada isyan ederken yukaridan asagiya dogru bir açıyla görüntülemis. Fotografin ve haberin altında, **“Baykal itiraf etti; AK Parti Seçimi alır ve CHP Nevsehir örgütü de istifa etti”** basliklari yer almakta. Baykal itiraf etti; AK Parti seçimi alır basligini iç sayfadaki devam haberi söyle;

“CHP Genel Baskani Deniz Baykal'in, seçimden çok ümitli olmadığını, ümitli olmak için "çok çalışmak" gerektiğini söylediği öğrenildi. CHP'nin adaylari belirlemek için yapılan Merkez Yönetim Kurulu toplantilarinda, Baykal'in seçim tahminleri yaptığı; özellikle "Dogu ve Güneydogu'da AK Parti'nin ezici bir üstünlükle seçimi alacagini" söylediği öğrenildi. CHP'nin Dogu ve Güneydogu'daki adaylarinin çok çalışmasi gerektiğini belirten Baykal'in "Özellikle Dogu ve Güneydogu'da komutanlar da AK Parti'nin adaylarini destekliyor. “Bizim çok çalışmamiz lazim” dediği öğrenildi.”

Söz konusu haberde kullanılan yüklemelerin tümü edilgen çatilidir. **Söylediği öğrenildi, dediği öğrenildi** gibi. Gazete, haberi üçüncü agizdan aktarmaktadır. **Söylediği öğrenildi ve dediği öğrenildi** yüklemelerinin özneleri gazete tarafından açıklanmamis. Sonuç olarak bunlari kimin aktardığı, ne derece dogru oldugu, ne zaman ve nerede gerçekleştiği bilinmemekte. Haberde gerçeklik ve inandırıcılık özelligi bulunamamaktadır.

Bunlara ek olarak, Yeni Safak'ın Yerel Seçim tavrı ve üslubu giderek sertleşmektedir. Özellikle 20 Subat'tan sonra Yerel Seçimlerle ilgili haberlerde kullanılan cümleler giderek ağırlasmaktadır.

29 Subat 2004

“Hayalleri Bile Bize Yetisemez” başlığıyla verilen 29 Subat tarihli haber, Yeni Safak Gazetesinin ilk sayfasında, sayfanın ¼’ünü kaplayacak bir pencere içerisinde yayımlanmıştır. Gazeteye göre Recep Tayyip Erdoğan’ın bu cümlesi CHP Baskanı Deniz Baykal’i hedef almaktadır. Başlığa çıkarılan söz konusu cümlelerin Recep Tayyip Erdoğan’a ait olduğuna dair bir noktalama isareti kullanılmamıştır. Haberin alt başlığında: **Basbakan, dün de Burdur ve Isparta’da halka hitap etti** cümlesi yer almakta. Cümledeki **dün de** ifadesiyle, Basbakan’ın her gün bir ilde veya ilçede halka hitap ettiği anlatılmaya çalışılırken, daha önce gazete tarafından **maraton** olarak değerlendirilen seçim gezilerinin sürekliliği de vurgulanmaya çalışılmış.

Mansetin hemen altında, kırmızı bir pencere içinde yayımlanmış haberde, bu kez de kalabalık halk kitlelerine dikkat çeken bir fotoğraf kullanılmış. Söz konusu fotoğraf, solda Mustafa Kemal Atatürk, Sağda Türk Bayrağı ve sağda Recep Tayyip Erdoğan üçlemesine dikkat çekmek için özenle kurgulanmış. Atatürk ve Türk bayrağının yanına Erdoğan’ın egildiği anda çekilen bu fotoğraf, Basbakanın Atatürkçü, Türkiye’ye ve bayrağına bağlı olduğu mesajını vermeye çalışıyor.

05 Mart 2004

Erdoğan: Sağın da solun da adresi biziz

AFYON ve Eskişehir'de halka hitap eden Başbakan Erdoğan, "Aramıza ayrılık tohumları atmaya çalışıyorlar, bu oyunlara gelmeyeceğiz. 28 Mart'ta AK Parti birleştirdi adres olacaktır. AK Parti merkez sağda mı diyenler var. Bizim kimliğimiz muhafazakar demokrat kimliktir. Sağın da solun da merkezine yakın olanları bu adrese topladık" dedi. ♦ ERHAN SEVEN / 13TE

SEÇİME DOĞRU

'Adım, Mehmet Ağar verdiğim sözü tutarım'

Cem: İktidar tutucu, CHP muhafazakar

Nas: 28 Mart seçimleri referandum değil

HABERLERİ 12 YE 18. SAYFADA

“Sagin da solun da adresi biziz” cümlesinin başliga tasindigi haberde, Recep Tayyip Erdogan, ideolojiler üstü bir politika yaptiklarini vurgulamis. Gazete bu kez baslikta kullandigi cümleinin Recep Tayyip Erdogan’a ait oldugunu vurgulamistir. Kirmizi bir fon üzerinde yayimlanan bu haber ilk sayfanin ortasinda yer almıs. Haber genel anlamda tasiyici özelligi tasimakta. Haberde kullanılan baslik tavsiye (seçmenlere adres gösterir) nitelikte.

Haberde kullanılan fotografta Recep Tayyip Erdogan en sol tarafta yer almıs, fotografin geri kalani ise mitinge katılan halka ayrilmistir. Fotografin açisi kalabaligi uçsuz bucaksız göstermesi amaciyla fazla yukaridan çekilmemistir. Yeni Safak, AK Parti ile ilgili miting haberlerinde her defasinda kalabaligin ne kadar yoğun olduguna dikkat çekmekte. Bu fotograflarla okuyucuya neredeyse tüm ülkenin, Basbakan Recep Tayyip Erdogan’i destekledigi mesajı verilmeye çalışılmakta. Fotograflarda halkla Erdogan’ın aynı karede görüntülenmesine dikkat edilmektedir. Söz konusu haberlerde kullanılan fotograflarin onlarca hatta yüzlerce fotografin arasindan özenle seçildigi de göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek.

06 Mart 2004

Birleşik solun MİMARI APO

28 Mart yerel seçimleri öncesi oluşturulan 'Solda Güç Birliği'nin içinde DEHAP'ın da yer almasının Abdullah Öcalan'ın teklifi üzerine gerçekleştiği ileri sürüldü

ASAM'IN İDDİASI

ASAM Terör ve Çatışma Araştırmaları Masası Başkanı Dr. Veli Fatih Güven, "PKK Terör Örgütü'nün Yerel Seçimlere Etkisi"ni inceledi. Güven, hazırladığı raporda, İmralı adasında nöbetçi hapis cezasına çeken Öcalan'ın uzun süredir böyle bir oluşum için kafa yordüğünü ve uygulamaya koyduğunu belirtti.

SHP-DEP'İN VARISI

Öcalan'ın bu öneriyi aslında Demokratik Ortadoğu Federasyonu adı altında düşündüğünü ileri süren Güven, "Sivil toplum örgütlerinden, demokrat ve sol kişiliklerin de yer alabileceği bir çatı parti örgütlenmesini istemiştir" dedi. Güven, SHP-DEHAP işbirliği'nin, geçmişteki SHP-DEP ittifakının 'siyasi varisi' olduğunu kaydetti.

♦ EVİN GÖRTAŞ'IN HABERİ 12'DE

ASAM (Avrasya Stratejik araştırmalar Merkezi) Terör ve Çatışma Araştırmaları Masası Başkanı Dr. Veli Fatih Güven'e ait olan **"Birleşik Solun Mimari Apo"** cümlesine, mansetten büyük puntolarla yer veren gazete, ilk bakıldığında cümlelerin ASAM'a ait olduğunu vurgulayıcı hiçbir ibare veya noktalama isareti kullanmamış. (Tırnak açmak ya da basına ASAM yazıp iki nokta koymak gibi.) Haberdeki cümle, hemen altında resmi bulunması sebebiyle Recep Tayyip Erdoğan'a ait izlenimi vermektedir.

Bu şekilde ağır bir itham karsısında söz konusu cümlelerin alinti olduğunun vurgulanmaması, gazetenin de aslında bu görüşe katıldığı fikrini uyandırmaktadır.

Nitekim Yeni Safak Gazetesi bu durumu alt baslıktaki cümlelerin sonunda yer alan **ileri sürüldü** yüklemiyle telafi etme çabası, gazetenin de bu görüşe katıldığının bir göstergesi olarak anlasılabilir.

Yeni Safak bu haberde tasiyici özelliğine sahiptir. Gazete, Dr. Veli Fatih Güven'e ait olan ve Abdullah Öcalan'ın solda birleşmeyi hedeflediğini açıklayan cümlelerin sonunda, **irdeledi, belirtti, kaydetti** şeklinde söz konusu görüşlere yakın olduğunu düşündüren yüklemelere yer vermiştir. Bu haberle ilgili olarak, Yeni Safak'ın muhalif olduğu siyasi ideolojiyi olumsuz göstermek amacıyla uzman görüşüne başvurduğu söylenebilir.

Haberde fotoğraf kullanılmamıştır.

10 Mart 2004

‘CHP Tabela Cumhuriyetçisi’ basligiyla yayimlanan haberde, Recep Tayyip Erdogan’in sözü bu kez tirnak içine alinarak yayimlanmistir.

Haberin devaminda Erdogan’in cümlelerine yer verilmistir. Gazete tarafından seçilen basligin, konusmanin içerisindeki keskin ve muhalefeti agir sekilde suçlayan bir cümle olması da dikkat çekmektedir. Bu haberde gazete usulen sadece tasiyici özelligine sahiptir.

Haberde kullanılan fotograf önceki haberlerde de rastlandigi gibi Recep Tayyip Erdogan’i ve mitinge katilan insanlari ayni karede görüntülemistir. Erdogan’i elindeki çiçekler ile sicak ve sevecen bir tavir içerisindeyken görüntüleyen fotograf, kalabaligin üzerinde asili olan Erdogan posterini ile de liderlik vasfinin ne kadar kuvvetli oldugunu göstermeye çalismis.

Propagandayi hem yazili hem de görsel olarak gerçeklestiren Yeni Safak Gazetesi, öteki partilerin mitingleriyle ilgili haberlere agirlik vermemeye devam etmektedir.

Haberde kullanılan fotograf bu kez de dikkat çekmektedir. Tarafsizlik ilkesi sadece kullanılan cümleler veya mecazlarla (retorik) zarar görmez, yukaridaki haberde kullanılan fotografta görüldüğü gibi; fotoğraflar da en az cümleler kadar okuyucuyu yönlendirmede önem tasirlar. Miting meydanini dolduran halki ve konusmaciyi tek bir kare içinde resmetmek, o kisinin ya da temsil ettigi görüs ya da kurumun büyük kalabaliklar tarafından kabul gördüğünü ve destekledigini ispatlamaya yarar.

18 Mart 2004

Millet köhnemiş zihniyete dersini 28 Mart'ta verecek

AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Erdoğan, CHP lideri Deniz Baykal'a yüklendi. Sadece gerçekleri konuştuğunu belirten Erdoğan, "Artık ciddi bir varlık mücadelesi veriyorlar. Gitti gidiyor... Çünkü, millet 3 Kasım'da bu ülkede köhnemiş siyasi zihniyetlere dersini verdi. Ve onları sandığa gömdü. Bundan ders almayanlar var. Ders almayanlara da, millet dersini 28 Mart'ta verecek" dedi. → HABERİ 13. SAYFADA

Baykal, medya patronlarını 'yazarları susturmakla' suçladı

Erbakan: Hükümet 28 Mart'ta bitecek

Mehmet Ağar: Hükümet demokrasiyi hazmedememiş

HABERLERİ 12 VE 13. SAYFADA

Yeni Safak'ın 18 Mart 2004 tarihinde yerel seçimler konulu haberi alisilageldigi gibi bu kez de AK Parti ile ilgili. Haberde, "**Millet köhnemiş zihniyete dersini 28 Mart'ta verecek**" cümlesi başlık olarak kullanılmış. **Köhnemiş** sıfatıyla cümleye suçlama ve hakaret anlamı katılırken **dersini vermek** kelimesi ile de tehditkar bir üslup sergilenmiş. Söz konusu başlıkta kullanılan cümle, Recep Tayyip Erdoğan'a ait olmasına rağmen gazete bu kez de cümlenin alıntı olduğuna dair bir ibare kullanmamış. Sonuç olarak söz konusu başlık gazeteye ait ve gazetenin görüşü izlenimi vermektedir.

18 Mart 2004 tarihli haberde kullanılan fotoğraf incelemeye konu olan diğer fotoğraflardan farklı bir açıyla çekilmiş. Fotoğraf kalabalığın arasından Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşma yaptığı otobüse ve onun üzerindeki, Erdoğan'ın konuşmasını gösteren dev ekrana yönelmiş. Recep Tayyip Erdoğan'ın fazla gözükmeyen fotoğraf,

esasinda miting alaninin ne kadar görkemli oldugunu vurgulamak amaciyla söz konusu açıdan çekilmiş.

20 Mart 2004

Yalova ve Bursa'da halkla hitap eden Başbakan Erdoğan, ekonomide yaşanan önemli gelişmeleri anlattı, "Bizim popülist yaklaşımımız yok" diye konuştu.

Şımarmayacağız

Acıklanan bir ankette, partisinin oy oranına ilişkin rakamların 'rehavete neden olmamasını, daha çok çalışılmasını' isteyen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "Şımarmıyoruz, şımarmayacağız" dedi

Toplunun problemleri çözmede "Ortak akıl" oluşturmaları gerektiğini savunan Erdoğan şöyle dedi: "Ortak akıl oluşturabiliyorsak, içimizdeki tabuları yıkabiliyorsak, demokrasi yolunda önemli adımlar atıyoruz demektir."

SEÇİME DOĞRU

CHP ANKETE TEPKİ GÖSTERDİ

20 Mart tarihli Yeni Safak'ın ilk sayfasındaki yerel seçimler konulu haberi "Şımarmayacağız" başlığını tasimakta. Kırmızı fon üzerine yazılan ve ilk sayfanın ortasında yer alan başlık, Recep Tayyip Erdoğan'ın yerel seçimleri kazanmasıyla ilgili bir taahhüdü niteliğini tasimakta. Ancak gazete, söz konusu kelimenin Erdoğan'a ait olduğuna dair bir kelime ya da noktalama isareti kullanmamıştır. Yeni Safak Gazetesi söz konusu haber de dahil olmak üzere, yerel seçimlerle ilgili bir çok haberinde AK

Parti'nin agzından yayın yapmakta, Parti'nin ve Recep Tayyip Erdogan'in sözcüsü kimligine bürünmektedir.

Yukarıdaki haberde gazete sadece Erdogan'in cümlelerine yer vermiştir. Böylelikle gazete bu haberde sadece tasiyici özelligine sahiptir.

Haberde kullanılan bu fotografta da halk ve Recep Tayyip Erdogan aynı kare içerisinde görüntülenmiş. Fotografın çekildiği açı nerdeyse toplumun tamamının AK Parti ve Recep Tayyip Erdogan'i desteklemeye geldigini isaret etmeye çalışıyor.

Bilindiği gibi seçim dönemleri yaklaştıkça özel kamuoyu şirketlerinin yaptığı anketler önem kazanmaktadır; yukarıdaki haberin sağ alt köşesinde yer alan haber de bu konuyla ilgili.

Seçim dönemine yakın zamanlarda yapılan anketlerin sürekli AK Parti'nin seçimi büyük bir farkla kazanacağını göstermesi, muhalefet partisi olan CHP'de tepkilere yol açmıştır. Söz konusu haberin devamında bu tepkilere detaylı olarak yer verilmiştir.

21 Mart 2004

İşte 'aziz İstanbul'

İstanbul, Başbakan Erdoğan'ı bağrına bastı. AK Parti'nin Kazlıçeşme'deki mitingine yüz bini aşkın İstanbullu katıldı

Türkiye'nin özü olarak nitelendiği İstanbul'daki coşkun heyecanını artırdığını belirten Erdoğan, "Ey aziz İstanbul, bugün sadece sana seslenmek, seni sevgiyle, muhabbetle selamlamak için burada hücrelerin derinliklerinden gelen açlıkla seslenmek istedim. Allah'a ne kadar şükretsem azdır" dedi. ♦ İSMAİL ZELVİ - MURAT FALAVAR / DİA

ALDATMAYACAĞIZ- Bakanlar, milletvekilleri, belediye başkan adaylarıyla gövde gösterisine dönüşen 'Büyük İstanbul Mitingi'ndeki coşkuyla kalabalığın kendilerini sınırlamayacağını belirten Erdoğan, "Bu meydanları yıllardır aldatıldı. Bizim ankyşımız ne aldanan ne de aldatan olmaktır" diye konuştu. Büyükşehir adayı Kadir Topbaş'a, İstanbullular büyük ilgi gösterdi.

AK Parti İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Kadir Topbaş ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın beraber katıldıkları İstanbul Mitingi Yeni Safak'ın ilk sayfasını neredeyse tamamen kaplamış. Haberde, "İşte 'aziz İstanbul'" başlığı

kullanılmış. Söz konusu başlıkta kullanılan tırnak isareti, cümleyle İstanbul'un tamamının mitinge katıldığı vurgulanmış. Tırnak isaretleri ile başlığa iki anlamlılık katılmış. Başlığın bir diğer anlamı ise İstanbul'a yeni Belediye Başkanları olan Kadir Topbaş'ı takdimi niteliğinde. Haberde kullanılan başlıklar ve alt başlıkların tamamı gazeteye ait cümlelerden oluşmakta. Haber başlığının hemen altında, **İstanbul Basbakan Erdoğan'ı bagrina bastı** şeklinde bir cümle yer almış. Gazete, söz konusu cümle ile oldukça taraflı bir hükme varmış. Bu başlık Yeni Safak'ın ne derece Basbakan Erdoğan'a bağlı olduğunu ve gazetecilik yerine Recep Tayyip Erdoğan'ın halk tarafından daha çok benimsenmesi ve başarılı olması için yayın yapan bir reklam organı olduğunu düşündürmekte. Bu alt başlığa **AK Parti'nin Kızılçesme'deki mitingine 100 bini askin İstanbullu katıldı** cümlesi ile devam edilmiş. Cümlede, mitinge katılanların ne kadar çok olduğunu vurgulamak amacıyla sayısal enformasyona yer verilmiştir (**100 bini askin**). Haberin üslubu oldukça taraflıdır.

Gazete, yukarıdaki haberde alt alta iki adet fotoğrafa yer vermiştir. Üstteki fotoğrafta Recep Tayyip Erdoğan, fotoğrafın en soluna konumlandırılmış, fotoğrafın geri kalanı ise geniş bir açıyla mitinge katılan halkı içermiştir. Fotoğrafta verilmek istenen mesaj neredeyse tüm İstanbul'un Recep Tayyip Erdoğan'ı dinlemeye geldiğidir. Kısaca "tüm insanlar AK Parti'yi destekliyor, eğer başka bir partiye oy verecekseniz pek fazla şansınız yok" mesajı verilmeye çalışılmıştır.

Altındaki fotoğrafa bakıldığında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Kadir Topbaş'ın, elinde çiçeklerle insanlara yakınlaştığı görülmektedir. İçerisinde çiçekler bulunan bu fotoğrafın tercih edilmesinin nedeni Kadir Topbaş'ı seçmenlere sempatik göstermektir.

Gazete yukarıdaki haberde kullandığı fotoğraflarla deyim yerinde ise görsel propaganda yapmıştır.

26 Mart 2004

AK Parti Açık Farkla başlığı altında verilen ankette muhtemel seçim sonuçlarının partilere göre dağılımı yer almaktadır. AK Parti'nin en fazla oyu alacağını öngörüldüğü araştırma, Yeni Safak tarafından bir zafer kazanılmış edasıyla yayımlanmıştır. Başlıkta kullanılan **açık farkla** kelimeleri, gazetenin seçimler yapılmadan seçmenlere AK Parti'nin kazanacağını müjdeler niteliktedir.

Bilindiği gibi seçimlere az bir zaman kala anketler medya organlarının ve siyasi partilerin vazgeçilmezleri durumuna gelirler. Seçimlere yaklaşıldığında Yüksek

Seçim Kurulu tarafından medyaya seçimlerle ilgili yayınlara yasak konması da, bu anketlerin kamuoyunu etkilemesini önlemek amacıyla tasimaktadır.

Yeni Safak, araştırmanın başlarında da görüldüğü gibi kamuoyunu AK Parti lehine etkilemek için anketlere zaman zaman yer vermiştir. Gazetenin 11 Subat tarihli sayısında da yayımlanan anketler, 26 Mart tarihinde seçim yasaklarından önce son bir defa yayımlanmıştır. İlk ankette %57 olarak vurgulanan AK Parti oyları bu ankette % 45 e gerilemiştir.

Anketlerin kamuoyuna yansıması, esasında AK Parti de içerisinde olmak üzere birçok siyasi partiyi rahatsız etmiştir. Kimi anketlerin kamuoyunu AK Parti lehine etkilediği düşünülürken, AK Parti, seçmeninin “Nasıl olsa bizim partimiz kazanacak” mantığıyla sandık başına gelmediğini açıklamıştır.

29 Mart 2004

Yeni Şafak
İslâm dünyasının Kur'an'dan
sonra gelen en önemli
yol gösterici kaynaklarından
birini kıvançla sunar:

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

Büyük bilgin İsmail el-Buhârî'nin çeyrek asırda tamamladığı en ünlü hadis derlemesi

AYRINTILI BİLGİ 21. SAYFADA

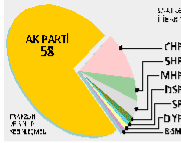
Yeni Şafak
AYDINLIK TÜRKİYE'NİN İLK YEREL SEÇİMİ 29 MART 2004 PAZARTESİ 300.000 TL

**İL İL, İLÇE İLÇE
SON DURUM**
ORTA SAYFADA

MİLLETTEN güvenoyu

İlk sonuçlara göre yurt genelinde oylarını 10 puan
arttıran AK Parti, yerel seçimleri açık farkla
kazandı. 58 ilde AK Partili adaylar başkan seçildi.

BELEDİYE BAŞKANLIKLARI

YEREL seçim sonuçlarından, AK Parti ile ilgili 'güvenoyu' mesajı çıktı. İlk sonuçlara göre, oyların yüzde 34'ünü yüzde 44'e çıkaran AK Parti, 81 ilin 58'inde belediye başkanlığına kazandı. İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri'nde AK Parti adayları Kadir Topbaş ve Melih Gökçek açık farkla seçildi.

BASBAKAN Tayyip Erdoğan, milletlin 'İstiknara evet' dediğini belirterek seçilen başkanların tüm vatandaşların belediye başkanları olacağını söyledi. AK Parti'nin Türkiye'nin sorumluluklarına arttığını kaydeden Erdoğan, "Milletten aldığımız emanete atılmışız her adımda sadakat göstermeye çalışacağız" dedi. → 14. SAYFADA

BASBAKAN
ERDOĞAN

CHP çöktü

Yerel seçimler, CHP'nin yıllardır belediye başkanlığını sürdürdüğü
il merkezlerinin çoğunu AK Parti'ye kaptırmasıyla sonuçlandı.

BAŞARISIZLIĞI HALKA YÜKLEDİLER

Gaziantep ve Antalya başta olmak üzere Uşak, Tekirdağ gibi CHP'nin ön plana çıktığı şehirlerin yönetimini AK Parti'ye geçti. İzmir dahil 7 ilde başarılı olan CHP il genel meclisi sonuçlarına göre Türkiye genelinde yüzde 13 civarında oy alabildi. Genel Sekreter Yardımcısı Özgür Oyan, başarısızlığın faturasını halka çıkardı, "Seçmen AK Parti'ye 'sarı kart' gösterememiştir" dedi.

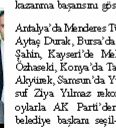
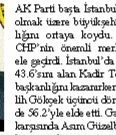
BAHCELİ OSMANİYE'DE KAYBETTİ

MHP Bahçelî'nin memleketi Osmaniye'de seçimi AK Parti'ye kaptırırken, dört ilde seçimi kazandı. DYP ise Ağrı'nın memleketi Elazığ'da seçimi almayı başardı. Saadet Partisi Mardin'de seçimi kazanırken, genel seçimlere göre oylarını iki kat artırmayı başardı. Genç Parti ve ANAP ise büyük oy kaybına uğrayarak silindi. → 14TE

CHP'nden Cengiz Bayraktar, dört oyumu il merkezinde son derece etkili ve seçimi kazanmaya çalıştı. 'Sarı kart' da, 'açık kart' da kazanmadı.

Büyükşehirlerde AK Parti ağırlığı

KADİR TOPTAŞ

İşte 29 Mart

Bu seçim, mahalli seçimdir ama, mahalli olmanın ötesinde bir anlam taşıdığı biliniyor. 29 Mart'tan bu yana bir farklılık var: Yerel seçimlerin yapıldığı ilk kez, halk AK Parti ile ilgili 'güvenoyu' mesajı veriyor. → 15TE

AHMETTASSETİBEN

Hangi anket...

Siz bu yazıyı okurken seçimin ilk sonuçları alınmış oluyor. Hangi anketin doğru olduğunu söyleyemeyiz. Bu seçim sürecinde yapılan anketlerin arasında bazıları beklenen farkı veriyor. → 14TE

FERİD KÖRÜ

İşte 4. Annan Planı'nın son şekli

Kıbrıs sorunuyla çözümlenmesi amaçlanan Annan Planı'nın son şekli belli oldu. Buna göre, 'Türk tarafının istediği 'sıyasal eşitlik' vurgulanıyor; Türkiye'nin etkin ve fiili garantörlüğü devam ediyor; AB'den 'İstiknara' isteniyor; Kıbrıs'ta dönerken Rum sayısı azaltılıyor ve oy hakkı veriliyor. → HABERİ 15. SAYFADA

29.03.2004 Tarihindeki Doğru Tutarlı Kâr Payları

VAKE	100.000 TL	1.000 USD	1.000 EUR
1 Ay	7,547	7,547	7,547
3 Ay	5,311	5,311	5,311
6 Ay	14,422	14,422	14,422
1 Yıl	28,844	28,844	28,844
1 Yıl (Kasım)	28,844	28,844	28,844

SAĞDA İNEN VAR

Siz yeni bir araç sahibi olun diye, finansman arantlarını uygun rakamlara indirdik.

ALBAKARA TORA

Yerel Seçimler sona erdikten sonra Yeni Safak gazetesi tahmin edilecegi gibi ilk sayfasini tamamen AK Parti'nin zaferine ayirmistir. Gazete “**Milletten Güvenoyu**” mansetiyle degerlendirdigi seçim sonucunun yaninda yine gelenegi bozmayarak Basbakan Recep Tayyip Erdogan'in gülümseyen bir fotografina yer vermistir.

Ancak mavi pencerede yer alan **CHP Çöktü** haberinin basligina bakilacak olursa gazetenin seçim sonunda bile iktidar partisinden daha fazla muhalefet karsitligi yaptigi görülecektir. Söz konusu haberde CHP Genel Baskani Deniz Baykal'in oy kullanirken saskin bir ifadeyle görüntülendigi fotografi kullanilmistir. Bu fotograf, **CHP Çöktü** basligiyla kullanilarak (seçim sonrasiyla bagdastirildiginda) seçim sonuçlari sonrasi Deniz Baykal'in saskinlik içerisinde oldugu kurgulanmaya çalisilmistir.

6. SONUÇ

Ülkemizde Prens Sabahattin öncülüğünde başlayan sag akim Cumhuriyet döneminde ilk kez Adnan Menderes ve Demokrat Parti tarafından kurumsallasarak savunulmuştur. Daha sonra sag ideoloji merkezileserek, Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Dogru Yol Partisi ve kısmen de olsa Milliyetçi Hareket Partisi, Refah Partisi, son olarak da Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından temsil edilmistir.

Sag ideoloji basin alanında ulusal boyutta ilk kez İkdan gazetesi ile desteklenmistir. Bu destekleme süreci, Cumhuriyet döneminde, DP – Vatan ve Zafer, AP – Tercüman ve Türkiye, ANAP – Türkiye, Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Günaydin gazeteleri ile sürmüştür, son olarak da AK Parti – Yeni Safak Gazetesi ile devam etmektedir.

Gazeteler de tipki siyasal partiler gibi birbirlerine alternatif olduklari derecede çok sesliliği sağlarlar. Gazetelerin birbirlerine alternatif olması sadece biçimsel farklılıklarına bağlı değildir. Birçok gazete hedef kitlelerinin destekledikleri siyasi ideolojiyle birbirlerinden ayrılır. Bir gazetenin tüm siyasi ideolojilere, partilere aynı yakınlıkta durması, iktidar ve muhalefet arasında bir ayırım yapmaması pek rastlanabilir bir durum değildir. Özellikle ülkemizde hemen hemen her gazetenin siyasi bir konumu vardır. Ulusal gazetelerin çoğunun ilk sayfasında isimlerinin altında bulunan “Günlük Siyasi Gazete” ibaresi de bu duruma bir kanıt niteliği tasimaktadır. Bu ibare gazetenin öncelikle siyasi olaylara önem verdiğini belirtir.

Ulusal ölçekli siyasi gazeteler de bir yayınlanan birçok fikir yazısı, siyasi haberleri derleyen muhabirlerin ideolojik görüşleri ve gazete yöneticilerinin ya da sahibinin siyasetle olan alisverisleri bu gazetelerin tam anlamıyla objektif olmalarını engeller. Çok sesli basının gerekli olduğu demokratik yönetimlerde de gazetelerin tam anlamıyla tarafsız olma zorunlulukları yoktur. Tüm gazetelerin tam anlamıyla tarafsız olduğu bir ortamda çok sesli bir basin olusumundan söz edilemez.

Gazeteler yayın politikalarını uygularken bazı mesleki ahlak kurallarını göz ardı etmemelidirler. Bir siyasal görüşe ve onu savunan partiye, (çalışmanın “Siyasi İdeolojiler ve Basın” başlığı altında belirtilen nedenlerle) destek veren gazetenin bazı mesleki etik değerleri çiğnememesi gerekmektedir. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse: Arastırmanın sonunda yer alan Yeni Safak Gazetesi içerik analizinde de rastlanacağı gibi; bir siyasi partiyi desteklerken içeriğinde, ülke gündemi, diğer siyasi olaylar ve partilerin eylemlerine yer vermemek gazetenin haber verme özelliğinin kaybolmasına neden olur. Bir gazetenin kendini tamamiyle bir siyasi partiye adanması ve onun propaganda aracı haline dönüşmesi onu tüm mesleki kurallardan uzaklaştırır. Bu gazetelere parti gazetesi de denmektedir.

Parti basınında gazeteler yalnız siyasi partilerle açıkça yakın ilişkiye girmekle kalmazlar, ayrıca haberler ve baskılarında parti politikalarını şiddetli bir biçimde desteklerler.¹⁹⁷

Arastırmanın sonunda yer alan analiz, bir gazetenin bir siyasi partiyi desteklerken, nasıl mesleki kuralları hiçe saydığının göstergesidir.

¹⁹⁷ Inceoglu, s.5.

D. P. kongresi bugün açılıyor

Celâl Bayar tarafından okunacak idare heyetinin raporu alâka ile bekleniyor

Delegeler, büyük kongrenin "Hürriyet mısakı" nı tahakkuk ettirmek için çalışacağını söylüyor

Raporda, Anayasa değişikliği, Ayan Meclisi etrafında izah
verilecek ve Müstakillerle Milletçilerin isnatları caratulecek

ISSN 0013-788X/90/0005-0000\$7.50/0

Isarp va mamā lō
dīlānī varī āma
dīpī vākhānā
hast āfīnā

Mithat Paşanın
büyük acısı

**Tokatta âni
su baskını**

*Dalga halindeki seller
üzlerce binayı götürdü*

Kireak can ve mal knyby var

Kongre arifesindeki hava

Yours: ARNET ELM TALMAN

A major life-threatening virus, hepatitis C, has been found in the blood of patients with AIDS, according to a study published in the *New England Journal of Medicine*. The study, conducted by researchers at the University of California, San Francisco, found that the virus was present in the blood of 100 percent of the patients with AIDS who had been infected with the virus for more than 10 years. The researchers also found that the virus was present in the blood of 100 percent of the patients with AIDS who had been infected with the virus for less than 10 years. The researchers concluded that the virus is a major cause of liver disease in patients with AIDS.

Downloaded from <http://ajphaphysiol.physiology.org/> at University of California, San Diego on September 11, 2015

Galatasarayın an'anevî pilâvı

Yedisinden yetmişine kadar bütün Galata Saravlılar pilâvlarını neş'e içinde yediler

Tissue: Forest Floor

The park area will, in any case, be subject to future development, and the park will be subject to future development.

[illegible]

© 2000 Blackwell Science Ltd *Journal of Internal Medicine* 247: 391–397

Çekoslovakya'da kilise ile
komünistler arasında ihtilaf

(1) **Advertisement:** The advertisement shall be in the form of a letter or a circular, and shall be signed by the person or persons who are the authors of the advertisement. The advertisement shall be in the form of a letter or a circular, and shall be signed by the person or persons who are the authors of the advertisement. The advertisement shall be in the form of a letter or a circular, and shall be signed by the person or persons who are the authors of the advertisement.

Dünya catısı

On Tuesday,
March 26, the
Commissioner
will appear.

There is a growing concern among governments, business leaders, and consumers about the impact of the Internet on privacy. The Internet has become a powerful tool for gathering and disseminating information, but it has also become a source of concern for many people. The Internet has made it easier for governments to monitor their citizens, for businesses to track their customers, and for hackers to steal sensitive information. This has led to a growing awareness of the need for privacy protection. Many governments have enacted laws to protect privacy, and many businesses have implemented privacy policies. However, there is still a need for more effective privacy protection. The Internet is a powerful tool, but it must be used responsibly. We must find ways to protect our privacy while still enjoying the benefits of the Internet.

**DIŞ BAKANLARI KONFERANSI
BUGÜN KAPANIYOR**

Dörtler, esas meselelerden hiç birine bir çare bulamadılar

April 1944. The first of the four volumes was published in 1944, and the last in 1948. The series was published by the American Psychological Association, and the first volume was published by the American Psychological Association.

AUSTRIA, FENERBAHÇEYİ 3-2 YENDİ

10. **REMARKS:** The contractor has provided a copy of the contract documents to the owner. The contract documents are being reviewed by the owner's attorney. The contract documents are being reviewed by the owner's attorney. The contract documents are being reviewed by the owner's attorney.

SEL GIDEN.

[illegible]

Resim 2 : Zafer Gazetesi İlk Sayfa Resmi (19 Mart 1951)

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Hil Yayinlari, 1996.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945–1971**, Bilgi Yayınevi, 1976.

Akpınar, Hakan, **28 Subat Postmodern Darbenin Öyküsü**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2001.

Aksin, Sina, Cemil KOÇAK, Hikmet ÖZDEMİR, Korkut BORATAV, Selahattin HILAV, Murat KATOGLU, Ayla ÖDEKAN, **Yakınçag Türkiye Tarihi 1908–1980**, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, 2003.

Aksin, Sina, **Türkiye Tarihi, Çağdas Türkiye 1908–1980**, Cem Yayınevi, Nisan, 2000.

Albayrak, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004.

Arabacı, Caner, **Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, Editör: Zülfikar Damlapınar.

Atilgan, Semra, **Basın İşletmeciliği**, İstanbul: Der Yayinlari, 1998.

Aziz, Aysel, **Siyasal İletişim**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

Bayrak, Orhan M., **Türkiye’de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831 -1993)**, Küll Yayinlari, Nisan, 1994.

Belsey, Andrew & Ruth Chadwick, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Çev, Nurçay Türkoglu, Ayrıntı Yayinlari, 1998.

Çalışlar, Oral, **12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik**, Güncel Yayıncılık, Ocak, 2006.

Çölaşan, Emin, **Gazeteci Kimdir, Demokrasi Özgürlük ve Basın**, Türkiye gazeteciler Cemiyeti Yayinlari, Mayıs, 1997.

- Durukan Kaan, Cenk Reyhan, **Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Mesrutiyet'in Birikimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Giddens, Anthony, **Sociology**, U.K: Polity Press, 1997, Cambridge.
- Girgin, Atilla, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**, İnkılap Kitapevi, Ekim, 2000.
- Inceoglu, Yasemin G, **Uluslararası Medya, Medya Eleştirileri**, İstanbul: Der Yayınları, 2004.
- Kara, Muzaffer Ayhan, **Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu, Koalisyonlar**, Otopsi Yayınları, Haziran, 2004.
- Kara, Muzaffer Ayhan, **18 Nisan 99 Seçimleri – Panaroma**, Eser Sahibinin Yayını, Ocak, 2002.
- Koçak, Cemil, **Türkiye Tarihi, 1908–1980**, Cem Yayınevi, Nisan 2000.
- Kologlu, Orhan, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, 1992.
- Kongar, Emre, **21.Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, Mart 2006.
- Noelle, Elisabeth-Nuemann, **Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Kesfi**, Dost Kitabevi, Nisan, 1998.
- Oral, Fuat Süreyya, **Türk Basın Tarihi, 1919 – 1965 Cumhuriyet Dönemi**, Ankara: Dogus Ltd. Sirket Matb., Ankara, 1968.
- Oran, Baskın, **Türk Dis Politikası**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Oskay, Ünsal, **Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş**, Der Yayınları, İstanbul 2000.
- Öke, M. Kemal, **Gazeteci**, Çağdas Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara.
- Özdemir, Hikmet, **Türkiye Tarihi, 1960–1980**, Cem Yayınevi Nisan 2000.
- Özerkan, Sengül, **Medya, Dil ve İletişim**, İstanbul: Marti Yayınları, 2001.
- Palmer, Alan, **Osmanlı İmparatorluğu, Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, Sabah Kitapları, 1997.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih, İlk çağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- Sezer, Duygu, **Kamuoyu ve Dis Politika**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:339, Ankara.
- Sen, Seyit Mehmet, **CHP'den, AKP'ye Siyasal Alan Belirlemeleri**, Sen Yayınları, 2003.

- Tanör, Bülent, **Türkiye Tarihi, Bugünkü Türkiye, 1980–1995**, Cem Yayınevi, Nisan, 2000.
- Topuz, Hifzi, **100 Soruda Başlangıcından Bugüne Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996.
- Topuz, Hifzi, **İkinci Mahmut’tan Holdinglere, Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Tusalp, Erbil, **Plastik Papatya Kokusu**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.
- Türk, Hakan, **R.T.Erdogan & C.W.Bush**, Akademi TV yayınları, Ocak, 2005.
- Yücel, M.Serhan, **Türkiye’nin Siyasal Partileri. (1859–2006)**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Subat, 2006.
- Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, 2000.

Sürekli Yayınlar:

- Basın Güncesi**, Ankara: Çağdas Gazeteciler Derneği Yayınları, No.9, Haziran, 1994.
- Manisalı, Erol “ Türkiye’de Bankalarla Basının Ortak Yanı” **NPQ Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, Sonbahar 1998.

Makaleler:

- Gezgin, Suat “ Cumhuriyetten Günümüze Basının Gelişimi ve Fotoğrafçılık” **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2003, Sayı: XVII.
- Gezgin, Suat, “Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basının Kısa Tarihsel Perspektifi”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2004, Sayı: 20.
- Inceoglu, Yasemin G. “ Yurttaş Gazeteciliği Sart ” **Radikal**, 15 Haziran 2004.
- Kongar, Emre, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Bşeri Bilimler Dergisi**, “Türkiye’de 1960’dan sonra Sosyal Bilim Araştırmaları’nın Siyasal Bilim Yönünden Getirdikleri” Cilt VIII, Sayı: 2, 1976.

Tezler:

Petek, Saban, “Siyasal ve Teknik Açidan Türkiye Gazetesi (1970 – 1990)” (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1992).

Tezcanoglu, M.Sercan Son 20 Yılda (1980 – 2003) Ekonomik Değişimler ve Bu Değişimlerin Türk Yazılı Basınına Etkileri, (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2004).

İnternet Kaynakları:

Adaklı, Gülseren, “Türk Basınından Türk Medyasına Hakim Medya Gruplarının Kısa Tarihi ” <http://www.barikat-lar.de/gorusler/medya20.htm>

<http://www.parkgroup.com.tr/tr/grdes.htm>

<http://www.doganholding.com.tr/sektor/index.asp>

<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/ecevit/siyasette.asp>

http://www.belgenet.com/parti/dsp_mv.html

<http://www.belgenet.com/secim/secim1999.html>

<http://ekonomitarihi.blogspot.com/2006/01/1983.html>

<http://www.mhp.org.tr/partimiz/tarihce.php>

Mustafa Tasar “ 21 Ekim 1994 tarihli konuşması”,

http://www.mustafatasar.gen.tr/konusmalar/94-10-21_kurulus.htm

Arslan, Ali, “Medyanın Birey, Toplum Üzerindeki Etkileri”
http://www.insanbilimleri.com/makaleler/sosyoloji/Medyanin_Birey_Toplum.htm#_ftn1

Belovacıklı, Mete. “ Yerel Medya ve Demokrasi” Seminer konuşmaları CNN Türk,
http://www.byegm.gov.tr/seminerler/tunceli_ix/tunceli_8.htm

Gazeteler:

Aksam Gazetesi,

Türkiye Gazetesi,

Hürriyet Gazetesi,

Cumhuriyet Gazetesi,

Zafer Gazetesi,

Radikal Gazetesi

Vatan Gazetesi

Hürriyet Gazetesi,

Sabah Gazetesi,

Ansiklopediler – Sözlükler:

Basin Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, 1998.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.
İstanbul, Cilt.19 S.10053–10054, Cilt,20 s.10652.